

Empina Becepinu

Ⓜ

Серія
«Пригоди.
Фантастика»

Емпіра Всесвіту

*Науково-
фантастичні
оповідання*

Для середнього та старшого
шкільного віку

Упорядники
МИХАЙЛО СЛАВОШПИЦЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР ТЕСЛЕНКО

Художник
ВОЛОДИМИР КАЗАНЕВСЬКИЙ

Київ
«ВЕСЕЛКА»
1985

У2
С85

Герои этой книги попадают в самые удивительные и невероятные ситуации, которыми так богата жизнь Вселенной, изображенная писателями-фантастами.

Космические путешествия, контакты с внеземными цивилизациями, дикие формы жизни на других планетах, загадочные феномены природы и прекрасная реальность нашего дня — вот темы рассказов, которые вошли в настоящий сборник.

Рецензент
МИКОЛА СЛАВИНСЬКИЙ

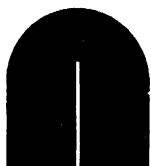

Серія
«Пригоди.
Фантастика»

С 4803010200—202
М206(04)—85 170.85.

© Видавництво
«Веселка», 1985

ФАНТАСТИКА І РЕАЛЬНИЙ СВІТ

ропонуємо читачам нову збірку науково-фантастичних творів. Серед авторів — молоді й вже досвідчені письменники. Більшості оповідань притаманний оригінальний погляд на науку, життя, людину. Особливо помітна тенденція посилення інтересу до людської психології, внутрішнього, духовного світу.

Наукова фантастика нині змінює своє обличчя. Розвиток сучасної науки такий, що на Пегасі годі угнатися. Прогнозувати якесь науково-технічне відкриття письменникам-фантастам не легко і навіть ризиковано. Та й з кожним роком стає все зрозуміліше, що мета-покликання фантастичної літератури зовсім не в далекоглядних наукових прогнозах-передбаченнях, а, насамперед, у порушенні соціальних, філософських проблем. Поза соціальним фоном, без широких і точних філософських узагальнень ніяка карколомна вигадка вже не здатна запалити читача. Підробку під справжню фантастику вже не рятують ні надсвітлові швидкості, ні плетива наукових і псевдонаукових термінів, ні всілякі кібери та бластери. Жанрові особливості ніяких пільг уже не дають. Життя вимагає від письменників-фантастів опанування всіма засобами літератури.

Фантастика — жанр універсальний, в кращих своїх зразках вона однаковою мірою зацікавлює, бентежить думку дітей і дорослих, «технарів» і гуманітаріїв. Вона уміє органічно поєднати в собі можливості прози і поезії, драматургії і гумору, філософії і точних наук.

Будь-які зображувальні засоби цілком виправдовують себе, якщо мета художника відповідає соціальним і моральним критеріям, котрі висуває перед нами реальне життя. Втілення художнього задуму у фантастичних формах не тільки не відводить від реалізму, а й збагачує його естетичні можливості.

Перед нав'язаною агресивними силами загрозою знищення життя на Землі розширюються обрії сприйняття всього довколишнього. Література, мистецтво допомагають відчутти найтонші діалектичні зв'язки поміж поодиноким і загальним, безкінечно малим і безкінечно великим, поміж людиною і суспільством, технікою і природою.

Земля — наш спільний дім-корабель. Люди повинні знаходити між собою спільну мову, незалежно від кольору шкіри чи політичних переконань. Ми віримо, що колективний людський розум здолає конфліктні ситуації сьогодення. У боротьбі за торжество РОЗУМУ фантастичній літературі відводиться важлива роль.

З кожним роком, з кожним днем нестримно зростає сила людського впливу на довколишній світ. Вже сьогодні можна без будь-якого перебільшення сказати, що ми живемо у цілком рукотворному світі. Місто, село, лісові квадрати чи «незайманість» гірських хребтів — все несе на собі не просто печатку людської цивілізації, а цілком залежить від діяльності людини. Нам не доводиться сподіватися, що саме собою зросте і змужніє ДОБРО, збудується світ для прийдешнього. Там, де послаблюється вплив людини, зростають хіба що бур'яни. Це стосується і соціальних та духовних сфер.

Література загалом і фантастика зокрема — це своєрідний авангард, який, торуючи нові шляхи в завтрашній день, допомагає людині уникнути прикрих помилок минулого, готує людство до зустрічі з грядущим.

Пригадуються слова Блеза Паскаля: «Небезпечно

давати людині можливість ясно помічати, наскільки вона схожа на тварин, не показуючи водночас людської величі. Тою ж мірою необачним є навіювання думки про велич людини, не говорячи при цьому про її ницість. Але ще небережнішим було б мовчати про одне й друге...»

Зрозуміло, що ніякі технічні чи наукові засоби не зможуть розв'язати проблем нашої планети. Немає сумніву, що це розв'язання визначить саме соціальне середовище, рівень соціальної організації та свідомості людей. Тільки соціальна перебудова світу може надійно зупинити згубну традицію гноблення, мілітаризму і неконтрольованої експансії.

Класик радянської фантастики Іван Єфремов в одній із своїх статей писав, що «величезна популярність наукової фантастики в наш час не може бути випадковою, розвиток цього виду літератури безсумнівно відповідає потребам нинішнього етапу історичного розвитку людства з всебічним вторгненням науки в наші свята і наші будні.

Вся сучасна система соціально-наукових і технічно-філософських проблем і взаємовідносин є тим ґрунтом, на якому зростає нинішня фантастика.

Дуже приємно говорити, що за останні роки на Україні з'явилося багато письменників-фантастів. Не поодинокі аматорські голоси, а шеренги професійних рядів.

Пропонуючи читачам новий збірник науково-фантастичних творів радянських авторів, сподіваємося, що він знайде шлях до серця й розуму шанувальників цього жанру.

ОЛЕКСАНДР ТЕСЛЕНКО

Анатолій Пастернак

*Пам'яті дружини
присвячую.*

ЦІНА МИНУЛОГО

По потрібного будинку Степан Катрич не дістався: десь метрів за вісімсот авто зупинилося, мов укопане. Попереду стояв дивовижний знак: всередині скрипкового ключа стриміла в'януча квітка.

— Даруйте, сер,— зніяковіло розвів руки шофер.— Далі — приватна власність.

— А хіба можна їздити лише повз державні установи? — щиро здивувався Степан.

— Не всі легко переносять сучасний гамір, й коли маєш чим заплатити за тишу...— ухильно відповів водій.

Степану здалося, ніби він чогось не договориє. Втім за кілька днів перебування тут Катрич почав звикати до атмосфери натяків й напівправди. А може, це йому тільки здалося через погане знання мови? Доки розмірковував, машини й слід прохолов...

За місяць до подорожі на світовий конгрес молодого вченого охопило незбагненне тривожне передчуття. Майже фізично відчував — там з ним щось трапиться. А що оте «щось» не піддавалося суворій аналітичній перевірці, Катрич вкрай знервувався. Готував доповідь, старанно, педантично відпрацьовував відповіді на можливі запитання.

Він так змучився, що готовий вже був відмовитися від почесного відрядження.

Утримали від подібного кроку неможливість мотивувати відмову та чоловіча гордість. «Хочеш уникнути міста, де колись загинув твій дід й калікою залишився батько? Боїшся?» — картав себе.

Погодився остаточно.

Перші дні конгресу пройшли у буденній, діловій атмосфері. Щоправда, коли робив доповідь Катрич, зал був напівпорожній. Дехто виїшов, потім двоє зайшло.

Степан зібрався з думками, закінчив доповідь урочисто, навіть піднесено.

— Ми певні, — підсумував він, — що недалеко той день, коли людина забуде про похмуру низку віковичних хвороб. Століттями вважалися вони непереможними. Біокомплексні ліки — перший крок до їх подолання.

Відповівши на ряд запитань, Катрич зібрався було залишити зал, коли до нього підійшов витончений молодик і пластичним рухом тендітних рук простягнув візитну картку. На ній

значилося: Йозеф-Марія Панк. Адвокатська контора «Панк та К°».

На звороті рясніли номери телефонів.

— Діючи за дорученням мого друга Макса Крафта,— промовив молодик,— запрошую вас на гостину.

— До нього чи до вас?

— До нього.

— Несолідно якось. Ваш довіритель міг би сам запросити...

— Міг,— без тіні посмішки погодився несподіваний адвокат.— На жаль, він дуже зайнятий. Що відповісти пану магістру?

— Оскільки досі особисто незнайомий з паном Крафтом, мушу подумати.

— Двох годин вистачить?

— Цілком.

— Гаразд. О четвертій телефоную.

Порадився з товаришами. Думка була однастайна. Висловив її журналіст Микола Пшеничнов. Висвітлюючи хід конгресу, він добре знав, хто є хто.

— До Крафта слід завітати,— наполягав він.— Особа загадкова й неординарна. Років вісім тому він публікував одну за одною оригінальні праці з несподіваними висновками. Людина із статками, дуже заможна. Однак, коли не помиляюся, слава його значно перевищувала капітал і могла зрівнятися хіба що з його працелюбністю та прозорливістю. Деякі заздрісники розпускали плітки, ніби на нього працюють кілька світлих голів. Та хай що, але Крафт здобув визнання багатьох академій. Здається, його однастайно висували й на Нобелівську?

— Так. Але він відмовився,— доповнив інформацію журналіста професор Гейдадзе.— Не

пристав він також й на пропозицію нашої Академії про встановлення прямих контактів.

— А далі?

— Припинив роботу. Деякий час газети мовчали, а тоді сповістили, що Крафт залишив науку, згорнув досліди, ліквідував лабораторію. Нині навіть фахівці забули про нього.

— Заради чого він це зробив? — не приховав подиву Катрич.

— Заради бізнесу та якихось окультних справ. Це якщо вірити газетам...

— Велика радість — зустрітися з новоспеченим астрологом чи спіритом! — зігнув плечима Катрич.

— Радощів, справді, мало, — мовив Гейдадзе, — та користь — безперечна. Не вірю в його відмову. Ми повинні знати, чим займається він тепер.

— Безумовно, — підтримав його журналіст. — Симптоматично: газети не випускають з поля зору жодного з багатіїв, пишуть про будь-яку дрібницю їхнього приватного життя. Тим часом про Крафта та сьогоденний стан його справ мовчать. Замовчуванням, як і музикою, завжди хтось диригує. Хто й навіщо?

— Облиш, — не здавався Степан. — Що нам дасть, коли дізнаємось, чим опікується новий «талановитий» капіталіст? Гудзики, капелюхи, нафта чи лікарські препарати — один біс.

— Різниця є, — озвався сивочолий академік Олден, який досі мовчав. — Родина Крафтів захопила електротехнічний та автомобільний ринки, має контрольні пакети акцій у десятку міжнародних консорціумів. Ніхто з того таємниці не робить. Діяльність же наймолодшого серед них оповита туманом...

— Можливо, примхи його вдачі? — висловив припущення Катрич.

— Не виключено, — засмоктав старий порожню люльку. — Але... Ось, коли палять, у люльці може бути лише одна річ — тютюн. Коли ж ні, хто скаже, що сховано в ній? Контрабандисти умудрилися героїн так переховувати.

— Не бачу зв'язку.

— Зараз побачиш. Вони вміють робити бізнес на всьому: на божевільні й розумі, на коханні й ненависті, захопленні музикою та екзотичними папугами. Будь-яка надмірність, зрештою, комусь золотом брязкає в гаманець. Проте оригінальність в західній науці останнім часом вельми небезпечна. Саме таку й купує військово-промисловий комплекс.

— Не вийде, — усміхнувся Катрич, — на наших проблемах «яструби» й шеляга не зароблять.

— Ти так гадаєш? — звів густі брови Олден. — Антропологія також далека від зброї. Та це не завадило Гітлеру озброїти нею своїх суперменів. Найневинніший винахід не так вже й важко повернути в інший бік.

— Підтасовка! Гітлер користувався псевдонауковими посиленнями, котрі слугували йому лише ширмою для розбою. Тепер сліпих нема.

— По одній стежці справді двічі не обманеш. Проте де гарантії, що за кулісами військових та банкірів не визріває щось подібне? Тоді зрозуміло, чому мовчання дорожче від реклами.

— Де той фашизм, а де?..

— Можливо, ближче, ніж ти гадаєш, — урвав дискусію Олден. — Зараз ясно одне. Тобі треба зустрітися з Крафтом й розібратися на місці.

— А коли він не схоче відкривати секретів?

— Ну, то хоч побачиш кубло одного з справжніх володарів країни,— обізвався Пшенічнов.— Твої враження збагатять мої нариси. Мене ж на поріг не пустять. У Крафта до репортёрів — алергія.

— Гаразд, умовили,— погодився Катрич.

Увечері за ним надіслали машину. Як не дивно, не службову, а таксі, котре не довезло його до місця призначення. Ось він тепер і стояв ні в сих, ні в тих. Глибина вулиці дедалі темнішала. Кроки шурхотіли по гравію. Проте шерхіт був якийсь незвичайний. Присвітивши ліхтариком, Степан побачив, що дорога встелена рожево-білими мушлями.

«Дорога — примха багатія! — подумав Катрич.— До моря — неблизький світ, а ще ж треба було відібрати «товар» по кольору. Проте гасять звуки вони непогано».

Раптом десь вгорі спалахнуло гасло: «Увага! Власність Макса Крафта! Прохання розмовляти тихо!»

Ці слова горіли на фоні уже знайомого знаку: скрипковий ключ і в'януча квітка. Долаючи підсвідоме бажання притишити крок або й повернути назад, Катрич поминув яскравий заклик. Не встигла ще тінь вченого відокремитись від плями світла, як загорівся новий заклик: «Вітаю вашу неповторність!»

«Зворушливо до пошу!» — подумав Катрич.— Схоже, розмовлятимемо з набобом одними гаслами!»

Тим часом живопліт з одного боку порідшав. Нечутно відкрилася хвіртка. Вздовж неї спалахнули готичні літери: «Ласкаво просимо!»

Це запрошення дублювалося російською, анг-

лійською, іспанською та арабською мовами. Завершував його рівний стовпчик японських ієрогліфів.

Непомітно спрацювала якась автоматика. З'явився вхід. Перед очима постала велика веранда. Широкі двері були розчинені.

Ніким не зустрінутий, Катрич потрапив у великий зал. Довкруг панувала тиша. Та Степан відчув: за ним хтось стежить.

— Радий вітати вас! — почувся мелодійний голос. Його тембр здавався дивним — він ніби обіймав слухача м'якою, ніжною, заспокоюючою пеленою.

Людина, якій належав голос, сиділа на блакитній канапі з золотими китицями. Зграбна фігура, цупкі руки, про залізну міць яких легко було здогадатися.

— Сідайте, будь ласка, — дружньо і невимушено запропонував господар. — Розслабтеся. Адже ми давні знайомі, хоч ніколи не бачили один одного. Уважно стежу за вашими працями. Мушу зізнатися: вони викликають в мене і захоплення, і заздрість.

— Невже? — посміхнувся Катрич, опускаючись на канапу. — Я чув, що ви залишили наукову діяльність...

— Навіщо іронізувати? — мляво заперечив Крафт. — Купини — поганий початок знайомства. Я вас запросив ось для чого...

Катрич відчув: голос його співрозмовника змінився. У нього з'явилися тривожні нотки. Та й сам Крафт зараз нагадував мисливця, який підбирається до дичини на влучний постріл.

— Чув, нібито у ваших вузах лікарі перед захистом диплома приймають клятву Гіпократта. Чи не так?

— Обов'язково,— ствердив Степан, дещо здивований поворотом розмови.

— Отже, лікар повинен допомогти хворому, незалежно від ставлення до нього?

— Звичайно. Приходимо на допомогу хворій людині, хто б вона не була.

— Тоді вважайте, колего, мене за такого хворого. Потребую вашої допомоги.

— Дивно. Виглядаєте напрочуд здоровим.

— Зовнішність оманлива. Крім того, не все слід розуміти буквально. Моя хвороба, моя біда дещо іншого характеру.

— А саме?

— Не поспішайте. Маємо час. І не дивіться на мене так. Репортери припустилися неточності, оповістивши, нібито Крафт ліквідував лабораторію й припинив дослід... Насправді все інакше та набагато складніше. Якщо ви погодитесь оглянути мої наукові пенати, нам буде легше порозумітися.

— Бажання господаря — закон! — промовив Катрич, тамуючи зацікавленість.

— Мушу попередити: все, що тут побачите, не підлягає розголосу. Покладаюся на вашу порядність.

Останнє речення Крафт промовив уже на ходу. Засвітилися різнокольорові китайські ліхтарики в глибині залу. Відчинилися легкі двері. Вчені потрапили до лабораторії. На прямокутних столах виблискували чашки Петрі, кришталево вигравали ряди пробірок у штативах. Катричеву увагу привернула ніша, в якій він побачив предмет, що символізував епоху середньовіччя.

— Невже реторта? — зачудувався гість.

— Так, саме вона. Якщо ви помітили — срібна. Людство звело різноманітні пам'ятники: ко-

ролям, тваринам, бджолі й довгоносику... А це — пам'ятник лабораторному посуду. Наскільки мені відомо, єдиний у світі... Хіба не прислужилася реторта відкриттю багатьох сучасних див? Хоч згодом її витіснили ампули, зручніші для механічного запаювання, та що з того? Реторта тут, в мене, можливо, встаннє допомогла людству.

Крафтові очі сповнилися вогнем. Він не бачив вже Катрича, не бачив лабораторії.

— Надто довго мовчав,— продовжував він,— виношуючи винахід. Потім мовчав, ховаючи його від людських очей. Ви перший побачите його, бо як фахівець можете оцінити, а як людина не викликаєте в мене підозри у марнолюбстві... Вісім років тому йшов тим же шляхом, що й ви зараз. Не критимусь: мене не обходили голодуючі, не павчений вболівати і за все людство. Проте хотів створити колонії бактерій, грибків, чого завгодно, аби одержувати дешевий білок у необмеженій кількості. Навіть невігласу зрозуміло, які широкі, прямо таки фантастичні можливості відкрило б це. Зараз, коли білків не вистачає, коли вмирають не від голоду, а від споживання неповноцінних продуктів, білок робиться золотом. Що кажу? Дорожчим від золота!

— Мріялося створити фонд бідкової валюти?

— Чому «мріялося»? Вже був на порозі його створення. Не вистачало дрібниці: потрібно було знайти чинники, що змусили б мікроорганізми відновлюватися максимально швидко.

— За рахунок чого?

— Здогадайтеся.

— Отак одразу?

— Добре... Що найцінніше в повітрі?

— Для людини?

— Звичайно.

— Кисень.

— Десять років тому відповів би приблизно так само. Але це помилка. Незабутній Гемфрі мав рацію, твердячи інакше. Кисень, безперечно, потрібний людині. Але багато бактерій обходяться без нього. Азот — ось що необхідно всім! Мої малюки жилися майже ним. Одного разу, спостерігаючи за ними на екрані, я мало не знепритомнів. Не від ядухи — причиною була несподівана здогадка. О, це була найщасливіша година мого життя! Я знайшов ключ до розв'язання проблеми. Це був азот. Проте радість виявилася передчасною: збільшуючи кількість цього елемента, міг прискорювати процес відтворення колоній в десятки тисяч разів. Не дивіться на мене, як на божевільного. Швидкість, яка вам здається дивовижною, не влаштовувала мене. Потрібно було досягти мільйонів... Слід було виділити чинник прискорення в чистому вигляді. Тоді — підсилити його дію. До того ж, не завадило б і на вищих організмах з'ясувати, як позначиться харчування лише одним «азотним» білком.

— Ви знайшли відповіді на обидва запитання? — насторожився Катрич, не в змозі приховати хвилювання.

— Перша коштувала мені року життя. Друга принесла несподіванку. Одначе ми тут затрималися...

Крафт торкнувся якоїсь кнопки. Частина підлоги втопилася, відкриваючи сходи. Вчені спустилися до підземелля. Тут панувало яскраве світло. Гнучкі ліани створювали кілька зелених завіс. Макс легко розсунув першу з них, запрошуючи гостя за собою. Далі майже всю площу займали великі вольєри. За ґратами першої

з них Степан побачив істот, що нагадували білих щурів.

Гризуни вражали розмірами. Дорослі були завбільшки з кішку, малеча нагадувала байбаків.

Було щось гротескне в цих тваринах. У широких клітках юрилися какаду, стрибали мавпи, грілися під лампами штучного освітлення плазуни. Почуття химерності зростало, воно дратувало, мов примітивна хитрість простого запитання, відповіді на яке не знаходиш.

— У дитинстві, — розважливо говорив Крафт, — мріяв про власний зоопарк. Продумав все до дрібниць. Мрія моя здійснилася: ви бачите не просто зоопарк, який не має собі рівних. Ви бачите зоопарк, що належить Максу Крафту. Наймодерніший та найгуманніший.

— Навіщо стільки пафосу? Я не купую його, ви — не продаєте.

— Зоопарк є, — вів своєї Макс, не звертаючи уваги на репліку, — але мрія вмерла. Вона загинула того клятого чорного дня, коли годування тварин бактеріальним білком принесло мені другу відповідь, на яку я не сподівався.

— Тварини хворіють?

— Вони здоровіші від нас з вами.

— Надмірний розмір?

— Пхе! Міг би їх вигодувати хоч до мамонта. Вчасно зупинився — розстроцять місто.

— Зміна будови?

— Це вже ближче до істини. Шкода, бракує часу. Мушу вам допомогти. Справді, спочатку годування позначилося на розмірах. Далі почали виникати зміни характеру й поведінки. Тварини, які досі жилися травою й вважалися миролюбними, зробилися хижими та підступ-

ними. Хижі ж втрачали агресивність і крово-
жерливість. Перебудова торкнулася всього: ін-
стинкту материнства, способу пересування,
здатності стрибати чи бігати. Міг би показати
вам вайлуватого лева, жирафу з чудовим голо-
сом. Іншим став морж, що зненавидів водойму,
бегемот, який кожен день ламав дерева, нама-
гаючись видертись на них. Злива змін, швидка
та невпинна, відвернула мою увагу від голов-
ного. Спробуйте зосередитись, коли сьогодні
слона годуєш капустою, а за тиждень він пе-
реходить лише на морську рибу... Одне слово,
настала криза. Звичайно, міг продати деякі
екземпляри. Але де гарантія, що зміни, про-
гресуючи далі, не відкриють мого секрету в
чужих руках? І все ж наважився. Почав від-
бирати, переглядаючи живу колекцію. Думки
про розлуку краями серце. Радше відмовився б
від себе, ніж од них, моїх справжніх друзів!

— Невже ви так ненавидите людей?

— Я боюся їх! Я їх не знаю! Вони — воро-
жі мені! — у нападі надмірної відвертості ви-
гукнув господар. Судомо гидливості та відрази
спотворила його риси. — Роздивляючись всіх
по черзі, — продовжував він, — вперше помі-
тив — змінюються обриси та вираз облич!

Він так й мовив «облич», не намагаючись
підшукати друге слово.

— Вони почали розвиватися у зворотному на-
прямку. Нагадували своїх пращурів. Втім, кра-
ще раз побачити...

Він ступив під тугу зелену завісу, поманив-
ши Катрича. У зіниці вдарило яскраве світло.
Степан зажмурился мимоволі. Коли ж розтулив
повіки, остовпів. По стінах віварію тяглися
суцільні надмічні, броньовані, та все ж про-
зорі плити. В найближчому закапелку ніжно

голубило пташенят дивовижне створіння з па-
зурами на крилах та зубастою пащею ящера.

— Археоптерикс? — запитав нерішуче Кат-
рич.

— І так, і ні. Не соромтеся здатися невігла-
сом. Ви ж не фахівець по викопній фауні. Од-
наче й фахівці не второпали б тут нічого.
Швидше всього, помилилися б у визначенні
цього монстра. Бактеріальний білок повернув
розвиток тварини у зворотний бік.

— Фантастика!

— Цілковита реальність. Можете побачити
невеличких птеродактилів. Такої метаморфози
зазнала звичайна ящірка. Певне, її предки
колись літали...

— І оце все тримається за сімома замка-
ми — тільки для себе? Це ж злочин!

Макс зів'яв.

— А хіба люди чимось допомогли мені? —
Його пальці ворушилися, немов клішні рака-
відлюдника.

— Показане вам — лише парадний фасад,
косметичний камуфляж труднощів. Коли б
здогадався, до чого дійде, знищив би все. Пе-
ребудова лише починалася. Мене ж мов би
лихий поплутав. Десь через тиждень після
прозріння до мене завітав представник поваж-
ного зооконцерну. Вони відловлюють тварин
і гендлюють ними років уже зо двісті. Невідо-
мо, яку частину легально, а яку контрабандою
вивозять з країн третього світу. Вступив з ним
в переговори. Спочатку йшлося на добре. Пред-
ставник концерну придбав чимало видів. На-
тякнув, що розрахунки можливі й золотом.
Мені гарантували таємницю купівлі. Чого кра-
щого бажати? Перспективи відкрилися рай-
душні. На біду, тоді-то й здогадався: дослід

можна перенести на людей. Каюся, я — вчений, але комерсант сидить у мені в кількох поколіннях. Швидко підрахував, який матиму зиск. Погано знаюся на людях, але чув: серед них багато таких, які хочуть змінити зовнішність. Жагуче бажають зникнути від кредиторів чи обійти закон. Вони вдаються до пластичних операцій. Такі операції дуже дорогі. Проте до них вдаються, хоча й знають, що в багатьох випадках пластика не рятує. Криміналісти враховують її можливості, приватні детективи — теж. Одночасно доводиться страждати. Біль, знятий на час операції, повертається згодом.

— Є ж певні ліки,— зауважив Катрич.

— Натяк на них. Наосліп намагаються пом'якшити кліматичні впливи на хронічно хворих. Що ж казати про знервованих здорових? Злива, дощ чи сніг, перепади атмосферного тиску — і «нове» обличчя ние кожним рубцем.

— Покидьки,— пробурмотів Катрич.

— О, тепер гидуєте ви. Мій спосіб — ближчий до природи. Ніяких рубців, без протоколів операцій, патякаючих асистентів та слабких на язик медичних сестер. Скажете, не мав права легковажити? Переносити експеримент на людей? Якщо не пошкодував тварин, то що мені люди? Перші ж спроби окрилили. Стотисячний успіх!

— Його належно б оцінила прокуратура...

— Яким чином? Був обережним. Клініка — в закутку зоосаду, контрагенти менше всього зацікавлені в рекламі. Відсутність сторонніх свідків.

— Коли все йде так добре, навіщо вам я?

— Вся біда в тому, що я вдруге помилився. Таємниця розкрилася найнесподіванішим чином.

Вибовтав усе один з «ощасливлених». І кому? Військовим злочинцям, людям, на руках яких кров сотень людей.

— Ви маєте на увазі фашистів?

Крафт ствердно хитнув головою:

— Вони знайшли мене. Виходу не було. Пригрозили розкрити мою таємницю перед законом. Запропонували вдсятеро більше, ніж одержував.

— А совість?

— Облиште мораль. Йшлося про існування. Проби пройшли успішно. Рідна мати не впізнала б.

У грудях Степана наростав гнів:

— Заради нікчемного золота й сатанинської пихи ви рятували людоджерів, вбивць, катів! Немає на вас кари!

Крафт зіщулювся, знітився. Де й поділася самовпевненість.

— Кара настала, — нарешті прошепотів він. — За все одразу: за шалені гроші, байдужість та легковажність, нехтування наукою й законами.

— За зраду пам'яті загиблих, — вставив Катрич.

Макс не чув і не помічав його. Втупивши очі в землю, продовжував:

— Мені здавалося, що процес перетворень повільний. Вони ж поспішали й підганяли мене. Дуже швидко з'ясувалося: зміни в людей відбуваються активніше, ніж у тварин. Причому у тому ж самому зворотному напрямку. Через сім-вісім місяців клієнти набули мавпоподібних, нелюдських ознак. Тепер доводиться розплачуватися. За плечима в них — могутня організація з необмеженими коштами та підпільним впливом. Ще не позбавили мене фінансової

підтримки, та поставили умову: потерпілим будь-що треба повернути природну зовнішність.

— Ну, то повертайте! Маскуйте недолюдків, яких сама доля затаврувала!

— Як? Не вмію. До речі, ви теж у їхніх руках. Ви знайомі з Йозефом-Марією Панком? Він справді адвокат. Тільки не мій — неофашистський. І нашу зустріч влаштували неофашисти. Вони стежать, щоб жодна муха не вислизнула звідси.

— Допустимо. Мої товариші знають, де я. Викрасти мене важко. Оплутати неможливо. Залякати? Марні спроби. Мене шукатимуть.

— Це передбачено. Вам звідси не вийти.

— Досить погроз! — урвав господаря Катрич. — Що вам від мене треба?

— О, бачу, діловий підхід. Не гнівайтесь на мене: ми зв'язані однією мотузкою. Від вас не вимагають зради. Трохи допоможете мені. Ваші біоконтактні ліки при деякій модифікації стануть гальмом, а як поталанить, то й повернуть процес...

— Загнали вбивць у звірину подобу, а тепер вимагаєте від мене, аби їм людську повернув?

— Хіба самі? Разом зі мною. Помічників не бракуватиме. Зрештою, ви самі сказали: обов'язок лікаря допомагати хворим.

— А коли не дам згоди?

— Тоді ви надто багато знаєте, щоб жити.

— Так от: не згоден. І робіть зі мною, що хочете.

— Не кваптеся! — перепинив Крафт. — Не все сказав. Повинні знати: загинете не як патріот, як зрадник Вітчизни. «Вільна» преса оформить версію належним чином.

— Відповідь залишається в силі,— випроставсь Катрич.— Вимагаю випустити мене звідси!

— Ніколи й нізащо! — люто засичав Крафт.— Заночуєте в отій вільній клітці. Надивитесь на тих, ким самі станете завтра. Задня стінка тонша. Але випробовувати її на міцність не раджу: по ній та паркану проведено струм високої напруги. Легкий дотик до неї перетворить вас на купку попелу. Нам було б прикро втратити таку світлу голову.

Мов з-під землі, виростили два охоронці. Один з них мовчки вхопив вченого й заштовхнув у клітку.

Вона була простора. Коли доходив до зовнішньої стіни, спалахувало іронічне побажання: «На добраніч!» Коли наближався до задньої, загорялося погрозливе застереження: «Обережно! Висока напруга!»

Минали години. Гули ноги, паморочилася голова. Виходу не було.

Зненацька згасло світло. «Заощаджують електрику?» — промайнула думка. Одначе не горіли й контрольні світильники. «Ні, на економію не схоже»,— відкинув здогадку.

«Стривай, стривай! — промайнув спогад. Вечірні газети писали про електриків, які загрожували страйком. Невже оце він почався?»

Підбіг до задньої стіни. Світлові попередження не горіли. Натиснув і продавив стінку. Далі — паркан. Підтягнувся на руках, обдираючи шкіру об колючий дріт...

Свіже повітря холодило голову. Біг, не звертаючи уваги на біль у правій нозі. Лише діставшись до центральної вулиці, перейшов на ходу. Погоні, здається, не було.

Раптово пролунав постріл. Катрич впав на

асфальт. Останнє, що побачив,— яскравий вибух блакитної блискавки.

Опритомнів у білій палаті. Повільно вплигло, схилилося над ним бронзове обличчя. Це був Гейдадзе. За ним стояли Олден з Пшеничновим.

— Де Крафт?

— Мовчи. Тобі не дозволено розмовляти. Про все довідаєшся згодом. Ми знаємо про твою пригоду.

Минула доба, поки потерпілому дозволили рухатися. До нього завітав Пшеничнов. Подав газету.

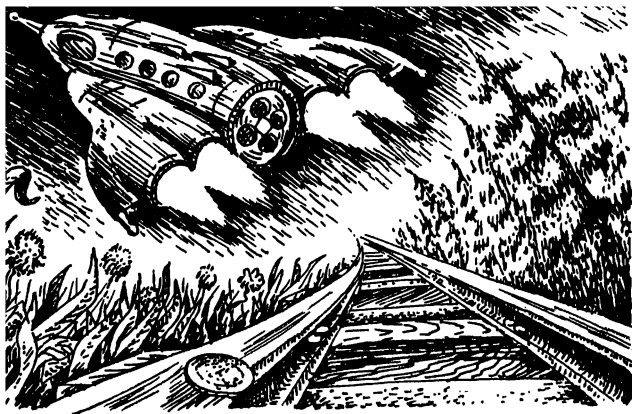
— Читай. Тобі буде дуже цікаво.

«Вчора на віллі відомого вченого М. Крафта,— читав Катрич,— виникла пожежа. Фахівці вважають, що її причиною стало коротке замикання, викликане раптовим відімкненням струму. Зусилля поліції та чотирьох пожежних команд виявились марними. В полум'ї загинули унікальні розробки, колекції та коштовності доктора. Не вцілів і сам господар. За попередніми підрахунками, збитки становлять близько 15 мільйонів марок».

Катрич згадав свої відвідини лабораторії Крафта. При сонячному світлі вони здалися химерним, жахливим сном. Чи ж були? Ворухнув рукою. Біль нагадав: так, були.

— Тобі пора до ліжка,— нагадав Микола.

Степан повернув до будівлі. В синій глибині неба кружляли біло-рожеві й сизі голуби...

Сергій Кисельов

БОЯГУЗ

олова випускної екзаменаційної комісії Міжнародної Академії Космонавтики доктор Франчак здався доброзичливим і балакучим чоловіком з білявою, коротенько підстриженою головою. Такими рано чи пізно стають майже всі генерали, якщо, звичайно, вчасно виходять у відставку.

На колишньому генералові були джинси та картата сорочка з відкритим коміром. На ногах — замшеві чобітки з низькими й широкими халявами. В цьому вбранні нині важко було впізнати того уславленого космонавта,

котрий двадцять п'ять років тому очолив першу експедицію до сузір'я Білих Лебедів.

Кожного випускника Міжнародної Академії Космонавтики, що підходив до нього карбованим кроком, старий космонавт панібратськи поплескував по плечах,— мовляв, навіщо так оглушливо гриміти підборами такого знаменного дня,— а потім, досить міцно прихопивши за рукава курсантського мундира, довірливо говорив:

— Ти справжній мужчина, синку! Адже протягом п'яти років навчання в Міжнародній Академії Космонавтики жодного разу не пошкодував, що надумав вступити сюди. Тепер ти скінчив цей славний заклад і перед тобою з'явився вибір: або залишитись у наземних службах космодромів, або стати пілотом космічних кораблів. Завтра в тебе перший самостійний політ. Пам'ятай, що від нього залежить твоє майбутнє, і нехай тобі щастить.

— Я готовий, сер,— так само, як і інші, козирнув у відповідь випускник Ірвінг Інтем.

А повернувшись до строю, він подумав, що коли б голова випускної комісії закликав курсантів не забувати, що незалежно від температури за бортом космічного корабля два помножити на два однаково дорівнюватиме чотирьом, у цьому було б стільки ж глузду, як і в його просторікуванні з приводу завтрашніх польотів. Адже всім було відоме статистичне зведення про те, що лише десять з половиною відсотків випускників успішно справляються з польотом і разом зі званням «Пілот космічного корабля першого ступеня» отримують право літати. Решта ж залишається назавжди прикутою до наземних служб космодромів, і про жодну переекзаменовку не може бути й мови.

Усе це було вчора. А сьогодні Ірвінг Інтем, сидючи за пультом управління одномісного космічного корабля, призначеного для перевезення пошти на відстані середньої дальності, думав про те, що старий доктор Франчак мав, вочевидь, рацію: Ірвінгу й справді слід було б пошкодувати, що п'ять років тому він вступив до Міжнародної Академії Космонавтики...

Перші чотири години після старту все йшло нормально. Та й сам старт Ірвінг переніс надзвичайно легко, попри те, що через застарілу конструкцію поштового космічного корабля стартове перевантаження було тут чималим. І раптом на початку п'ятої години в кабіні спрацював сигнал тривоги.

— Друзяко,— звернувся чийсь невидимий голос до Ірвінга,— на нас чекають неприємностей!

Зо два роки тому на всіх космічних кораблях сирени, котрі в разі тривоги завивали на всі голоси, було замінено балакучими приладами-жартунами, підключеними до комп'ютера пульта управління. І хоча космопсихологи дійшли висновку, що подібні бравурні теревені краще діють на пілота, ніж страхітливе виття сирени, Ірвінга від переляку аж зсудомило.

Ірвінг добряче пам'ятав той найперший у житті випадок, коли перелякався, як заєць, якого підстерігла лисиця.

Це сталося взимку, Ірвінгу щойно виповнилося чотири роки. Батько, котрий працював тоді мийником універсального магазину, повіз його на санчатах, що подарував їм на день народження.

За кілька кварталів од будинку починалось залізничне полотно. Вони з батьком спустилися вниз насипом і підійшли до рейок. Тоді ще

користувалися грошима, й батько Ірвінга поклав на рейку двійко чи трійко дрібних монеток.

Скоро вони почули ритмічне стугоніння, що наближалось і ставало дедалі гучнішим. Незабаром з півми виринуло триоке виюче чудисько. Ірвінг, не відриваючись, неначе загіпнотизований, дивився на прожектори потяга.

Батько відніс його метрів за п'ятнадцять від полотна, і звідси Ірвінг помахав машиністові поїзда рукою.

— Ти бачив, він помахав тобі у відповідь?! — у захваті волав батько, прагнучи перекричати гудіння товарних вагонів, що летіли повз нього. — Ні, ти бачив, як він помахав рукою? — шарпав сина. — Висунувся з кабіни й помахав!..

Та Ірвінг мовчав. Потяг давно пройшов, пришикнув здійнятий ним вітер, падали на землю великі пухнасті сніжинки. Мийник вікон універсального магазину нахилився до сина й сердито запитав:

— Так ти що, справді не бачив, як машиніст помахав тобі рукою?

— Звичайно, бачив, — раптом заплакав Ірвінг, хоча він навіть не встиг розгледіти, чи був взагалі в кабіні машиніст — може, потягом керував робот.

— Що бачив? — з недовірою спитав батько.

— Як помахав...

Батько Ірвінга раптом страшенно зрадів, дзвінко засміявся, неначе почув щось справді надзвичайно важливе, потім витер Ірвінгу сльози вовняною рукавичкою й гукнув:

— Тоді — гайда до рейок гроші шукати!

І першим побіг до залізничного полотна.

Вони знайшли лише одну монетку. Вона при-

липла до рейки, розпластана, як препарована жабка із шкільного підручника зоології.

Батько підняв монетку й віддав її синові:
— На пам'ять.

Ірвінг поклав її до кишені своєї чорної кроликової шубки. Тоді батько посадовив його на санчата й повіз вгору по насипу.

Насип був крутим, тому він тягнув санчата, взявши трохи праворуч, що було легше. За кілька метрів до кінця підйому вони перехилились надто сильно, й Ірвінг випав на сніг. Та мийник вікон універсального магазину нічого не побачив і не відчув. Він спокійно дряпався вгору, тягнучи за собою порожні санчата. І тоді Ірвінг уперше відчув той страх, що кригою схоплює все всередині. Він не пам'ятав, чи спітніли в нього тоді долоні. Та в пам'яті залишилось, як пронизливо він закричав, прагнучи вцілити голосом в батькову спину, що повільно щезала в снігопаді.

Батько почув і обернувся. Побачивши, що сталося, він повернувся за Ірвінгом і, знову саджаючи його в санчата, засміявся:

— Так ти, виявляється, ще й боягуз!

Вдома в Ірвінга почалась істерика. А коли мати його заспокоїла, він тихенько виліз із ліжка, нишком вийшов до передпокою, вийняв із кишені своєї шубки розчавлену колесами монетку й кинув її в унітаз.

Потому Ірвінгові доводилось неодноразово потерпати від страху. Проте такий переляк, як тоді, в чотирирічному віці, підчатував Ірвінга лише раз. Це сталося невдовзі перед закінченням коледжу. Пізно ввечері Ірвінг повертався додому після тренувань з боксу. В їхньому містечку тоді ще користувались трамваєм, який, сварячись на час, по-дідуганівськи шаркаючи

колесами, тинявся вулицями за маршрутом залізничний буфет — перукарня.

Ірвінг був єдиним пасажиром у салоні. Після виснажливого тренування хотілося спати. Однак тільки-но він починав куняти, зіпершись головою на спинку переднього сидіння, тієї ж миті жінка-водій, увімкнувши мікрофон на повну потужність, гучним голосом, що зовсім не пасував її втомленому іконописному обличчю, оголошувала чергову зупинку, або попереджала, що за проїзд в трамваї треба розраховуватись вчасно, або нагадувала, яке сьогодні число, день тижня, місяць і рік. А коли ж Ірвінг, нарешті, задрімав, жінка-водій заволатала щосили в мікрофон:

— Спати в трамваї заборонено! Ви чуєте? — її голос став зриватись на істерику. — Спати не можна! Негайно просніться!

Ірвінг, стелюючи плечима, кивнув головою на знак згоди й спробував посміхнутись скривленому обличчю жінки, що тривожно дивилось на нього крізь дзеркало заднього огляду. І тієї ж миті знов заснув, встигнувши помітити, що трамвай, астматично задихаючись, пнеться вгору крутим узвозом.

Прокинувся Ірвінг від того, що хтось торсав його за плече. Відкривши очі, побачив водія трамвая. Вагон стояв, жінка досить боляче смирала його за сорочку.

— Я ж вас просила не спати! Ну, просніться негайно! Чуєте — негайно! Я благаю вас, — додала вона втомлено.

— Я вже не сплю, — пробурмотів Ірвінг і раптом відчув, як разом із трамваем летить у прірву.

Миттю скинувши із себе сон, він побачив, що трамвай справді летить, лише не в прірву, а

назад, униз, що він, набираючи дедалі більшої швидкості, котиться з узвозу, на який щойно видряпався. А ще Ірвінг звернув увагу, що кабіна водія зовсім порожня...

Світло вуличних ліхтарів, повз які проносився кинутий напризволяще трамвай, тривожно відбивалося в Ірвінгових очах. Він розумів, що треба скочити, вибити ногою вікно й вистрибнути з трамвая, котрий щомиті може у щось врізатись чи просто злетіти з рейок. Та страх, який прикув Ірвінга до трамвайного сидіння, був сильнішим за здоровий глузд. Ірвінг заплющив очі...

Тим часом вагон почав пригальмовувати й скоро зовсім зупинився. Ірвінг сидів, не наважуючись ворухнутись, аж поки позаду не почув клацання металу. Ірвінг по-вовчому обернувся на нього всім тілом і побачив, як, стрімко відкинувши від себе дверцята другої водійської кабіни, що знаходилась в протилежній частині пасажирського салону, до нього поспішає та ж таки жінка-водій.

— Я ж вам наказувала, — розплакалась вона, наблизившись до Ірвінга, — я ж вас благала: не спіть, не спіть! Ви бачили колись, як на друзки розлітається трамвайне скло, якщо вдарити по ньому ногою?

Ірвінг похитав головою у відповідь.

— А ви знаєте, яке воно дороге, це кляте скло?

— Де ми? — пошепки відповів запитанням на запитання Ірвінг.

Жінка-водій трохи заспокоїлась, дістала з рукава носовичок і, витираючи сльози, пояснила:

— Біля депо. Ми піднялися вгору, обминули стрілку й іншою вже колією спустились сюди...

— Я не став би бити скло,— рішуче мовив Ірвінг, дивлячись крізь жінку.

— Я вже розумію, що не стали б,— посмінулась вона.— Ви — мужня людина. А от інший розбив би. А потім плати з кишені...

Усе свідоме життя Ірвінгові доводилось старанно приховувати, що він — боягуз. Тому захопився боксом і три роки поспіль посідав у коледжі перше місце з цього виду спорту. В навчанні він також не пас задніх. У Міжнародній Академії Космонавтики ходив серед відмінників.

Командування Академії вважало його людиною сміливою, навіть дещо шибайголовою. Особливо перелякав він усіх на другому курсі, під час навчальних парашутних стрибків з приводненням.

Курсанти стрибали над широкою й глибокою річкою Тірза. Під час приводнення парашутист повинен був спочатку відстібнути нижні обхвати, потому розкрити грудну перемичку. Після цього мав сидіти в лямках системи, наче на гойдалці, аж поки не торкався води. Тоді треба було відштовхнутись від системи, щоб купол парашута не накрив з головою.

Курсанти стрибали групами по п'ять чоловік. Ірвінг залишив літак останнім. З землі було добре видно, як приблизно на сімдесятиметровій висоті Ірвінг одстібнув парашут і стрімко полетів униз.

— Курсанте, наказую негайно розпочати гальмування, розкриливи руки! — встиг кілька разів вигукнути крізь потужний радіопідсилювач підполковник, що керував стрибками.

Ірвінгові пощастило. Він приводнився на глибокому місці й увійшов у воду майже вер-

тикально. Його відразу ж підібрав один із катерів, що чергував на Тірзі. Ще за п'ятнадцять хвилин Ірвінг опинився в госпіталі, де пробув кілька годин.

Він відбувся трьома синцями та доганою від командування, котра була скасована відразу ж після того, як Ірвінг пояснив причини свого вчинку. Натомість йому оголосили подяку за кмітливість та мужність. Але сам Ірвінг знав: це — подяка за боягузтво. Бо саме воно було рушієм його рішення позбутись парашута.

Коли до землі залишалось метрів сімдесят, Ірвінга почало зносити вітром до верхів'я річки, де потужний буксир тягнув молом кілька кілометрів свіжозваленої деревини. Ірвінг миттєво збагнув, що в разі приводнення у верхів'ї Тірзи він буде затягнений під колоди й розчавлений ними. І тоді страх, що охопив його, примусив одстібнутися від парашута, аби в такий маловірогідний спосіб спробувати врятувати своє життя. Того разу йому це вдалося... А ось нині, коли комп'ютер байдужим голосом сповіщав про тривогу...

— Що сталося? — спитав Ірвінг.

— Не завадило б вийти прогулятись, — весело почав пояснювати комп'ютер. — Перпендикулярним до нас курсом рухається метеорит. Маса — в півтора рази більша від нашої.

Він замовкнув.

— Ну, а далі що?! — поквавив його Ірвінг.

— А що далі? — комп'ютер, здавалося, хизується своєю байдужістю й спокоєм. — А далі — нічого. Вріжеться він у нас — і приїхали. Бо зустрічаємося ми з ним в одній точці...

Ірвінг помовчав кілька секунд, дихаючи якомога глибше, аби, ставлячи комп'ютерові наступне запитання, не заїкатись.

— Що ж робити? — спитав він нарешті.
— Зливати воду, — пожартував комп'ютер.
— А шанси є?
— У тебе — так. Ти можеш катапультиватися. А я, вважай, уже перебуваю по той бік добра й зла.

Ірвінг розізлився на машину:

— Що за недоречні жарти?

Комп'ютер посерйознішав:

— У даному випадку є лише один варіант: залишити корабель. І мене... — він знову перейшов на пустотливий тон. — Отже, допоміжно-катапультна ракета подана...

— До цього рішення я і сам якось дійшов би, — буркнув Ірвінг, намагаючись всередині скафандра витерти спітнілі від страху долоні. — Скільки ще маємо часу?

— Тридцять вісім хвилин.

Ірвінг тоскно подивився в бік відсіку, де зеленів аварійний люк для переходу в допоміжну ракету. У ній не було автопілота, а враховуючи, що стартувати б їй довелося з борту тихохідного корабля застарілої конструкції, Ірвінгові шанси залишитися живим і дістатись на Землю були зведені нанівець.

Поштовий корабель, наче по рейках, рухався двома паралельними променями, що стабільно проектувалися з Землі. Тому навіть на міліметр змінити орбіту, аби уникнути зіткнення з метеоритом, Ірвінг не міг. Але ж у нього була ще одна змога врятувати життя, про яку він одразу не подумав. Якщо розвинути максимальну швидкість, можна проскочити перед метеоритом. Звичайно, після прийняття такого рішення можливість літати буде втрачена для Ірвінга назавжди. А втім, працюють же якось люди і в наземних службах космодромів...

— Давай спробуємо застосувати ф'орсаж на двигуни,— запропонував Ірвінг комп'ютерові.

З хвилину той займався підрахунками, аж ось нарешті видав інформацію:

— Цим самим ти, здається, врятуєш моє життя. Якщо обшивка витримає, якщо двигуни не підведуть,— неначе проскочимо. Так що натисни на педаль!

Ірвінг зробив кілька глибоких вдихів і видихів, аби серце не вискакувало з грудей, потім спробував встановити ноги так, щоб вони не тремтіли, й простягнув руку до реле швидкостей...

* * *

— ...Сміливий цей хлопець Ірвінг Інтем,— зауважив голова випускної екзаменаційної комісії Міжнародної Академії Космонавтики доктор Франчак. Він уважно стежив за екраном монітора, на якому було видно Ірвінга, що почав збільшувати швидкість поштового корабля.— Він прийняв найвідчайдушніше, але, як на мене, найслухніше рішення.

— Маєте рацію, сер,— поштиво кивнув головою один з його помічників.

— Звичайно ж, маю рацію! — усміхнувся доктор Франчак.— Я був таким самим, як і він. І попри класичне правило космічної служби про те, що збереження космічного корабля, коли, звичайно, на ньому нема пасажирів, не варте життя космонавта, ніколи б не катапультивався, аж поки не використав би останню можливість врятувати корабель.

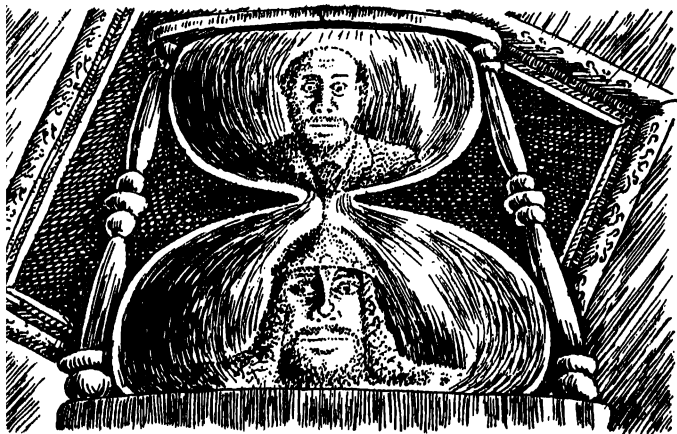
— Це один із кращих наших курсантів,— зауважив хтось із присутніх.— Пам'ятаєте, сер,

ви звернули на нього увагу ще кілька років тому, під час навчальних стрибків у воду?..

— Ні, не пам'ятаю,— сухо відповів доктор Франчак.— Та що б там не було, цей мужній хлопець може вважати, що звання пілота космічних кораблів йому вже присвоєно.

Трохи помовчавши, додав:

— Гадаю, він далеко піде. Мужні люди завжди далеко йдуть...

Олексій Кутинський

ЗАГАДКОВИЙ ПОГЛЯД

Все це почалось в ніч на вівторок 1 березня 198... року. Мені приснилося страшне диво, і я кинувся тікати. Продирався крізь хащу первісного лісу, добрався до дороги, але вийти на галявину не наважувався... І марно — з-за повороту виїхало кілька озброєних мечами вершників у підбитих хутром плащах і малахях. Того, що був попереду, я звідкись знав...

Прокинувся від страху і вже не заснув. День пішов шкереберть. На роботі не міг зосередитись. Все мене дратувало. Забрав свої папери

і пішов працювати додому. Але тільки-но сів за стіл, як задзвонив телефон.

— Добрий день, це Андрій Максимович? Вас турбує Матусевич, слідчий... Пригадуєте? Хочу з вами зустрітися... Якщо не заперечуєте, я до вас зайду... Хвилин за двадцять. Згода?

Мій тривожний стан посилювався. Звідки він знає, що я вдома?.. Ніколи до мене не приходили слідчі... Що йому треба від мене? Не без зусиль пригадав його ім'я: Василь Прокопович. З місяць тому цей слідчий викликав мене як свідка в справі якогось художника, що помер при загадкових обставинах. Виявилось, що я зустрічався з цим художником кілька років тому. Однак я нічого не міг пригадати. На тому й скінчилось...

Мою дружину, Надійку, не викликали у цій справі, хоч вона теж брала участь у зустрічі і навіть пам'ятала, що до майстерні художника ми потрапили з іншими знайомими після святкового обіду і що всім тоді було дуже весело.

Я нашвидкуруч приводив вітальню в найкращий вигляд. Кіт Мурко нервово снував по кімнаті...

Розчинились двері, і до квартири увійшла Надійка з нашою дочкою Оксаною.

— Щось сталось? — стривожилась вона.

— Має прийти слідчий... Той, що викликав мене в справі художника...

— Маджака? Чие життя взяла картина?

— Ти наче віриш у цю нісенітницю?

— Яюсь же померла людина... Молода, здорова і раптом — мертва. Сидить перед картиною з переплетеними ногами...

Дзвінок зупиняє Надійку. Входить слідчий. Він у цивільному, з важким плескатим пакун-

ком. Показує Надійці посвідчення, рекомендується. Ми запрошуємо його сидати.

— Приніс вам картину,— каже він, розгортаючи пакунок,— це остання робота Петра Маджака.

— Та, що вбила його? — жахається Надія, затуляючи собою Оксану.

— Наскільки мені відомо, Маджака ніхто не вбивав,— заспокійливо говорить слідчий, ставлячи картину біля стіни.

— Навіщо ви принесли її? — обурюється Надійка.

— Вона ваша...

— Це не наша картина,— обурююсь і я,— ми не маємо до неї ніякого відношення!

— Та ви не хвилюйтесь... Якби я підозрював вас у вбивстві, то вів би розмову у себе в кабінеті. Картина належить вам згідно з заповітом художника. Картина й щоденник...

— Яке ви маєте право насильно нав'язувати спадок? Ми не родичі і навіть не друзі покійного,— обурюється Надія, виштовхуючи Оксану з вітальні.

— Не треба вести розмову в такому тоні. Мій візит неофіційний, я зробив все, що міг. Справу закрито. Але, як людина, я маю право просити допомоги в іншої людини?

— Може, тут інфекція або чорна магія! — сердиться Надійка.— Оксанко, не заходь сюди, грайся там!

— Я тільки Мурка заберу, щоб він не втік через цю дірку, — мирно каже Оксана, захираючи кота.

Хочу запитати, про яку дірку вона говорить, але Надійка вже зачиняє за нею двері.

— Візьму і поставлю в своїй кімнаті,— несподівано для себе кажу я.

— От і добре,— зітхає Матусевич.— Отже, ви допоможете з'ясувати обставини смерті.

— Справу ж закрито...

— Так, але багато чого лишилось неясним... Розгадка може бути в щоденнику і у вашій теорії четвертого виміру...

— Моїй?!

— Так. Щоденник розпочато після розмови з вами. Схоже, що Маджак спробував перейти від теорії до практики... Вловити смисл у записях Маджака мені не вдається. Я розумію, що він божевільний, але ж і в божевільних може бути щось нормальне, щось осмислене... Як ви думаєте?

— Думаю, що буває... Може, пообідаєте з нами?

Надійка демонстративно промовчала. Матусевич подякував, залишив номер свого телефону, адресу роботи й пішов.

Обідаємо на кухні. Мовчки. Оксана й Мурко мовчазні від природи, а Надійка сердиться. По обіді веде Оксану спати, а ми з Мурком, забравши спадок, розміщуємось у мене. Вішаю картину на стіну і обережно розгортаю щоденник. Там написано:

«Щоденник Петра Маджака».

10 березня 198... року. Вирішив поновити звичку вести щоденник — хочу мати послідовну реєстрацію пошуків четвертого виміру. Насамперед записую міркування, точніше, цілу концепцію, яку виклав учора новий знайомий Андрій Глинський. Розмова йшла про майстерню і умови роботи, потім перейшла до оцінки творчого процесу і його наслідків, а потім я почув таку фразу: «Картина — це, безумовно, вікно в інший світ, але вікно засклеєне... Можна глянути крізь нього, але пройти не можна —

шибки не пускають». Думка мені сподобалась, увімкнув магнітофон. Тепер дещо переписую. «Шибки,— говорив Андрій далі,— утворюються в обмежень, накладених на наші оригінали. Нас від народження навчають сприймати навколишній світ тільки певним способом і тільки за певною схемою. Ця схема накладає на наше сприймання і наше мислення безліч заборон, своєрідних табу. З самого раннього дитинства ми чуємо від батьків та інших дорослих: «Цього не може бути», «Це неможливо» і «Це теж неможливо». Ці табу й стримують нас, завдають багато клопоту.

Однак насправді не існує нічого такого, що можна було б назвати «неможливим», інакше кажучи — все, про що людський мозок здатний подумати, тобто проявити в плані мислення, все те може бути за певних обставин здійснене, тобто проявлене матеріально, у фізичному плані.

Фізичним планом,— пояснив Андрій,— я називаю той навколишній світ, який всі люди сприймають за допомогою органів чуттів і який має три повноцінні виміри — довжину, ширину, височину та четвертий вимір — час, що є для нас напіввиміром, оскільки ми здатні рухатись у ньому лише в одному напрямі.

Крім фізичного, існує ще безліч різних планів. Кількість вимірів цих планів більша, ніж три з половиною, а їхня складність (досконалість) відповідно вища, ніж у фізичного плану. Найпростіший з цих планів і найближчий до фізичного — енергетичний. Цей план, так само як і фізичний, являє собою окремий світ, що оточує нас водночас із звичним нам, видимим для всіх світом. У цьому плані є свої об'єкти, свої явища, свої процеси, свої істоти. Деякі з

цих істот мають відповідників у фізичному плані, деякі не мають.

Об'єкти енергетичного плану бачать не всі люди, а лише ті, що здатні сприймати тонкіші подразники. За давнини таких людей називали відьмаками та відьмами і спалювали на багатях. Тепер ми називаємо їх екстрасенсами, телепатами, ясновидцями, шизофреніками та іншими малопривабливими термінами і лікуємось у них або лікуємо їх. Звичайно, крім цих людей, є й справді хворі, з неповноцінною психікою. Однак ми, на жаль, ще не можемо з певністю відділити людей з надто розвиненою психікою від людей зі спотвореною психікою і лікуємо тих і других однаково — нейролептиками та інсуліном. Поза нашими турботами залишається значна група людей, які бачать явища і предмети енергетичного світу, але не усвідомлюють цього, думаючи, що бачене ними — це якісь побічні світлові ефекти фізичного світу чи оптичні дефекти власного світосприймання. До цієї категорії належите, як мені здається, і ви, шановний художнику.

Чому я так думаю? Бо люди й рослини, яких ви зображуєте, дуже несхожі на те, що всі ми бачимо нашим звичайним зором...

Так, так, звичайно, ви маєте право на індивідуальне творче бачення і зображення світу! Але справа в тому, що в даному разі ваше бачення світу не таке вже й індивідуальне, — саме такий вигляд мають люди й рослини, коли їх сприймати в енергетичному плані.

Звідки я знаю? З розповідей, описів та й з власного досвіду.

Так, іноді при певному стані свідомості мені вдається дещо бачити й поза межами фізичного плану. Так, це здатність суб'єктивна, а от

картина, на мій погляд, може бути об'єктивним засобом встановлення контакту з іншими, багатомірними планами.

Я не художник і не знаю, як це зробити. Але знаю, що немає нічого неможливого. Для первісного художника зображення третього виміру на площині теж здавалось неможливим, і, коли йому потрібна була тримірність твору, він вдався до скульптури. Тепер тримірне видовище прекрасно реалізується на площині. Намальовані пейзажі і споруди при кваліфікованому виконанні і вмілій кінозйомці ми не відрізняємо на екрані від справжніх, об'ємних. Певен, що можна найти спосіб зображення на площині не лише третього виміру — глибини, але й четвертого — часу.

Як можна зобразити час?

Це вже ваша справа, ви — представник образотворчого мистецтва. Тільки не треба лякатися загадковості часу. Це такий самий вимір, як довжина, ширина чи височина. Просто цим виміром наша психіка тільки-но оволодіває, і тому ми ще не можемо бачити у ньому весь об'єкт відразу, як бачимо у будь-якому з трьох інших вимірів. Натомість ми розглядаємо об'єкт поступово, утворюючи в такий спосіб минуле, сучасне і майбутнє, тобто час. Насправді ж ці критерії часу існують разом, так само, як разом існують всі компоненти фізичного простору — довжина...»

Мені було ніяково читати цю свою «промову», виголошену шість років тому в піднесеному стані, і я став гортати щоденник далі. Маджак вів його протягом кількох років, аж до самої смерті. Тут було чимало записів, і всі вони стосувались теорії і практики осягнення четвертого виміру. Слідчий мав рацію — роз-

мова зі мною в той злополучний день запала художникові в серце і породила в ньому пристрасне прагнення зобразити четвертий вимір на картині.

Як свідчили записи, Петро Ярославович багато читав, наполегливо працював над собою і над картиною. Він заглибився в психофізіологічні проблеми, займався медитацією, почав приділяти підвищену увагу стапові свого організму, підібрав «найоптимальніше харчування» (запис 17 квітня 198...р.), почав спостерігати прояви своєї психічної діяльності і помітив нові здатності, нові ефекти сприймання, почав відчувати в своєму організмі «вібрації якоїсь незнайомої енергії» (запис 14. 09. 198...р.):

Художник багато працював над втіленням свого задуму, перевтомився. Закінчивши картину, він злякався свого «дітища», сховав його до шафи і довго боявся дивитися на неї. 6. 08. 198... року він нарешті наважився подивитися на картину і вперше на її місці побачив «отвір у якийсь інший світ», де рухались якісь фігури, хотів сам туди «увійти». Після того, як тільки сідав перед картиною і входив у свій «найбільш загострений стан свідомості», відчував, немов тіло «скручується, як волокна мотузки», і потрапляв у незнайому місцевість.

На початку лютого 198... року в художника зникла межа між обома світами. Незабаром він знайшов спосіб «виходу в інший світ» за допомогою повороту голови (запис 16. 03. 198...р.). У 198... році в нього склалась нова система поглядів. Роздвоєння стало обтяжливим. Наприкінці року (точних дат художник вже не ставив) він записав таке:

«Мені вже легше писати глаголицею, ніж

цим письмом. Я більше ТАМ, ніж ТУТ, я знайшов себе. Я — ТОЙ, правитель могутньої держави волинян, подобаюсь собі більше, ніж я — ЦЕЙ, невдаха-художник. Повертатись сюди вже важче, та й ніколи: багато клопоту з Ардагастом. Якщо колись не повернусь, то опіку над картиною і щоденником хай перебере Андрій Глинський».

Це був останній запис, і я в пошуках продовження перевів погляд на картину. Тієї ж миті хвиля дрімоти залила мене. Плями на картині почали розпливатись, перетворюватись на хмарки туману, який сплинув з картини, пройшов крізь мене і зник десь позаду, відтискуючи звичний світ. Я опинився серед лісу, обіч ледь помітної дороги, стривожений відчуттям повтору, того, що вже колись був тут. Напружено придивляюсь і прислухаюсь, бо звідкись знаю, що не один у цьому лісі. Так і є! Чую іржання, перестук копит, бачу кавалькаду озброєних вершників у плащах і малахаях. Тепер пізнаю переднього — це Петро Маджак. Завмираю в кущах, пропускаю вершників. Раптом Маджак підводиться на стременах, оглядається, знаходить мене очима і схвально киває. Усім тілом відчуваю запаморочливий подих Незвичного і зомліваю.

Опритомнів від того, що Мурко своїм шорстким язиком лиже мені скроню. Поступово все пригадав... Не наважився знову глянути на картину, підвівся і вийшов з кімнати. Надворі вже темно. Надії десь немає, пішла, мабуть, до подруги, а Оксанка спить міцним сном дошкільняти. Не придумав нічого ліпшого, як і собі вкласти спати.

Наступного дня тільки-но прокинувся, зиркнув на картину. Вона була мирною, спокійною.

Уважно роздивився твір Маджака. Нічого подібного досі не бачив. Незвичні фарби, незвичні барви, незвична композиція. При відсутності сюжетного зображення картина, як не дивно, здавалась живою, напруженою. Перечитав щоденника. Ось і останній запис... Знову глянув на картину... Вона наче пожвавішала, але жодних ознак дії не виявила. Останній запис... Про державу на Волині і якогось Ардагаста... Та це ж можна перевірити в істориків!

Хапаю записник і телефоную до свого університетського товариша в інститут археології. Робочий день ще не почався, але він, на щастя, вже на роботі.

— Привіт, Миколо! Відомо тобі що-небудь про державні утворення на Волині? — запитую без передмови.

— Аякже! Волинське, згодом Галицько-Волинське князівство... Пізніше Галицько-Волинське королівство з королем Данилом Галицьким...

— Він був князем, — заперечую я.

— Спочатку — князем, потім — королем. Королівська корона й досі зберігається.

— Гаразд, нехай він був королем, а от ким був Ардагаст? — кидаю навімання.

— Ардагаст? А ти звідки про нього знаєш?

— Так хто ж такий Ардагаст?

— Ардагаст — правитель давньої Волинської держави, що існувала ще до утворення князівства. Але інформації про той період дуже мало.

— А все ж?

— У грецьких авторів сьомого-восьмого століття згадується про могутню державу волинян і їхнього правителя Ардагаста. У арабських авторів того ж періоду теж згадується

держава «Волімана», тобто держава волинян, але правителем названо Маджака... Та що там з тобою?

А мені тим часом перехопило подих. За чверть години я вже був в інституті. Тисну Миколі руку.

— Звідки такий інтерес до історії Волині? — цікавиться він.

— Кажі хутчій все, що знаєш про Маджака й Ардагаста!

— Відомості дуже бідні, та й ті довго вважалися сумнівними, оскільки арабські й грецькі автори суперечать самі собі.

— Чому суперечать? А якщо правителів було два? Один мав справу з греками, а другий — з арабами...

— Отаке скажеш! Ясновидець ти чи просто геній. Саме так і було! В архіві історичного музею знайшли опис і фото монети, випущеної цією державою. На одному боці монети — Маджак, а на другому — Ардагаст!

— Чому ти говориш про фото? А сама монета?

— Монета зникла. Очевидно, під час війни... Ми розіслали запит про монету і від одного з зарубіжних музеїв одержали відповідь, що така монета в них є. Ось і фото прислали...

Тремтливими руками беру фото. А ось і профіль, дуже схожий на Петра Маджака...

— Можеш дати мені це фото на день?

— Звичайно... Але поясни нарешті, в чому справа?

Але я вже біжу до Матусевича, вриваюсь у кабінет і кидаю перед ним фото.

— Це фото монети, яка зберігається в одному музеї.

— Вражає...

— А що ви скажете на це? Бачите, хто зображений на зворотному боці монети? Ардагаст! А ви кажете: божевільний...

— Коли випущено монету?

— Більше тисячі років тому...

— Ну от!

— Що «ну от»?

— А те, що лише божевільному може прийти в голову, немов він і та людина, що жила тисячу років тому, є однією особою.

— Але ж ви самі бачите, наскільки подібні обличчя на цих фотографіях?

— Ну й що з того? У них, зважте, й прізвище однакове. Не інакше як якийсь нащадок. А скажіть, гени можуть передати однозначно...

— А звідки він знає про Ардагаста?

— Теж мені проблема!.. Начитався! Тим більше, що зовні дуже подібний, та й прізвище однакове!

— Що ви все: прізвище та прізвище... Не було тоді прізвищ. Вони виникли лише в пізнь середньовіччя.

— Ну то й що? Звали ж його Маджаком. А було це прізвище чи ім'я... Яка різниця? Ви знаєте, скільки зараз живе на землі Наполеонів, Олександрів Македонських, Юліїв Цезарів та інших знаменитостей? Сотні, а то й тисячі!

— Де це вони живуть?

— В особливих домах, звичайно, або в своїх, якщо тихі.

Що я міг заперечити Матусевичу? Мені було очевидно, що Петро Ярославович не тільки нічого не читав про Маджака, Ардагаста і державу Воліану, але навіть і не чув про них... Якби він знав, то це б виявилось з його розмов

чи записів у щоденнику... Однак відчував, що переконати слідчого не вдасться.

— Пробачте, що відірвав вас від роботи,— сказав я,— пробачте...

— Та годі пробачатись... Знахідка справді дуже цікава. Поздоровляю вас з удачею. Ви дієте навіть краще, ніж професіональний слідчий. Я ось не здогадався звернутись до істориків... Тепер все остаточно з'ясувалося: художник був звичайним маніяком. Може, це якось допоможе встановити причину його смерті...

— Василю Прокоповичу, а чи не могли б ви познайомити мене з експертом-психіатром? — наважився я, підбадьорений похвалою.

— Навіщо?

— Підозрюю, що його висновок про шизофренію недостатньо аргументований.

— Але ж ви зовсім незнайомі з його аргументацією!

— От я й хочу познайомитись...

— Багато ви хочете... Я не маю права знайти вас зі справою взагалі, а з висновком експертизи — тим більше!

— Ви самі залучили мене до слідства...

— Що з вами робити?.. Читайте вже,— слідчий подав мені справу, розкривши на сторінці, де містився висновок судового психіатра.

Я прочитав таке: «З прилучених до справи записів у щоденнику відомо, що вже на 10. 03. 198... р. Петро Ярославович Маджак систематично займався проблемою пошуків четвертого виміру. Розмова з А. М. Глинським привела його до думки про можливість зобразити цей вимір на картині. Ця ідея посіла домінуюче місце в його свідомості...»

— Що ви читаєте?! — перервав мене Мату-

севич.— Це аналіз записів у щоденнику. Читайте висновок!

Читаю далі: «Висновок. Незважаючи на те, що в експерта відсутні об'єктивні матеріали (характеристики на досліджуваного з останнього місця мешкання й роботи, а також свідчення батьків і близьких людей), є всі підстави вважати, що Маджак Петро Ярославович з березня 198... р. страждав психічним захворюванням — шизофренією, про що свідчать: поява у нього надцінних ідей — пошуків четвертого виміру; раніше не властиве йому захоплення філософською літературою; підвищена увага до стану свого організму. До всього цього у вересні 198... р. приєднались явища дереалізації і деперсоналізації, а пізніше — немотивований страх, онейроїдно-кататонічні розлади (спочатку епізодичні, а згодом регулярні).

У березні 198... р. у досліджуваного зникло критичне ставлення до хворобливих переживань, з'явилися безглузді ритуальні рухи, які, на його думку, сприяли «виходу в інший світ», а з 198...р. почуття роздвоєння свого Я, повне занурення в хворобливі переживання та систематизовані маніячні ідеї світоглядного характеру.

Як уражений хронічним психічним захворюванням, Маджак П. Я. в період часу, що відноситься до його смерті, не міг розуміти значення своїх дій і керувати ними.

В зв'язку з відсутністю в акті судовомедицинської експертизи вказівок, можна вважати, що описані вище хворобливі розлади психічної діяльності не стали безпосередньою причиною його смерті».

Висновок експерта справив на мене непевне враження: з одного боку категоричне визна-

ня хвороби, з другого — небажання визнати хворобу причиною смерті. Підозра моя підтверджувалась — з психіатром не все було чисто! Але що я міг заперечити?..

Вкрай збентежений, іду додому... Але що тут діється?! Обох своїх застаю в істеричі. Доросла міцно пригортає меншу, і обидві ридма ридають. Мурко забився під крісло і виглянув звідти лише з моєю появою. Такого у нас ще не було...

— Що з вами? Що сталося?

— Я вийшла в магазин по молоко, а коли повернулась, Оксани ніде не було. Метнулась її шукати, кликала і гукала, але марно... Раптом до моєї свідомості дійшло, що це ж Оксанчине непорушне тіло я бачила в кутку твоєї кімнати перед цією проклятою картиною. Я закричала з жаху і кинулась туди. Оксанка заворушилась, немов у важкому сні. Я притисла її до себе, і вона почала оживати, в очах зблиснула свідомість, ротик скривився, і заплакала разом з нею.

— А що розповідає Оксанка?

— Не смій! — злякано закричала дружина, затуляючи Оксану. — Не нагадуй їй про той жах!

— Чому жах? Може, зовсім навпаки...

— Я тобі кажу: не чіпай дитини! — несподівано вороже процідила Надійка глухим голосом. — Ключ на серванті, і поки ця картина у нас, щоб твої двері були завше замкнені!

Я слухняно клацнув защіпкою. Цього вечора мені не вдалось розпитати Оксану про її пригоди в моїй кімнаті. Надія була насторожі і не лишала нас удвох. Та, власне, й ніколи мені було шукати зустрічей з дочкою, майже весь час просидів замкнений у своїй кімнаті

в намаганні розгадати таємницю смерті художника. Страх перед картиною пройшов остаточно — розглядав її стоячи, сидячи і лежачи, з тахти і підлоги, з усіх боків і під усякими кутами... Повторив позу Маджака, відновив відстань до картини, яка була в момент смерті художника, кут, під яким дивився Маджак, але все марно! Навала Незвичного припинилась...

У четвер прокинувся з відчуттям, що охоче чекаю Незвичного. Та день починався якнайбуденніше. Зарядка, туалет, сніданок... Як заведений механізм! Взявся перечитувати щоденника, розглядав фотографії Маджака та наслідував пози померлого. Ніяких проявів «іншого світу». Хоч би якийсь практичний доказ проти версії божевілля. Стривай! А історія з Оксанкою?..

Виходжу на розвідку. Замикаю свою кімнату, як доказ слухняності і мирних намірів. Оксана грається в «дитячий садок» і охоче включає мене у гру. Собі бере роль виховательки, а нам з Мурком дістаються ролі дітей.

Надійка насторожено поглядає на нас, але не втручається. Коли вона, нарешті, виходить з кімнати, я по-змовницькому нахиляюсь до Оксанки.

— Чого ви вчора плакали, Оксано Андріївно? Хіба вихователькам можна плакати при дітях?

— А я вчора була дитиною...

— А чого дитина плакала?

— Її мама злякала.

Увійшла Надійка, і ми припинили. Коли вона вийшла, я знову взявся за своє.

— А картина Оксанку не злякала?

— Яка картина?

— Та, що висить в татовій кімнаті... Навпроти тахти...

— Я там не бачила картини.

— А що ти бачила?

— Дірку.

— Яку дірку?

— Ту, що приніс чужий дядя, а ти повісив на стіну.

— Ти заглядала в ту дірку? І що там бачила?

— Ліс...

— Ти ходила до того лісу?

— Я й не думала йти, а хлопчик покликав і допоміг пролізти в дірку.

— Отже, ти пішла до того лісу?

— Кажу ж тобі, що я не хотіла! — розсердилась Оксанка.

— А що ви там робили?

— Ловили пташок...

— А потім?

— Мені видалось, що кличе мама. Я хотіла вернутись, але дірки не було, і хлопчик не знав, де вона. Мама раптом закричала. Я злякалась, а вона почала швидко тягти мене. Мені стало боляче, і я заплакала.

— Як мама тебе тягла? Вона теж пройшла через дірку?

— Ні, вона тягла мене з того боку, а як, — я не бачила...

— А ти б хотіла знов заглянути в дірку?

— Я б хотіла, аби тільки мама не кричала...

Коли ми помітили, що Надійка в кімнаті, було вже пізно.

Бліда й напружена, вона просто знищувала мене поглядом. Я швиденько попрямував до своєї кімнати, але Надійка перетяла мені шлях.

— Якщо ти сьогодні ж не віднесеш куди-небудь цю картину, я знищу її!

— Куди я можу віднести?

— Віднеси до слідчого. Досить з нас детективних пригод!

— З чим мені йти? Я ж не виконав його прохання.

— Хочеш, я піду?

Цей варіант мені не спадає на думку, і я завагався. Надійка саме цього й чекала: відразу почала одягатись і командувати:

— Картину, щоденник і адресу! Я ще встигаю до кінця робочого дня!

Зробив, що вона казала, і тепер дивився з вікна вітальні, як Надійка твердим кроком переходила вулицю. Пакунок з картиною і щоденником невблаганно віддалявся, погойдуючись у такт ході... От усе й скінчилось... Незване наблизилось, торкнуло крилом, відчуло мою неспроможність і летить далі, кидаючи мене, непотріб... Довкола розлився такий смуток, що аж в очах потемніло. Ледве добрався до своєї кімнати і впав долілиць на тахту...

Мій світ розпався на три дні. Уявити не можу, що буде далі. Єдиного хочу зараз, при тому хочу нестримно, як раніше і не вмів хотіти,— це знову потрапити на лісову галявину. Здається, не можу жити без неї... Здається, тільки й світу, що ця галявина. Час збігає, а я не можу навіть поворухнутись... Раптом біля самого вуха защебетала якась птаха. Я здригнувся, і вона пурхнула вбік. Підводжу голову. Що це?! А, це ліс, той самий давній, первісний... А я лежу на лісовій галявині, зарившись у сухе торішнє листя.

Юрій Пригорницький

ПРИНЦ ТА ПРИНЦЕСА

Водній
руці янгол тримав реторту, в другій — жабу. Він ширяв над столом, захарашеним ступами, книжками, безліччю скляного посуду. Я про щось запитував у нього, відчуваючи наближення якогось нового, іншого, стократ повнішого життя... Незвичайний алхімік повагом відповідав, а радше... імітував вимову. Сам же голос лунав одірвано — падав звідкись ізгори. Наразі я й постеріг, що мій співрозмовник почеплений на силі сріблястих ниток, які губились у хмарній високості. Під такою орудою

він наточив з реторти повну чашу. «Невже філософський камінь — рідина?» — вразило мене. «У тім-бо й річ! — багатозначно скинула бровами маріонетка. — Ще три краплі жаб'ячої крові — й готово. Бери! Ти добудеш собі золоте щастя!» Я сягнув по жадану спасенну чашу... але раптом здригнувся всесвіт, нитки обірвалися, чаша зникла і в очі блиснуло світлом: я прокинувся.

— Га? Хто?.. — скочив я з постелі, хапаючи шпагу... Та для чого ж проти такої рани?.. Й снілося саме... Правду кажуть: як убогому житись...

Зітхнувши, я присів на ліжко, та вже наступної миті всі дванадцять гармат дали новий залп, од якого на мене трохи не впала стеля, а дорогоцінні сновидіння розвіяло димовим по-рохом!

Я розчахнув вікно — а бодай вас!.. — махнув хустинкою. Офіцер помітив, щось там при-цитьнув на своїх, і гноти погасли.

З венеціанського люстра, котре ще тремтіло по стрілянині, мене з гидливим сумнівом оглядав шпетний дідок. Чорні губи сіпнулися, й пролунало верескливе:

— Одягатись!..

По вичовганій траві парку я шкандибав до стаєнь. Слухаючи повідомлення одного з негідників, що йшли поруч, іноді спинявся, аби віддихати і пообіцяти комусь смертну кару. Виявляється, один з коней очунав! Один з їхніх коней. Нарешті!

Аж ось ми його побачили... Перелякано вибачившись і ледве пересуваючи ноги, воно, сердешне, аж пригиналося під дебелим кірасиром, котрому здумалось об'їздити щойно відроджену тварину. Не подбавши підкласти сідло, мор-

датий реготун призволяв її шпорами й нагаєм. Я кинувся був до нього, цьвохнувши шпагою, однак лише сполохав кількоро гав, а каналії вдалося здиміти на бідолашній шкапині.

Спостерігати прокидання коней не випадало: всіх їх, як з'ясувалося, давно було нишком з'їдено отакими харцизяками. Призначивши генеральну хльору, я змушений був одразу ж її відмінити. Позаяк... позаяк щохвилини до мене підбігали з доповідями, з яких випливало... з яких... Голова замакітрилася, мене вели під руки, небеса тремтіли, а обриси палацу спливали в тумані: це сльози тривожного щастя застеляли перед мене світ.

Тим часом новини продовжували надходити, віщуючи те, в ім'я чого я втратив кращі (а до них додайте й гірші, й жахливіші, й узагалі наймерзенніші) роки мого життя. І в очікуванні чого відмовився від трону на користь молодшого брата, аби зберегти титул принца, потрібний у моїй затії.

— Ваша високість! Фрейліни попркидалися, штрикають камеристок — ті надто поволі збуджуються, не одіспались, чи що? Накажете допомогти?

— Ваша високість,— кхекали,— швець їхній очапався...

— А як же вона? — перебиваю.— Ознаки якісь є?..

Ознак немає. Ми огинаємо південне крило палацу. Коцаві, мертві яблуні стоять довгим рядом, під ними — клітки з обшарпанцями, які люто повчеплювалися брудними руками в ґрати. Либонь, уже щось почули, здогадалися... І враз помічаю, що кричу цим чоловікам, дідам, молодикам, кричу, знавіснілий од близької перемоги, від усієї цієї суєти, від нетерплячки,

що лихоманить мене, мов отого шевця, котрого нікому відшмагати... Кричу-репетую:

— Принци! Я вас люблю! Радійте! Настала година пробудження! Сьогодні прокинеться та, до якої йшов кожен з вас! Перед вами принц, який зараз увійде до її опочивальні й, за прощом, визволить! Поцілунком! Зі столітнього сну!.. Радуйтеся, нині ви побуваєте на нашій весіллі!.. Вас пронесуть у клітках навколо столу!..

Я сміюся, мені хочеться вискубти собі волосся, я хапаю під ногами сміття й грудки й кидаю в оцю смердючу колекцію, зібрану тут протягом десятиріч... Вони сахаються, місять одне одного. Згинь!.. Гаддя принців...

Ми рушаємо далі.

Не відсахнувся, ба навіть не ворухнувся, лише цей юнак... Його перестріли вчора, саме коли виходив із зачарованого лісу, що оточує палац. Хлопець був першим, перед ким ліс... розступився...

Перш ніж увійти до її покою, наказую звільнити з-під варти звіздарів, програмістів, електронщиків та алхіміків.

Їм пощастило. Коли б не почалося пробудження, то, напевно, вже сьогодні б я наказав піддати шарлатанів тортурам. Подумати лишень — їли, пили, грабували як хотіли мою вбогу скарбницю: золото, бач, для якихось конденсаторів потрібне було! Рубіни з усього видлубували: ла-зер, мовляв, ла-зер...

Проте не було на це іншої ради, як тільки одна — терпіти; бо натомість я ризикував не дожити до пробудження. Принцеса проспала всього лише сорок років, коли ми продерлись сюди крізь клятий непрохідний ліс —

рубавеш його, а він тобі знову постає. З кожної тріски — нове дерево. Ще тридцять років пішло на безплідні намагання збудити дівчину, яка любо собі спочивала. Мої гармати зробили вже стільки залпів, що пороху стало б для перемоги в Тридцятилітній війні з укладанням Вестфальського миру... А наслідки? Жодних, окрім того, що всім позакладало — бува, доводиться по п'ять разів кричати лейб-наркологам: «Промивайте!», коли ті приходять питатись: «Мо' накажете промити її високості шлунок?». Як її, до речі, не доконали цими ідіотськими процедурами? Та ж не давала їй чаклунка жодного снодійного. Й веретено, що ним принцеса вкололась, судячи з аналізів крові, отруєне не було!

Поволі спливав час, гармати прямою наводкою гилили в Морфея, шибки, навхрест переклеєні атласними стрічками, все ж іноді висаджувалися, від чого одні солдати впадали в веселощі, а інших катувало бажання дезертирувати, спершу помародерствувавши: палац (до сьогодні) був засипаний придворними, пажами, дворецькими, покоївками, кухарями, козачками та ін., приспаними разом з принцесою. Якась фея, що влаштувала це, вельми пишалась своєю помисливістю: прокинувшись за сто років, принцеса, мовляв, не злякається самотності — відразу буде кому її обмислити всім необхідним і розважити. Фея не передбачила тільки одного... Моєї появи. Моїх послуг. Мого кохання до зачарованої красуні й постанови в будь-який спосіб розбудити її достроково. Заради чого (попри всю сумнівність обіцянок програмістів та інших чорнокнижників пришвидшити перебіг часу в палаці) довелося дозволити цей науковий пограбунок казни, котрий іменувався «створенням Генератора» й супроводжувався несамо-

витими чварами, що звалися «диспутами» або «семінарами»...

Скільки не ходитимеш до голови по розум, а таки не втямиш, як ця компанія, що зашпорталася в інтригах, спромоглася не лише побудувати свій Генератор, але й справді примусити його протягом однієї доби «прогнати в палаці майже одинадцять тисяч календарних днів, що приблизно дорівнює тридцяти рокам»...

Переді мною відчиняють верескливо-рипучі двері — принцеса лежить на ложі, повитому гірляндами штучних квітів. Позавчора, коли Генератор зробив своє діло, ці вінки запахли могилою. Взагалі, багато чого в цьому страшному домі зіпсувалося, зотліло, повалося або ж, навпаки, скам'яніло. Їй лише вона залилася такою ж гожою та рум'яною, мов тая троянда на моєму гербі! Одначе минуло належних сто років, її челядь проснулася... Час би вже і їй... Як-бо це, чекайте, як співав мій покійний блазень? Щось там про квітку, якій, мовляв, не подоба-річ лишатися на клейнодах... Тільки один з нас, цей старий дурень, залишився позавчора в палаці. А я ж забороняв, наказував одступити разом з усіма — чимдалі, до самого лісу, що зеленим муром облямовує палац і парк зі ставком. Жертва поетичної цікавості, він заявив: «Мені, ваша низькість, кортить відчувати блискавичне наближення прийдешнього, водночас споглядати минуле в будь-якій вікні...»

Коли після скинення Генератора ми ввійшли до палацу, під одним вікном лежали побілілі кості. Я підняв череп — бідний, бідний мій Клоде, тепер я вже ніколи не почую твоїх до тепних глузувань та шпигачок! Утім, було в цьому щось театральне — в якійсь сучасній

п'єсі про одного принца, пригадується, є схожа сцена...

Зате трунок став значно благороднішим! Я заборонив видавати його «для вчених потреб». Що вже алхіміки, ці жреці «потаємного мистецтва», заприсягались «зготувати нектар, од пахощів якого скочить навіть мумія», але принцесу ніщо не проймало. Мабуть, на часі вже здихатися всіх оцих розумників. Законопатити старі човни — цього від них не діждешся. Вчора, лелечко, прокатали двох фей по ставкові!.. Обоє нагло сконали: промочили ж бо поженята. На щастя, повз одну з небіжчиць випадково проносили кубок з отим «нектаром»... А другу воскресив я. Така цілюща, животворна властивість поцілунку принца.

Даруйте мені доторк до чарівниці, ваша високість! То не було навіть тінню зради. Я ваш... І ви... ви зараз же... маєте стати моєю. Бо ж чия ви, коли не моя!

І ось я нахиляюсь до її личка й легенько цілую в щоку, цілую з трепетом, дарма що робив так уже мільйони разів. Авжеж, я квапив пробудження, гармати гримотіли, покоління за поколіннями півнів кукурікали на її балконі, а під ним виписані мною з Гишпанії кабальєро відчайдушно виспівували своїх серенад. У погожі днини я тисячу разів пускав сонячні зайчики на стулені повіки принцеси. Ескулапи скликали незчисленні консилиуми, після яких, не втрачаючи професійної гоноровитості, розводили руками — воно б, мовляв, добре провести розтинання, тоді можна було б з усією певністю сказати, як слід було (!) застосовувати ліки абощо... За ці крамольні висновки медиків не обезголовлювано лише з тієї причини, що дуже були потрібні шпиталі, завжди заповнені

настільки, що ніде, здається, веретено встромити. Річ у тому, що в коридорі, біля самих дверей опочивальні її високості, був натягнутий міцний шнурок — аби кожний, хто йде, гепався. З гуркотом.

Та ба! Всіма цими хитромудрощами годі було перервати задавнений сон...

Зате наразі, коли в цих стінах проминули належних сто років, коли вже збудились усі, зачаровані разом з принцесою, включаючи дворових псів,— тепер... Тепер вона солодко позіхне — потягу-у-усеньки... й нарешті розплющиться! Я кладу руки на боки, крадькома втягую черево — орел та й годі! Можна розплющувати очі!.. Ще мить... Ну ж бо!

Ані найменшого руху.

* * *

— Отже, ви насправжки принц? — запитав я без зайвих передмов, щойно його привели.

— Так.

— Не брешете? Зараз ми перевіримо,— я подаю знак цирюльнику, й поки він порається з рукавом юнака, перед котрим розступався ліс, підходжу до вікна... Що бачив Клод, яке «минуле»? Та й що, зрештою, є минуле? Безрадне порпання з долею, яку годі ошукати? Принцеса... вона все ще спить... Лишалась остання надія...

— Ваша високість, блакитна! — фанатично сся цирюльник.— Накажете зупинити?..

— І негайно! — я дивлюся в очі юного принца поглядом вірного друга.— Кров ще стане вам у пригоді, чи не так, сір? І благаю, не гнівайтесь більше на мене: відтепер ви вільні. Вас притьомо проведуть до принцеси. Не

баріться ж! Поспішайте розбудити ту, гарніш якої нема під небесами!..

Я бачу, що цей хлопчина вже ладен кинути-ся в розчинені двері, але все-таки не поспішає. В ньому точиться якась шляхетна боротьба:

— Добродію! Я... мені не зовсім утямки...

— Не марнуймо час на порозуміння! Те, що не вдалося мені, вдасться вам. Схоже, що ви — саме той, кому роковано збудити її... Тож ідіть! Зараз буде готова весільна учта. Я наказав поставити стіл просто неба перед головним входом до палацу. Там ми вас і зустрінемо...

Вибір припав на якусь Куамеллу, пралю з гурту одворожених. Пообіцявши десять золотих, я приставив її до дверей принцесиної опочивальні. Такого слуху, як у цієї жіночки, ніхто з моїх підданих не мав.

Отож на столі вже стояли всілякі потрави, ба навіть квіти (де їх, цікаво, тут знайшли?), неподалік розташовано музику, а кілька найспритніших вартників чатували двері — молодому принцові не доведеться довго втомлювати своїм товариством принцесу...

Та ось сторожа нашелепилася — це вислизнула з дверей Куамелла.

— Прокинулась, ваша високість! — підтримуючи спідницю, вона біжить і кудкудакає, мов та квочка, що знесла яйце.— Прокинулася! Від першого ж цілунку! Вже виходжають з опочивальні! Щоб щось тє-то, дак нічого такого не було!.. Ваша високість, а як оті десять мої...

Геть дурецу! Затуливши їй рота, офіцер виносить пронозу, яка тяжко собою запишалася, повзявши думку, що є незамінною,— а тому обурено хвицяється.

Скажено калатає серце! Вона спускається з ним по сходах... Я бачу її!.. Сліпота принцеси-на сліпить мене! Чудовна! Чудовна!

Але що це?.. Вона зупиняється зі своїм кавалером, а мої піддані геть усі розбігаються. «Найсприятливіші» летять, мов щури, до лісу. Я розгублено озираюсь... жахливий гвалт... До слуху мого долинає якесь холодне посвистування, врешті я здогадуюсь, що воно за знак «зв... зв... зв...»), і непомалу зляканий задкую і собі до лісу. Хтось пустив Генератор.

Принцеса та принц щезають у глиб дому. Це відбувається блискавично. І сперш я нічого не можу второпати: щойно стояли біля порога, й ось — порожньо...

Поки вчених допитують, ходжу-побиваюсь. Ой лишенько, що ж то буде!.. Моя бідна голубонько — вона перетвориться на стару бабу (таж і оте стерво — гнеться, мов дуга)... Нам уже відомо, що гаспидська машина працює на всю потужність: вісімдесят років «проганяються» протягом півгодини. Може статися вибух...

Жахний здогад раптом окамінює мене: треба ж було бігти не від палацу, а... в палац! Там-бо (допіру, щойно!) минуло... скільки? Шістдесят років? Ото?.. Блазень мій помилився — прийдешнє не наближається як стій. У палаці час, прискорений для нас, спливав звично! Вони встигли прожити ціле життя. Ніщо не заважало... Вона кохалася з ним на вигоді. Любила його... А в вікнах — застиглий світ, осяяний сонцем, що спинилося й під яким, наче мураха в бурштині,— я, старий безумець, заснулий принц у заснулім царстві...

Нестерпно! Розірвати, розірвати густу смоду! О яке сирітство... Я кидаюсь бігти, спотикаюся... Упавши на близькі сходинки, плазую

по них і знову біжу, не відчуваючи болю, не зважаючи на застережливі вигуки, на камердинерське виття.

«Зв... зв... зв... зв...» — усе голосніше звучить наді мною монотонний вирок, я оглядаюся в дверях — чудасія! Сплять навстоячки, все зупинилося, пружина світобудови заіржавіла, роти відкрито в безголосому крику. Який напружений сон!

У палаці все повито важким запилюженим павутинням. Поточені шашелем меблі химерно повалялися на гнилі килими, з-під ніг тікають пацюки, звідусіль чути їхній мерзенний шабаш, а по темних закутках ховаються примари... Волосся стає мені дуба, я крадуся по смердючих коридорах, бубоню спасенні молитви й нарешті опиняюсь у власних (чи радше, опанованих мною) апартаментах. У спочивальні знеможено падаю в крісло...

Дивно: коли не брати до уваги пил і не зважати на провислу стелю, тут майже все так само, як було нині вранці...

Нині вранці, сто років тому.

І ще я помічаю одну нову річ. Невелику мармурову скриньку. Її кришка піддається не відразу, трохи не переламується лезо кинджала, та ось у моїх руках напівзотлілий аркуш:

«Ваша високість,— читаю і тремчу, приглушений тим, що говориться в листі,— ... всі мої спроби вийти за межі палацу чи якось зупинити Генератор були марними. Цей павук (Ви здогадуєтесь, про кого йдеться) намертво злютував мене своїм незримим павутинням: здається, він завше заздалегідь відав про кожну авантюру, котру я тільки могла придумати. Нехай пробачиться мені така згадка про небіж-

чика! Невзабарі — я це знаю — і по мене прийде смерть. Проте не шкода: по пробудженні моє життя перетворилося в самі тортури й муку... Я взнала про Вас усе; Ви — тільки подумати! — витратили всього себе, всю свою душу, скарби й час, аби зруйнувати чари, що скували мене сном, і вибороти мою ласку й любов! Коли несподівано з'являється такий собі дженджик, якому, бач, «роковано» збудити мене й закохати в себе... Знайте ж, ані жодної хвили я не кохала його. Всі ці жахливі, безталанні роки лиш Ви один були моїм Принцом, моїм істинним мужем.

Нещодавно я закрила очі тому, хто збудив мене... Одначе свободонькою користатися не стану й палац не покину, хоч би як мріяла бодай крадькома торкнутися Вас. Любіть (нехай подумки) Вашу юну принцесу. Старій сові досить і того, що бачить Вас, який полинув до входу в палац (о як, мабуть, швидко Ви біжите! І як прекрасен цей застиглий мент Вашої любові... І як добре, що Ви не встигнете...). Там у вас завше день. Для мене скоро настане така ж довгая ніч...

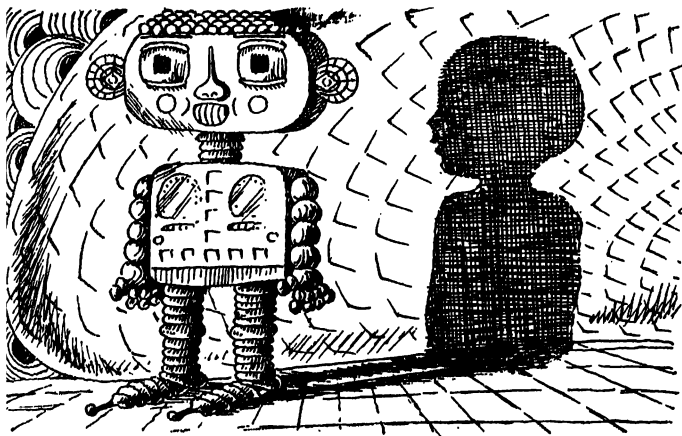
Прощайте! Може, ми стрінемось де-небудь там, де немає ні ночі, ні дня, де взагалі немає часу...»

Кволими й неслухняними, покритими засохлою кров'ю руками я згортаю лист і ховаю його на грудях, потім довго блукаю палацом, де вже ніщо не тривожить мене. На другому поверсі, в невеликій вітальні, у якій одчайдушно свище Генератор, я з нудьгою стежу за польотом ядра, випущеного однією з моїх гармат.

Поволі обертаючись, воно повзе прямо сюди. «Наказ, поданий в минуле», — думаю я, хоч і

не давав наказу стріляти в Генератор, бо лиш тепер, увійшовши до цієї кімнати, зрозумів, що вб'ю трикляту машину. Повітряні волокна сповивають темну кулю, тягнуться за нею мантиєю, брижаться, розпадаються... Ядро дуже повільно й дуже точно наближається до вікна...

Прекрасний постріл. Усіх нагородити!

Ігор Росоховатський

НОВА ПРОФЕСІЯ

К

атери-
на Михайлівна зібралася вже звично згорнути газету. Погляд ковзнув по заголовках, затримався на рубриці «Вірші наших читачів», спинився на назві одного з віршів — «Нащадкові».

Легка судома прокотилась спиною. Чому б то? Хіба мало є віршів з однаковою назвою? І все-таки... Хвилюючись, Катерина Михайлівна прочитала перші рядки:

Настане час — сплинуть тривожні роки —
І космосу славетний капітан,
Нащадок мій, веселий, ясноокий...

Газета затремтіла в неслухняних руках. Рядки почали підстрибувати... Ніяк не могла роздивитись підпис. Думки плутались і також ніби тремтіли, викривлялись. «Цього не може бути,— думала вона.— Бути не може! Щось я переплутала. В газеті інші слова. А ці — з пам'яті...»

Вона спробувала знову — спокійно — прочитати вірші, та судом дошкуляла дужче. Літери миготіли перед очима.

Настане час — сплинуть тривожні роки —
І космосу славетний капітан,
Нащадок мій, веселий, ясноокий,
На Марс спрямує свій ракетоплан.
Метеорити будуть, ніби птахи...

Рука з газетою опустилася. Сива жінка з тонкими блідими губами незряче дивилася кудись у вікно і продовжувала читати:

...Кружляти й розбиватись об броню.
І Землю всю — сріблясту та блакитну,
В прожилках рік,
далеку, близьку, рідну,
Побачить мій нащадок...

Опам'ятавшись, піднесла газету до очей — пересвідчитись. Так, надруковано саме ці рядки. Ті самі, які берегла в себе на аркуші з учнівського зошита. В єдиному примірнику. Крім неї, досі їх ніхто не читав, як і останнього синового листа. Як же вони опинилися в газеті? Випадковий збіг? Хтось інший створив те ж саме? Чи таке можливе? Ймовірність збігу вкрай мізерна. Її не варто і враховувати.

Катерина Михайлівна знайшла підпис під

віршем. Дивний підпис — «Екс. 16—9». На псевдонім не схоже...

Вона підійшла до телефону, кілька хвилин настійно набирала номер, доки юначий голос відповів:

— Редакція...

— У сьогоднішньому номері ви надрукували вірші читачів,— сказала вона і замовкла.

— Так. То що? — хвилювання передалось і співрозмовникові.

— Під ними підпис — «Екс. 16—9».

— Пам'ятаю,— тепер у його голосі відчувалася настороженість. Він вичікував, що вона ще скаже. Мовчання ставало напружене, як напнута лінва. Нарешті, співбесідник здався:

— Вам сподобались вірші?

— Ви хочете знати тільки це?

— Справа в тому, що ми особливо зацікавлені у відгуках на цей вірш...

— Хто це ми?

— Ну... редакція... автор... автори вірша...

— Екс. 16—9?

— Звичайно.

— Це псевдонім?

З невизначеного гмикання вона зрозуміла, що її здогад помилковий. Не даючи співрозмовнику перехопити ініціативу, спитала, як про щось неістотне:

— Як розшифрувати підпис?

— Експеримент шістнадцять — дев'ять.

Співрозмовник більше не опирався. Розмова перетворилася на допит:

— А хто автори експерименту?

— Другий ОНЦ. Вибачте, я маю на увазі Другий об'єднаний науковий центр. Але ви ще не висловили свої думки про вірш. А для нас це...

Колись неодмінно висловлю.

Вона поклатла трубку і натисла кнопку запам'ятовувача. Потім увімкнула канал зв'язку і інформбюро і запросила відомості про Петра Вахрамцева, свого колишнього учня, котрий нині працює, як повідомили їй недавно тридцятилітні «дівчата» з 10-А, у Другому ОНЦ.

Катерина Михайлівна намагалась пригадати Петра Вахрамцева. Він виринув з її пам'яті — гостроносий, меткий, тонкостанний і плечистий. Пригадалось, як наполохала вчителів новина, що Вахрамцев відмовився виборювати звання чемпіона з п'ятиборства заради складання нової програми кібернетичного діагноста в гуртку юних техніків. На одностайну думку вчителів, можна було поєднати одне з другим, але Петро цього не вмів. Катерині Михайлівні хотілося пригадати епізоди його поведінки на уроках, проте натомість з пам'яті нав'язливо виникала його мама — артистка балету, вона прискіпливо запитувала: «Як на вашу думку, чи не надто мій син захоплюється спортом?»

За кілька хвилин, діставши відповідь з інформбюро і набравши підказаний номер, вона почула з динаміка знайомий голос:

— Вахрамцев слухає.

— Здрастуй, Петре, — сказала Катерина Михайлівна, подумки завваживши впевнені нотки в його голосі, і увімкнула екран телевізора.

Вона забула, що минуло вже шість років відтоді, як вони бачились на вечорі-зустрічі випускників, і трохи розгубилась, коли на екрані з'явилося вольове обличчя з випнутим підборіддям і глибокою зморшкою між брів. Втім, зморшка хутко розгладилась, а очі суворої ділової людини потепліли, засяяли в усмішці:

— Катерино Михайлівно, от не сподівався на

ваш дзвінок! А ми збирались провідати вас наприкінці наступного місяця. Чесне учнівське...

— Не виправдовуйтеся, Петю. Рада була почути про твої успіхи. Як Наталя?

— Наталя з сином відпочивають на морі. Дати їх позивні?

— Не треба, Петю. Найближчим часом я зустрінуся з тобою.

— Завжди радий такий гості, Катерино Михайлівно.

Голос і вираз обличчя Вахрамцева не залишали сумніву в щирості його слів.

— Петю, ти не чув про експеримент шістнадцять-дев'ять? Мені сказали, що його проводили у вашому науковому центрі.

— Правильно сказали, Катерино Михайлівно. Я — один з безпосередніх винуватців. Втім, далеко не найголовніший...

«Він сказав це таким тоном, яким мовив колись «я — винуватець рекорду», — завважила стара вчителька.

— В такому разі, до завтра.

— Так швидко? Я зараз повідомлю Наталі. Та допоки вони зберуться...

— Не турбуй Наталю, — голос Катерини Михайлівни пролунав значно суворіше, ніж вона хотіла. Приблизно так само він звучав, коли вона говорила: «Вахрамцев, якщо сам не слухаєш, хоча б не заважай Микольській». Вчителька подумки зробила собі зауваження за нетактовний тон і заспокоїливо мовила колишньому учню:

— Нічого надзвичайного не сталося.

Тепер стурбувався Петро Вахрамцев. Зморшка знову прорізалась між білястих брів:

— А чому ви зацікавились нашим експе-

риментом? Останнім часом багато хто звертається до нашого керівника академіка Туровського. Щодня в нас десятки відвідувачів...

— До побачення, Петю. Я все скажу тобі по зустрічі.

II

Вона летіла рейсовим аеробусом. Поруч у кріслі зручно влаштувався довготелесий рожевоощокій німець — інженер з Кельна. Вони познайомились і розговорились ще в аеропорту. З'ясувалось, що летять до одного міста майже в одній справі. Німцю хотілося довідатись, хто так блискуче здійснив проект нового корабля, першу модель якого дуже давно збудував у гуртку юних техніків його брат, котрий згодом загинув в експедиції.

Іноді німець поглядав на заднє сидіння, де розташувалось літнє англійське подружжя — довгобразий джентльмен і сухорлява леді із суворо стуленими вустами. Катерина Михайлівна спочатку думала, що неприязнь між кельнцем та англійцями зародилася біля каси, де багато хто посварився через квитки на вранішній рейс. Та потім вона довідалась, що дід англійця загинув від німецької авіабомби під час другої світової війни.

У просторому, на триста місць, салоні аеробуса були ще іноземці — африканці, болгари, датчани. Ввійшла стюардеса із списком пасажирів, і з'ясувалось, що майже всі вони їдуть в аеропорт «Наука», який обслуговує Другий ОНЦ.

М'яко світилось табло, гулу двигунів майже не було чути, його монотонність заколисувала,

і невдовзі в салоні більшість пасажирів уже дрімали. Катерина Михайлівна також приєдналася до них...

В аеропорту її зустрів Петро Вахрамцев. Він усміхався й махав букетиком квітів. Його сухорляве обличчя розквітло усмішкою, але між рідких брів залягла зморшка, немов знак запитання.

Катерина Михайлівна провела рукою по його чуприні і злегка, як бувало колись, скуйовдила її.

— А ти подорослішав, Петре.

— Дивно було б, якби за стільки літ цього не сталося. Та все одно дякую за комплімент,— мовив Петро і глибоко зітхнув.

Катерина Михайлівна зрозуміла значення і його жарту, і зітхання.

— Не буду тобі довго надокучати, Петю...

Вона розповіла про причину несподіваного приїзду. Вахрамцев слухав уважно, насторожено, зморшка поглибшала, підборіддя випнулось. Він мить подумав, перш ніж відповісти.

— Вам відомо, що робить наш науковий центр?

— Ще б пак,— відказала Катерина Михайлівна,— не хочеш — і то знатимеш. Газети, радіо, телебачення твердять в один голос: гомо синтетикус — людина синтетична, сигоми — помічники і діти людства. Ми всім класом дивились по телебаченню, як випускали першого сигома з вашого центру. Я навіть писала з учнями твір на тему: «Сигоми допомагають людям підкоряти далекий космос і глибини океану...»

Раптом, запізнило, вона збагнула сенс його запитання. Уважно подивилась на колишнього учня:

— Ти хочеш сказати, що ці вірші написав сегом? Саме ці? Яким чином?

Петро уник погляду. Він дивився кудись вбік, але Катерина Михайлівна відчула, що він потайки стежить за нею, кажучи:

— Програма для п'ятої моделі сегома називається Продовжувач...

Стара вчителька зауважила, що він ретельно добирає слова:

— Академік Туровський виклав так нам свій задум...

Катерина Михайлівна зрозуміла приховане значення цієї фрази і здивовано звела брови: «О, Вахрамцев став дипломатом...»

А Петро якомога глибше вдихнув, виставив праву ногу вперед, наслідуючи академіка Туровського, і з якоюсь урочистістю мовив:

— Можливо, найцінніше в інформації про наш з вами світ — це неповторність людської особистості. Але ця інформація нетривка, її важко зберегти. Книжки, архіви, фільми дають змогу зберігати від розпаду лише частинки, скалки особистості, і то — особистості небогатих людей, яких називають видатними, талановитими. А скільки губиться такої інформації зі смертю звичайної людини, яка не встигла довести, що вона цікава, по-своєму велика, не встигла зробити відкриття, створити машину, написати книжку? Хто підрахує, скільки втратило людство зі смертю всіх одночасно загиблих чи просто не розквітлих талантів? Тому, створюючи програму для п'ятої моделі, ми просимо всіх вас, особливо вчителів, збирати інформацію, що є в шкільних творах, в різноманітних нездійснених проектах, рацпропозиціях, в моделях юних техніків...

— Зажди, зажди-но, Петю, бо так ввійдеш

у роль, що й не вийдеш з неї. В академіки тобі ще зарано,— присікла його Катерина Михайлівна і застерегла, по-шкільному звівши вказівного пальця.— По-перше, я нікому не показувала віршів свого сина...

Але нинішнього Петра не так просто було загнати в глухий кут. Його очі засяяли, ніби він кинувся в сутичку — один проти багатьох.

— А його твори, що зберігаються в шкільному архіві? Мабуть, у них було й те, що згодом вилилось у ці вірші,— лад мислення, мрії про підкорення космосу, навіть стилістичні звороти... От сегом і відтворив, як ми кажемо, «за матрицею» його особистість з алгоритмами мислення...

— Я хочу його бачити! — твердо мовила Катерина Михайлівна.

Петро змовк на півслові. Уважно, допитливо подивився їй в очі. Це був новий малознайомий Вахрамцев. Але Катерина Михайлівна не зніяковіла, у всякому разі нічим не виказала свого збентеження. Подумала: «Все нормально. Життя рухається. Учні ростуть, змінюються, виявляють чи набувають нових рис характеру. Чому вони мають бути такі, як ми передбачали?»

Вахрамцев кивнув і роздумливо мовив:

— Гаразд. Це неважко влаштувати. Я тільки уточню години прийому.

Він пішов до телефонної будки.

Катерина Михайлівна провела його неуважним поглядом і, поки він говорив по телефону, роздумувала, які метаморфози трапляються з її випускниками. За кілька хвилин Петро виїшов з будки і сказав:

— Я домовився. Але доведеться зачекати до завтрашнього ранку.

Спочатку Катерина Михайлівна визначила: сигом не схожий на її сина — такого, яким вона пам'ятала Борю. Можливо, якби він став старшим... Адже іноді щось в усмішці, у погляді сигома, майже невловиме, миттєве, знайомо обпікало пам'ять. Потім, придивившись, вона подумала, що сигом взагалі не схожий ні на кого. І вона зрозуміла чому. Вираз його обличчя, очей змінювались так блискавично, що людський погляд не встигав їх зафіксувати.

Академік Туровський здавався поруч сигома маленьким скуйовдженим горобчиком. Сиве пасмо над його чолом підстрибувало, коли він звертався до людей у залі:

— Продовжувач — так ми називали його професію, а точніше, його призначення. Він зберігає в своїй пам'яті справи багатьох людей, він ніби є їхнім узагальненням, їхньою колективною особистістю, в якій помножено й посилено їхні здібності. Сигом не просто пам'ятає й розуміє те, що вважатимуть за потрібне рекомендувати програмісти. Кожен з вас може побалакати з ним, поставити кілька запитань. На які не встигне відповісти сьогодні під час зустрічі, відповідь завтра та післязавтра по телебаченню. От, либонь, і все, що я хотів...

Він зустрівся поглядом з очима Катерини Михайлівни і вмовк на півслові. Вираз її очей, недовірлива посмішка були такі красномовні, що академікові стало не по собі. Він не знав, хто ця жінка, але на мить відчув, ніби він знову в школі перед дошкою силкується пригадати умову задачі. Спогад був такий яскра-

вий, що йому здалося, ніби в залі запахло теплим деревом і крейдяним пилом. Закінчення фрази зависло в повітрі і лишилося плавати, як серпанок...

«Твої слова промовисті і відточені,— думала Катерина Михайлівна.— Вони звучать надто впевнено та буденно. А тобі належить знати, що людям не можна обіцяти так багато, інакше зовсім перестануть вірити обіцянкам».

Академік швидко оговтався. Він ледь вклонився присутнім і зробив повільний рух рукою в бік сигома, запрошуючи людей ставити запитання Продовжувачу. Зал зануртував, ось виринула чиясь кучмата руда голова й почала кружляти, обходячи тісно збиті гуртки людей, наближаючись до сигома...

Катерина Михайлівна впевнено сказала: «Дозвольте!» — і люди трохи розступилися, щоб дати їй дорогу. Вона опинилась перед Продовжувачем і могла краще роздивитись його і впевнитись, що він справді аніскілечки не схожий на її Борю, і вираз його обличчя з великими правильними рисами міняється так хутко, ніби тече і здається маревом.

«І ця істота могла сама по собі відтворити Борині вірші, найтонші нюанси людської сутності? «І Землю всю — сріблясту та блакитну, в прожилках рік, далеку, близьку, рідну...»? — з обурливою недовірою міркувала вона, тішачись, що уже визрів задум, як перевірити слова академіка, як виявити неправду і показати її присутнім.— Відбери в людини біль та смерть — і вона вже не буде людиною. Не сприйматиме гостро життя — не радітиме синьому небу в проміжках дощових хмар, усмішці дитини, ковтку джерельної води, близькості улюбленої істоти, приходу коханої... Є грані

людської особистості, куди зась всіляким фокусам, навіть коли вони називаються науковими...»

Вона була впевнена у цілковитій неупередженості своїх роздумів. Гадала, що її задум покликаний виявити істину, тільки й того — і нізачо не погодилася б, що в її міркуваннях є присмак зверхності. Адже задум був простий і надійний, тут злились материнська любов та біль з далекоглядністю й передбачливістю, вчительська напутливість із холодною логікою дослідника. І ще... вона нізачо не зізналась би навіть собі, що там були і приховані надії — надії на неможливе... Так, її задум був простий і зрозумілий для багатьох, тому весь зал вмить вщух, коли вона спитала сигома:

— Ти впізнаєш мене?

«Недарма всі ми так шанували Катерину Михайлівну, — подумав Вахрамцев. — Вона безпомилково розрахувала: коли Продовжувач спромігся самотійно написати вірші її сина, то мусить впізнати ту, яку загиблий знав від колиски...»

Люди напружено чекали, затамувавши подих. Щоби німецького інженера знекровились, і на них виступили склеротичні жилки. Англійська леді тяжко обіперлась на гостре плече свого чоловіка, чиясь руда голова витягнута на тонкій шиї і завмерла. Навіть веселі молодики кинули жартувати, ніби враз утратили свій гумор...

Сигом швидко ступив крок до Катерини Михайлівни. Так швидко, що встиг підтримати її, коли вона похитнулася, почувши його відповідь:

— Так, мамо.

Він усміхнувся і провів незвичайно чутливою

долонею по її косах. Їй здавалося, що часточка колосальної сили цієї незбагненої істоти передалась їй. Зараз Катерині Михайлівні не треба напружувати пам'ять і порівнювати — його усмішка, безперечно, була Борисовою, в його голосі звучали знайомі інтонації. Певно ж, їй хотілося знати, як може одна істота містити в собі кілька людських сутностей, яв вони вживаються в ній, такі різні. Та про це вона спитає його наодинці, як спитала б рідного сина.

Вона випросталась і вказала на інших людей:
— Поговори з ними. Я почекаю.

В залі стало гамірно й невимушено, наче хтось зняв напруженість. Катерина Михайлівна помітила своїх знайомих по аеробусу. Вони проштовхувались крізь натовп, поближче до ситома. І вона почула, як інженер з Кельна сказав англійцю, захоплено дивлячись на Продовжувача:

— Чудове обличчя у цього хлопця!

Либонь, і тон був надміру сентиментальний, і слівце «хлопець» було не для ситома, але чомусь англієць не відвів погляд, не заперечив, як раніше, а ствердно кивнув у відповідь:

— Таким би й я хотів бачити свого сина.

Вони приязно всміхнулися один одному і знову прикипіли поглядами до Продовжувача.

Катерина Михайлівна заледве протовпилась до академіка Туровського:

— У мене запитання до вас.

— До мене? — здивувався Туровський, і сиве пасмо над його чолом сторожко хитнулося вбік. — Ну що ж, будь ласка, коли тільки зможу...

Він не міг пробачити їй і собі, що раніше звіяковів під її поглядом. «І що в ній особ-

ливого? Звичайна літня жінка з утомленим обличчям. І питання поставить традиційне: «Чи не блюзнірство те, що ви зробили, хоча б стосовно родичів та близьких загиблих?» І знову доведеться пояснювати, що збереження й відтворення людської особистості — найголовніша справа суспільства. Інакше воно перетвориться на натовп, череду, яку можна з однаковим успіхом погнати на водопій, на гру, на бойню. Чи зрозуміє вона правильно мої слова?!»

— Продовжувач — за вашим задумом — єдине призначення сигома?

— А, ось ви про що, — здивовано примружився на неї академік. — Ну, як вам сказати...

А Катерина Михайлівна вперше забула про педагогічний такт. Вона вже не слухала відповіді академіка. І далі напружено думала, хвилювалась, переживала знову почуття, спричинені відповіддю сигома, і знову поверталась до свого здогаду. Звичайно, продовжувати справи загиблих, створити їхню колективну особистість — дуже заманливо. Вона уявила, як би змінився світ, коли б було втілено мрії всіх тих, хто дочасно пішов з життя, яку втрачену духовну енергію можна було б повернути, які можливості використати, які надії відродити... І все-таки Продовжувач — не єдине призначення сигома. Було й інше, приховане, і не менш важливе, про яке чомусь мовчав цей хитрун із сивим пасмом, схожим на півнячий гребінь. Вона знову піймала поглядом своїх знайомих по аеробусу. Вони вже розмовляли із сигомом, і ось англієць задоволено підморгнув німцю, мовляв: «Дивіться, що знає і вміє цей хлопець!» Німець у відповідь гордо всміхнувся, ніби похвалили його сина чи брата. І Катерина Михайлівна зовсім недоречно згада-

ла своїх сусідів по колишній квартирі — як вони сварились, розходились і як миттєво мирились у присутності улюбленої дитини.

«Що це зі мною діється? Якісь безглузді порівняння лізуть до голови! — обурювалась вона, але очей не підводила, думала: — Ні, хоч би що там говорили, Продовжувач — не єдине і навіть не найважливіше призначення і покликання мого сина...»

Людмила Василенко

НЕПРОХАНИЙ ГІСТЬ

Леопард у відчаї робив довжелезні стрибки, та Сергійко теж не барився: відстань між ними невпинно скорочувалася. Шалена гонитва наближалася до кінця. Сергійко підніс вінчестера, і леопард, втративши останню надію, заляк на місці, а тоді поплазував до хлопця, запобігливо помахуючи хвостом.

Сергійко торжествував.

— Начувайся! — промовив він і вже ладен був зв'язати хижака міцною ліаною, аж рап-

том той відкрив пащу і приємним голосом Миколи Васильовича Грубенка мовив:

— Доброго ранку, товариші!

Не вельми гучний голос мав Микола Васильович, але почути його міг кожен.

Він любесенько собі вмостився в зручному фотелі в майже порожній кімнаті-студії, думав про те, щоб ненароком не чхнути і не зашурхотіти папером, а вже радіо розносило його слова на всі боки, і, геть не до речі, збудило столичного школяра — і саме тої миті, коли Сергійко в помаранчево-спекотній Африці наздоганяв леопарда.

— ...ву гімнастику! — почув хлопчик і остаточно прокинувся.

Африки й сліду не стало. У вікно зазірав застуджений ранок — впусти погрітися! Та ніч не квапилася йти. Вона ковзнула кімнатою, попестила м'якими долонями меблі — заколисувала дерев'яних чотириногих. Мстиво хукнула на шибку, щоб не запітніла. На вулиці ж бо осінь, яка невідомо на кого образилася, а тому супилася й рюмсала без перерви.

Шафа спала навстоячки, наче слон, тільки трошки підігнула товстенькі короткі ніжки й сперлася спиною на стіну.

— Е-е-х! — солодко позіхнув хлопчик і обхопив руками подушку. Під нею він мав старенького іграшкового літака. Ну й що ж тут смішного? Сергійко й гадки не мав із ним гратися — чи він маленький? Просто від дуже шанував авіацію, а тому полюбляв усе крилате: жуків, горобців, літаки. А з тим, кого любиш, хіба легко розлучатися, хоч би й на ніч?

Сергійко перевірів, чи на місці його приятель, заплющив очі і здивувався. Ще б пак!

Адже він побачив таке, що не кожен і віри дасть.

Клен, з котрим хлопчик щоранку вітався, бо той стояв біля ганку з ранку до вечора, бо й уночі вартував двері, виник йому перед очима, наче між ними жодної стіни не було. Сергійко звичайно бачив лише його золотаву маківку — він бо ж був на чотирнадцятому поверсі, а клен ледве сягав п'ятого. Так ось, це дерево раптом просто на очах почало рости! Спершу до чотирнадцятого поверху примірялось — мало. І ну тягнутися аж до самісінького неба!

Сергійко, звісно, здивувався, проте мовчав — вичікував, що ж відбудеться далі. Золотаві долоньки листя тихцем прочинили вікно, гнучкими пальцями сягнули кімнати, а між ними вмостився сумний новенький літак. Він, сердешний, гадав, що геть нікому не потрібний: хлопчаки ж бо восени не видаються на дерева, а отже, ніхто його не знайде, ніколи не відшукає.

— Маєш від мене подарунок! — промовив клен. — Бери хутчіш, а то Павло Петрович незабаром на роботу йтиме, аби не злякався, що я такий довгий.

Ось який той клен добрий! Нікого не забув! Втім, хіба дерева бувають лихі?

Сергійкові від страху аж живіт зсудомило — а раптом усе це йому наснилося? Він простягнув руки, і — от тобі й маєш! — за стіною гучно чхнув тато. Клен злякався, висмикнув гілку за вікно — тільки Сергійко й бачив свій новий літачок!

От прикро, що тато так гучно прокинувся! Сергійко розсердився і вирішив сьогодні взагалі не вставати. Він стулив повіки міцно, як

двері на ніч, а для певності притис їх руками. Нікого він не хотів бачити.

Тато збирався на роботу цілком безшумно — це йому так видавалося. Але Сергійко чув кожен звук: адже будинок було зведено для чесних людей, котрим, як відомо, нема чого приховувати.

Вранці тато завжди поспішав. Спершу він випустив мило і довго ганяв його кахляною підлогою. Сергійко навіть ображатися забув, так цікаво було, хто ж переможе: тато чи мило? Аж ось почувся татків зневажливий шепіт: «А куди ж ти від мене втечеш?» Сергійко всміхнувся з заплющеними очима. Молодець тато — не лякається труднощів!

— Зараз шість годин сорок хвилин, — нагадав Микола Васильович, і тато почав збиратися втричі швидше.

На завод запізнюватися не можна в жодному разі! Тим паче, такому досвідченому і шановному авіаконструкторові, як Кучкін-старший.

Кулеметною чергою заляскали двері, а входні — ті вже гахнули чисто як гармата. Тато разом із ліфтом спустився на землю.

«Щасти в польоті!» — побажав йому Сергійко. І почав із цієї хвилини думати про маму — адже прийшов її час.

«Моя мама — диригент, а наша квартира камерний оркестр», — вигадував Сергійко, дослухаючись до маминих кроків. І справді...

Варто було мамі увійти в кухню, як тої ж миті задзвеніло й загуло — от ніби там були бубни, барабани й лункі срібні тарілочки! Навіть холодне повітря, вдершися в квартиру, відтануло цвіріньканням горобців. А пилосос, хоча й фальшивив, наполегливо тягнув свою

басову партію. Телефон же просто захлинав-ся пронизливими трелями — скучив за ніч.

«Чисто тобі концерт! — зітхнув Сергійко.— Не дають дитині поспати ще аж за п'ятнадцять хвилин, а сну — хоч би риска!»

Для різноманітності він вклався впоперек ліжка головою донизу. Від цього в голову сповзали нелегкі думки. «Як би це сьогодні до школи не піти? — розмірковував хлопчик.— Не можу ж я Топу підвести. Обіцяв — треба зробити! А скажи-но мамі, що собака прийде позувати — на кпини візьме. Хіба мама повірить, що варто надіслати Топин портрет на виставку собак — і перше місце їй забезпечено? Ніколи вона не зрозуміє, яка Топа гарна, тільки сором'язлива...»

Від таких думок Сергійко геть засумував і майже заслаб. Мама була така весела й добра, але сьогодні, коли вона зайшла до кімнати в своєму гарному жовтому халатику, Сергійко навіть не повернув їй усмішки.

— Ти що, горобчику, захворів? — стурбувалася мама. Очі їй зразу взялися переляком, а губи стали схожі на сумне рожеве «О».

— Еге ж, захворів,— мерщій погодився Сергійко. Хоча й не слід було лякати маму, втім, тут-таки скривився, щоб на правду скидалося.

Сергійко чудово знав, що прикидатися негарно. «Це я заради Топи,— вмовляв він себе,— разочок збрешу, задля їхнього ж щастя. Коли мама дізнається, що ми з Топою перше місце посіли, сама ж перша зрадіє... Не казатиме тоді: «Що із тебе буде, синку?»

— Мені болить голова, живіт, горло, руки й ноги... і зуби,— перелічував хлопчик, намагаючись нічого не пропустити.

— Негайно до лікарні! Де «швидка допо-

мога»? — мама, мов той птах, війнула рукавами й пурхнула до синочка, щоби пригорнути, поки ще живий.

— Не хочу до лікарні! — з переляку Сергійко верескнув так голосно, що мама зразу заспокоїлася: відчула, що сили в сина ще є.

— Я помилився, мені тільки голова болить... — заскімлив Сергійко, бо мама, либонь, щось запідозрила. Вона уважно придивилася до сина, хвилику помірковувала, навіть головою похитала, та зглянулася на його страждання і лагідно мовила:

— Гаразд. Не хочеш до лікарні, то полеж якийсь день удома. А завтра побачимо...

І пішла собі на роботу. А Сергійка так сумління почало картати, що він од сорому почервонів і навіть спітнів, наче справжній хворий від підвищеної температури.

«Шкода мамі, — подумав Сергійко, так-таки лежачи в ліжку. — А що вже соромно! Ну, далєбі, нічого, зараз встану і геть усе зроблю. Може, навіть пиріг спечу...»

Крізь уже блакитну шибку до нього всміхнулося скромне сонечко.

Сергійко жваво зіскочив на підлогу, змахнув раз руками й потупцював на місці — це мала бути ранкова гімнастика.

— Так, тепер — водні процедури! — виголосив Сергійко і попрямував до ванної.

Хлопчик любив блискучу блакитну ванну, проте не дуже їй довіряв. Це через неї він часто-густо сварився з мамою. Щойно захопишся якимось експериментом — неодмінно вбігає мама і ну тобі шию намилювати! А тоді ще й вимагає, щоб ти оту шию мив і зуби чистив.

— Ні-ко-ли! — відрубав хлопчина, розгля-

даючи себе в дзеркалі.— От ще геть невмитий, а все одно симпатичний.

Тут Сергійко чимось засоромився, а відтак «перейшов до водних процедур»: відкрутив спочатку гарячу воду до краю, а тоді — холодну і заходився спостерігати — що ж воно буде?

А сталася якась нісенітниця. Він просто забризкався теплою водою з голови до п'ят, а на підлозі заблищала калюжа.

Мусив перевдягнутися. Сергійко наміряв увесь свій одяг: старий і новий, літній і зимовий, навіть черевики з ковзанами взув, проте на них стояти було незручно, та й паркет вони псували — довелося знімати.

Аж ось у батьківській шафі надибав нарешті якраз те, що треба, — татові джинси і кудлатий з червоними ромбами мамин светр, що від нього плечі ширшали вдвічі. Затягнувши й підгорнувши де треба було, Сергійко наблизився до дзеркала й остовпів від захвату. Він був схожий на того актора, що вчора по третій програмі...

Саме тут пролунав нахабний дзвінок у двері. Інакше й не назвати.

Сергійко аж до місця прикипів — він же нікого не чекав.

Батьки на роботі...

...друзі в школі...

Кого це принесло?

Сергійко почав скрадатися до дверей, щоб подивитися у вічко — чи, бува, не злодії? Невже вони схожі на нормальних людей?

Зненацька задзеленчав телефон. «Це мамуня!» — зрадів Сергійко й помчав до телефону.

Телефон був ще зовсім новенький і дуже нагадував лагідне чорне цуценя. А що вже вподобав Сергійкову маму — годі й казати: тере-

вепив з нею чи не весь вільний час. Хіба він міг промовчати — не попередити Сергійка про небезпеку?! Лишень голосу свого він не мав, а от думок — повно!

— Алло!.. Не чую!.. — надсаджувався Сергійко до трубки. А та — анічирок.

Та ось здалеку почулося потріскування і хтось попередив: «...втрапили совість заокеанські магнати та їх покірливі поплічники...»

— Недолугі ваші жарти! — обурився хлопчик і кинув трубку.

Від вхідних дверей знов озвався дзвоник, а по невеличкій паузі там як натиснули кнопку, так уже й не відпускали.

Ну й розгнівався ж Сергійко! З вішалки, наче бойову булаву, ухопив парасольку й кинувся на ворога — рвучко прочинив двері...

— Вольдемар, — репрезентувався незнайомець, що мав лискучий шкіряний піджак, жовту валізку й гарний настрій: все це зразу в око впадало. Для ясності ж, сліпучо всміхаючись, додав:

— Служник прийдешнього і вірець вишуканих звичаїв.

Сергійкові аж голова обертом пішла. Невже нині гарних манер навчають удома? Оце втрапив! Ліпше б уже до школи...

— Може, запросиш до хати? — запитав Вольдемар.

Сергійко лише мовчки рота відкрив і закрив.

— Прошу, — сам до себе озвався служник прийдешнього і ступив повз хлопчика до квартири.

А Топа! Незабаром же Топа прийде! Ніколи не позуватиме вона при чужому!

Сергійко отямився й нарешті здобувся на запитання:

— А кого ви шукаєте?

Хоч як неспіливо й тихо він спитав, невідпорному Вольдемарові й це не сподобалося.

— Тебе, друже мій, тебе,— сумно зітхнув він і заходився крутитися перед дзеркалом. Певно, Вольдемар побачив там того, кого любив понад усе на світі — себе, бо враз заспокоївся і глянув через плече на Сергія підбадьорливо: мовляв, вибачаю.

— То що ж... Веди, показуй...

— Куди?!

— От нетямущий хлопець! — знову розхвилювався Вольдемар.— Де тут телевізор? Чи ти гадаєш, що я прибув теревені з тобою правити?

«Еге,— зметикував Сергійко,— то це телемайстер». І провів гостя до татового кабінету, де знаходилася майже вся родинна побутова техніка.

— Ось, прошу...— Сергійко притьмом вислизнув на кухню — кортіло поласувати чаєм з бубликами й сиром. А заодно і майстра слід почастувати — може, подобрішає й подарує тріод.

День вияснів. Сонце пропало в кудлатих брудних хмарах дірку і дивилося крізь неї на землю. В квартирі № 76 нічого цікавого, на перший погляд, не відбувалося. Сергійко намащував половинки бубликів маслом і будував із них вежу на тарілці. За стіною Вольдемар, знати, вже покінчив із телевізором, бо саме підкрадався до телефону. Він його аж обмацував і обнюхував. Телефону це явно не сподобалося. Він спробував видертися з чіпких рук служника прийдешнього, та той рішуче обрізав шнур, відгвинтив дно і засунув усередину пласку металеву коробочку.

— А хто вас викликав? — запитав Сергійко, обережно прочиняючи двері ногою — руки ж бо йому були зайняті тацею з чашками й бутербродами.

— Ти їх усе одно не знаєш... — відмахнувся майстер і без церемоній усівся до столу.

— Як — не знаю? — здивувався Сергійко. — Це ж я тут мешкаю! Я не викликав майстра! Либонь, тато чи мама?..

— Тато, мама, майстер... — перекривив його Вольдемар, заїдаючи образу хлібом із сиром. — За кого ти мене маєш? За п'ятнадцять хвилин мене викличе шеф — от я й прийшов!

— Та хто ж ви?! — в розпачі заволав Сергійко. Він так злякався, що радий був утекти.

Вольдемар уважно придивився до хлопчика, співчутливо всміхнувся і видобув із кишень тріод.

— Матимеш згадку про мене.

Сергійкові від серця відлягло. Тріод він, звісно, взяв, але, про всяк випадок, відсунувся подалі.

— Зараз я тобі все поясню. От скажи мені — ти коли-небудь міркував про те, як зробити людей щасливими? Геть усіх?

Вольдемар глянув на Сергійка, мов учитель на двієчника. Та не так сталося, як йому гадалося! Саме про це Сергійко міркував з ранку до вечора, ба навіть уві сні!

Замість відповіді Сергійко сів до шухляди письмового столу, попорпався там якусь хвилю, а тоді сором'язливо простяг Вольдемарові розфарбований у всі кольори аркуш паперу.

— Ось... людиноліт...

Слід віддати Вольдемарові належне — він ані крихти не розгубився. Велично схилив

голову над «кресленням» і чесно спробував у ньому щось второпати.

— Так-так-так! — бурмотів він, прикидаючи, де низ, де верх. — Так-так-так-так-так-так, — він аж головою похитав.

— А як це зробити? — нарешті запитав нетямущий Вольдемар і впав у глибоку задуму.

— Не знаю... — Сергійко зів'яв, наче підтятий соняшник. Ясна річ, дядько жартують! Зараз, напевно, скажуть, що треба багато вчитися і, якщо я дуже старатимусь, тоді...

— А я знаю! — несподівано заволав Вольдемар, от ніби знайшов у себе в кишені кілограм найсмачніших цукерок. — Для цього я й служник прийдешнього!

Сергійко нарешті зрозумів, що таке щастя. Він довірливо глянув на Вольдемара — може, вони просто зараз і заходяться робити людиноліт? Вольдемар — чудовий хлопець, на всячину майстер. Віднині вони приятелюватимуть!

Та замість інструментів той видобув із кишені великого срібного годинника і урочисто виголосив:

— Час!

Сергійко мало чаєм не похлинувся: Вольдемарові бракувало клепки в голові! А тому — байдуже! Підморгнув Сергійкові, міцно ляснув по спині, щоб не капляв, і...

Телевізор, мов за наказом штукаря, спалахнув яскравими барвами.

Сергійко про все на світі забув — перед очима йому світилося диво! Телевізор був чорнобілий — став кольоровий. Оце Вольдемар!

Хлопчик плюхнувся в крісло, ще не вірячи такому щастю, вхопив газету з програмою, і — таланить, то таланить — прочитав:

— 11.35. Дитячий кіножурнал «Хочу все знати!»

— Знатимеш, усе знатимеш... — пообіцяв Вольдемар і під'їхав на стільці до Сергійкового фотеля.

На екрані діялося щось незрозуміле — рожеволисий дядечко на очах телеглядачів намагався втиснутися в крісло, що було, певне, на два розміри менше від його штанів. Та дядько був упертий, умів свого домогтися. Нарешті він вмовстився і завсміхався, наче в себе на іменинах.

— Вворр! Радий тебе бачити, старигане! — зненацька заволав Вольдемар і поклав ноги на журнальний столик. Мабуть, щось у старигані Вворрі нагадало йому про рідну домівку.

— Ось тобі й маєш — га-а-арні манери! — здивувався Сергійко, уявивши, як би мама глянула на цього Вольдемара.

— Це — мій приятель Сергій. Я обробив його сундук, і ось — весь перед тобою! — Вольдемар широко розкинув руки, правою обхопив хлопчика за шию, а ліву відкинув просто так — мовляв, живий-здоровий, усе гаразд.

— Що ви робите?! — обурився Сергійко — ще бракувало обійматися з усякими там Вольдемарами.

— Годі патякати! До діла! — зажадав стариган Вворр, який, хоч і усміхався, та по очах видно було — не кохався в жартах.

Вольдемар ураз припинив, слухняно склав руки на колінах і обізвався до нього:

— Бу-бу-бу, бім-бом! Трам-тарарам, ні-ні-ку! Сергійко ані слівця не второпав. Вворр натомість серйозно кивав головою, явно схвалюючи те, що почув.

«Ой лелечко! Оце втрапив! Вони, либонь,

божевільні!» Сергійко сидів нерухомо, наче манекен, і подумки наказував Топі: «Стань переді мною, мов лист перед травою...»

Де б там! Топа в себе, в квартирі навпроти, навіть не поворухнулася, бо спала, і хіба їй ходило про якісь там накази!

— Ну, годі про справи! — спохопився Вольдемар і поплескав по плечу скам'янілого Сергійка. — Вворр! Стара колода! Нізащо не вгадаєш, що винайшов цей школяр! Закладаюся на твоє кам'яне серце!

— Ге-ге-ге! — стариган Вворр явно зрадив, що може позбутися цього непотрібного йому органа. — Мало що здатні втяти ці школярі!

— Ну ж бо, давай, — на обличчі Вольдемара вимальовувалася така віра в Сергійкову спроможність здивувати світ, що хлопчик бадьоро виголосив:

— Людиноліт!..

І враз надовго замовк. Ну от ніяк не міг знайти потрібні слова.

— Присягаюся на найсолодшу кістку того гада, мати якого гісна, а батько — шакал, колький місяць йому в горлянку і вулкан під ковдру, ми його збудуємо — твій літальний апарат! — пристрасно заявив стариган Вворр, щоби заохотити хлопця.

Сергійко зразу ж йому повірив — така людина слів марно не сіятиме. Заспокоївся і закричав:

— Це дуже проста конструкція!

Йому ж бо видавалося — що голосніше, то зрозуміліше.

— На голову надягається найміцніший прозорий шолом... до нього прив'язується ліхтарик... щоб літати й уночі. На руки надягаються крила, он наче у птаха... Ну, там, із паперу або

з пір'я... Тільки дуже великі! До ніг прив'язуються подушки — для посадки... та й край!

Сергійко зупинився, щоб перевести дихання, навіть руками більше вимахував. Як не дивно, обличчя співрозмовників не пашіли від захвату.

— Далі що? — скривився Вольдемар, ніби кислиць об'ївся. — Що ж змусить твоє опудало злетіти?

Стариган Вворр мало носа з екрана не вистромив, а очі йому пройнялися хтивістю — це ж таку купу грошей можна за цю знахідку отримати!

— Як — «що»? — глянув на нетямущого Вольдемара Сергійко. — Гарний настрій! Зроби добру справу — враз закортить літати!

Нагла тиша обсіла кімнату. Вворр і Вольдемар глибоко замислилися. Лишень зараз хлопчик спостеріг, що Вольдемар мав довгий ніс і лихі очі, а стариган Вворр плямкав губами, наче людожер до смачного.

Аж тут Вольдемар пирхнув, почухав кінчик носа і озвався до телевізора:

— Сер! Усе ясно, як стій! Для дитини подяка — чудовий допінг! Їй здається, що можна гори з місця зрушити. І от вона починає швидко рухатися, білок в організмі розпадається — дає додаткову енергію, а різкі помаху рук утворюють підйомну силу... Такий опецьок літатиме, доки настрій йому не зіпсується. А покажіть-но мені дитину, в якій псується настрій, коли вона літає! Це — вічний двигун, сер! — сяйнуло Вольдемарові.

Стариган Вворр, здавалося, геть його не слухав. Він мріяв про своє. Солодка картина посталала перед очима містера Вворра, чие ім'я понашому звучало так: Війна!

— Еге ж... Ідея непогана,— погодився він. А уява вже понесла його мрії далі.— Найсильніший допінг, що його ми маємо, дамо піхоті. Слухай-но: в кожному — по крихтній бомбочці,— ніжно протяг стариган Вворр.

— Ми ще повоюємо! Вони нам потанцюють! — грізно підніс він грубезного кулака. А тоді знову ж лагідно всміхнувся до винахідника.

Сергійко тихо писнув і заплющив очі.

— Чудово, сер, але... Як же солдати стрілятимуть? Руки ж зайняті крилами,— не вгавав із сумнівами Вольдемар.

— Про мене! Нащо ж їм стріляти? Ти що, геть нічого не тямиш?! — вищирився Вворр.— Хай собі вибухають у повітрі, де хто вподобає!

Оце так! Тепер Сергійко не мав жодних сумнівів, що Вворр — людоджер, жалюгідний шахрай! Навчився дітей дурити! Ну, постривайте! Я вас навчу гарних манер!

— Вольдемар, а яким це побитом ви до нашої квартири потрапили? — запитав Сергійко: йому ж бо конче потрібно було з'ясувати, чи не за його провиную все це відбулося.

— А тобі й невтямки! — зрадів Вольдемар.— Ми ж тебе, горобчику, віддавна на оці маємо. А сьогодні ти сам усе зробив: маму обдурих, до школи не пішов, тільки з тебе й користі, що нам допоміг! — геть розперезався служник прийдешньої війни — чого б це він шанував брехуна?

Аж тут Сергійко нарешті зрозумів, що він накоїв. Ти ба — це ж через нього всьому світові загрожує страшна небезпека. А це вже не жарти! Ображатися нема коли, треба світ рятувати... Ех, де раз, там і два: обдурих маму, обдурю й цих, начуватимуться.

— А знаєте! — аж підскочив він із фотелю й притьмом до столу.— Можна так само, але значно краще! Йй-пра, точно вам кажу! А як того додати, то й узагалі...— вигукнув хлопчина, тицяючи пальцем у свій малюнок.

— Ти що, не ладен ручку взяти й написати все, якщо вже говорити по-людському не вмієш? — обурився Вольдемар.

А Сергійкові саме цього й бракувало! Він ухопив татову авторучку, глянув, чи є там чорнило? Є! Ура! І на строкатій, наче казковий птах, схемі людинольота розпливлася чорнісінька пляма.

Зловісна тишина вовняними пальцями заткала всім вуха. Жодного звуку не було чути, наче на вулиці вимерли геть всі вантажовози й птахи.

Вольдемарові наче заціпило — не сподівався від Сергійка такого.

— Ох-ох-ох,— похнюпився стариган Вворр і докірливо глянув на хлопчину.

А Сергійкові байдуже: адже справу зроблено! Хоча він чудово розумів, що медяників йому за це не вділять.

«Так їм і треба! Нехай тепер роблять що заманеться! Авжеж, не ревітиму!»

Щойно Вольдемар оговтався, як узяв аркуша і заходився розглядати, чи можна чимось зарадити.

— Ну що там?! — аж совався разом із затісним фотелем Вворр.

— Ет, дурниці! Виведу,— недбало змахнув рукою Вольдемар.

А насправді він страшенно нервував. Стариган Вворр ладен був подарувати все — тільки не похибки в роботі. Бос не розводитиме церемоній із агентом-невдахою!

Сергійко одразу ж спостеріг, що Вольдемарові непереливки. І вирішив додати жару.

— Не вірте йому,— довірливо мовив він до Вворра.— Це таке чорнило, що його й зубами годі відгризти! Татова гордість — сам його винайшов. Закладаюся на вашу мідяну голову — ні за що не виведе!

Стариган Вворр невдоволено скривився й промовчав, бо що ж мав казати: серце йому на такій роботі ні до чого, а от голова ще й як може придатися.

Вольдемар полохливо закрив собою хлопчину, щоб поменше розп'якував, а сам крадькома показав Сергійкові кулака: мовляв, я тобі покажу, як боса дрібницями морочити!

— Які будуть вказівки, сер? — запобігливо запитав він.

Стариган Вворр невдоволено глипнув на свого колишнього найкращого шпигуна — не дав ради якомусь хлопчиськові! Такі телепні Вворрові ні до чого, і вже таке збирався сказати, та тут у країні, яка відмежувалася від усіх величезним океаном, сталося диво. Хоча права партія якимось робом і домовилася з лівою, а та, в свою чергу, дійшла згоди з лівою напівкраїною саме в той час, як усі напівкрайні напівпартії дослухалися до центральних підпартій, уряд був змушений прислухатися до голосу народу. Щоправда, спробували піддобритися, та ба! — не до шмиги їм стало, бо геть усі вулиці завирували від колон робітників, що їх годі було спинити кийками й газом.

— Ми прагнемо миру! Нам потрібні робота й щастя! — ось що казав народ, проходячи демонстрацією протесту повз палаци, що в них сховалися члени уряду. А тоді колони повернули і рушили просто на палац.

— Геть війну! — лунало зусібіч.

Отим заокеанським магнатам аж жижки за-
трусилися. Що ж його робити?! Як рятуватися?
Як діяти?

Містер Вворр злякано обернувся. Двері за
його спиною прочинилися, а що вислизнути з
замалого для нього фотелю він не зміг, то кіль-
ка кремезних робочих парубків викинули його
геть разом із кріслом.

Зблідлий Вольдемар аж рота роззявив од
розпачу.

— Куди ж мені тепер? — прошепотів служ-
ник прийдешнього, бо годі вже було сподіва-
тися від коханого боса вказівок, напучувань чи
бодай слова прощання. Отож він підвівся і, на-
че причинний, попрямував до виходу.

— Стій! Руки вгору! — грізно вигукнув
Сергійко. І треба ж! Вольдемар слухняно під-
ніс руки і позадкував. Сергійко навіть відсу-
нутися мусив, щоб той об нього не перечепив-
ся. Вольдемар стояв до Сергійка спиною й лун-
ко виляскував щелепами. Дивний тип, нівроку!
Та що з ним далі робити?

Аж тут усе владналося: де не взялася Топа.
Нюх вона мала відмінний, враз зрозуміла, з
ким має справу, а відтак загарчала на Вольде-
мара в такий спосіб, що той аж затріпотів, на-
че риба на гачку.

— Гарний песик,— спробував він підлести-
тися до Топи.— А що це за порода?

Краще б йому помовчати! Топа була дуже
добра, до того ж породиста: це кожному відра-
зу в очі впадало, дарма що ніхто досі не міг
визначити, як саме називається її порода. От-
же, Топі так дошкулила Вольдемарова негреч-
на цікавість, що, якою б вона шляхетно вихо-
ваною не була, а тут витримки вабракло, і вона

так обурено сказала «ГАВ!!!», що Вольдемарові остання надія на порятунок згасла.

Він рвучко вихопив із кишені барвистий флакон, скочив на стіл і розпачливим голосом вигукнув:

— Назвіть мене Вовою!

І був уже підніс руку, та згадав:

— Піджак тобі дарую, бережи його...

Та й оббризкав себе рідиною з голови до п'ят.

Сергійко з Топою аж очі вибалушили: навіщо він це робить?

— Нічого тобі не зарадить! — сказав суворий Сергійко. Та Вольдемар вже опанував себе, влігся на стіл, тільки ноги й руки йому тіпалися, ніби трясця вхопила.

Зовсім несподівано кімнату сповнили пахощі манної каші й гарячого молока. Топа запитально крутнула носом — чи не час підобідати? Сергійко й собі здивувався й побіг на кухню перевірити, хто це там господарює.

На кухні було чисто й порожньо. На плиті нудьгував чайник, що кохався в теплій компанії, а тим часом студенів від самотності. Чуйна Топа запропонувала Сергійкові не йти з кухні, не поївши.

— А шпигун?! — нагадав їй Сергійко. — Ану як утече?

Та Вольдемар не втік.

На письмовому столі, посеред модного шпигунського одягу, лежало симпатичне рожевеньке немовля. Цієї хвилини воно мовчало, бо не до розмов було: робило ж бо справу — пускало під себе калюжу. А щойно впоралося з цим, заволато на всю силу, щоб усі знали, що мокре йому не до вподоби.

З Сергійка й Топи можна було в той момент

зліпити непогану скульптурну групу «Подив» для міського парку.

Першою оговталася Топа. Вона обнюхала немовля, лизнула, і те враз заспокоїлося. Топу любили всі дітлахи в будинку, та й було за що, вона цього заслужила.

— Чи знаєш, — мовила Топа, — намалюємо мене іншим разом! А зараз я не маю часу, треба Вовочку доглянути... Я його залюбки всиновлю.

— Отакої! — обурився Сергійко. — Це я його залюбки всиновлю! Вовочка мій! Мені давно кортіло мати братика. Не руп... чуєш! А піджак він кому заповів — тобі, чи що?!

Насправді ж доля піджака Сергійка анітрохи не обходила, просто слухних аргументів за бракло. Дивна річ: якщо здоровенний Вольдемар нікому не був потрібний, то через м'якенького, немов курочка, Вовочку друзі мало не побилися. Добре, що саме тут мама нагодила-ся з роботи. Поки Сергійко розповідав, а Топа ревниво слідкувала, щоб усе було вірно, мама вправно запеленала лагідного Вовочку, а той уместився їй на руках, наче в себе вдома.

Цим він свою долю й обрав. Мама сказала, що з Вовочки треба зробити справжню людину, а тому вона залишає його на виховання. А скривдженій Топі пояснила, що собакам виховувати дітей не личить.

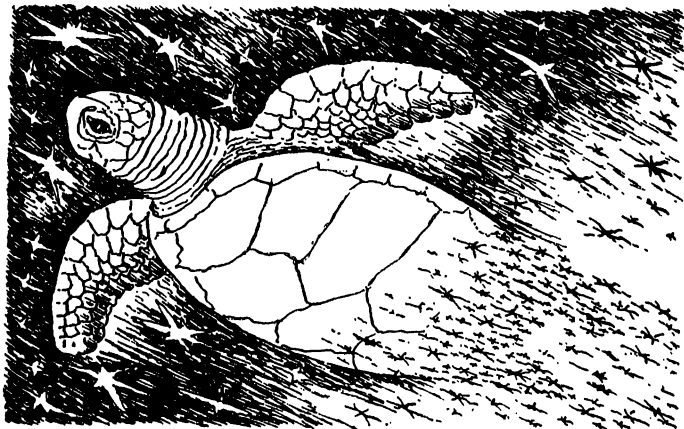
— Оце так! — ще гірш образилася Топа. — А чому ж тоді дітям вільно собак виховувати? От напишу в газету — нехай зроблять закон, щоби й ми до виховання могли руку, чи то пак, лапу докласти!

Та мама Топу не зрозуміла, а Сергійко перекладати не став. Натомість він обійняв подругу й лагідно промовив їй на вухо:

— Топочко, люба, не картай нас. Ми ж усі разом гратимемось.

Тим часом мама Вовочку нагодувала, скупала, чомусь зітхнула: «Ось буде татові сюрприз!» — і виставила друзів за двері, щоб не галасували, малому ж бо треба спати. «І взагалі, — сказала вона, — віднині шануйтеся мені, знайте, що за його виховання теж відповідаєте».

Відтоді минуло багато часу. Сергійко й Топа так старанно виховували Володимира Кучкіна-третього, що самі стали на себе не схожі. Сергійко виріс на знаного художника, а Топа — на шановну підстаркувату собаку. Вовочка ж завдяки їм анітрішечки не нагадував огидного Вольдемара. Він став письменником і склав цю історію про себе!

Володимир Щербаков

**«МИ БАВИЛИСЯ
ПІД ТВОЇМ ВІКНОМ...»**

ночі

пройшов дощ. Дорога, вимита ним до блиску, вже висохла. Вітерець ще струшував з дерев великі прохолодні краплі, а на узбіччях світилися блакитні калюжі — свідки першої весняної зливи.

Сергій ішов швидко, його очі мимоволі мружилися від сонця й зустрічного вітру, листя і квіти кульбаб зливалися в райдужні плями, а хмари нависали над будинками, наче клуби білого диму. Він зупинився лиш один раз і то на хвилину, аби випити пляшку лимонаду, котра перекочувалась у майже порожній ва-

лізці. Тепер там лишився тільки набір для гоління, загорнутий у м'який рушник. Через годину він має дійти до свого дому, але йому здавалось, що цього не буде, що це сон, що йому вже доводилось і раніше безліч разів бачити ось цю нескінченну стрічку дороги, крокувати додому по асфальту, по трав'янистих стежках. Він став пригадувати подробиці повернення, але вони губилися в пам'яті, все огорталося туманом — і голоси, і обличчя.

Півгодини, не менше, він приходив до тьми в залі для прибулих, і єдине обличчя, яке запам'яталося йому, було обличчя молодої жінки, котра сиділа за столиком навпроти нього. Певно, вона когось зустрічала.

Зараз йому здалося, що у неї знайоме обличчя, він навіть спробував пригадати, де міг її бачити, та раптом розсміявся. Коли він відлітав, її, можливо, не було на світі. «Типове обличчя, — подумав, — хороше обличчя, можна позаздрити тому, кого вона чекає». Та найцікавіше, що жінка дивилася на нього, ніби щось пригадувала. Він не обдурював себе щодо власної зовнішності — якщо хтось і знав його раніше, то навряд чи пізнав би тепер. Від колишнього Сергія в ньому лишилося дуже мало. Скоро йому шістдесят. Через три місяці. Може статися, що тепер його не допустять до польоту. Пошлються на якийсь там пункт положення. Він буде домагатися, може навіть ходити на голові, та у відповідь тільки розводитимуть руками: «Раді б, та не маємо права. Ось читайте самі».

Йому здавалось, що варто відпочити, виспатися, ретельно поголитися — і він знову стане колишнім, сорокарічним, з вигляду молодим, але достатньо досвідченим. На жаль, тільки

здавалося. Але чи захочеться йому самому літати знову? Він аж надто добре знає, що це таке: дні і ночі, цілі роки, а потім це аж ніяк не зустріч з дивами, не райські кущі. Тільки побачиш, як виросте далека зірка, зробиться схожою на Сонце, почувеш, як закладають затвори фотокамер, увімкнуться вогники на панелях — будь уважний, не зволікай, чимдуж назад. Так було двічі. Цього разу його притягнуло до зірки, і він заледве вибрався. Офіційно це зветься дослідженням навколотзоряного простору.

Сергій мало не вскочив у воду: стрибнув, зміг досягнути краю калюжі, вона була досить широкою, дно покреслене велосипедними шинами. Пахло сирою травою, конюшиною, асфальт ще не нагрівся по-справжньому. Із жовтих кульбаб вилетіли джмелі і гули над пішохідною доріжкою. Будинки дзеркалами-вікнами ловили і асфальт, і траву, і квіти, і хмари. І від того вікна робилися то блакитними, то білими, то синіми, то зеленими. Довгим рядом кольорових шахових клітин крокували вони вперед разом із Сергієм, а біля будинків стрибали, бігали, галасували діти.

Йому довелося заспокоювати п'ятирічного хлопчика, що гнався за дівчинкою, котра відняла у нього жука. Сергій зупинив його, та це тільки додало гіркоти: хлопчик залився слізьми. «Мертвий жук... Мій жук...» — повторював він, схлипуючи.

Сергій дав йому велику білу черепашину. Хлопчик безперестанку схлипував. Сергій трохи перечекав і сказав йому, що та черепашка із Марса.

Він уже відійшов метрів на сто, коли його наздогнав хлопчик із собакою. В руках — вербова лозина, собака, зупинившись віддалік,

махає хвостом. Хлопчик щось сказав, але тихо, й понурився, копирсаючи землю лозиною. Він теж просив черепашку з Марса.

— На жаль,— сказав Сергій,— у мене була тільки одна... Що? Наступного разу? Ні, я більше не полечу. Ніколи. «Стриж» — моя остання ракета.

Собака підбіг ближче і замахав хвостом ще швидше, хлопчик водив по землі лозиною.

— Раніше я завжди привозив багато камінців і черепашок хлоп'ятам із нашого будинку,— сказав Сергій,— але зараз так вийшло... Я давно не був дома, а діти стали дорослими. Ось так... Ну, мені пора.

Ця черепашка, власне, призначалася його синові. Вона довго пролежала у валізі, принаймні минулого разу він повертався уже з нею — знайшов поблизу бази на Марсі. Синові тоді було сім років. Але вдома на нього чекала коротенька записка. Дружина забрала хлопця і пішла від нього. І меблі, і підлога в кімнатах були такими чистими, наче їх мили і протирали вчора — ані порошинки, ані смітинки. Відтоді дружина не подавала про себе звістки, зникла, наче у воду канула. А він через деякий час знову полетів. Мав намір років на вісім, а вийшло на дванадцять. Він кохав дружину і тому змушував себе забути про неї. Сина він забути не зміг.

Він залишився тоді самотнім, все сподівався розшукати їх, побачити сина, але так і не зібрався. Передумав. Чекаючи відльоту (у нього траплялись вільними цілі дні), заприятелював із сусідськими дітлахами. Майстрував для них іграшки — зайців і жаб, що стрибають, ракети, які злітали вище від будинків, метеликів упрягав у невеличкі візочки з паперу та ниток.

Шум і гамір зчинявся вечорами на подвір'ї, коли діти збиралися разом. Їм не дозволяли голосно кричати, ламати гілки дерев, кидати камінці в котів, бігати з сачками по газонах, стрибати, взявшись за руки, на автомобільній стоянці. Більше того, їм зовсім заборонили бавитись під вікнами — лише на дитячому майданчику. Усі, окрім Сергія. Він не сварився, не скаржився їхнім суворим молодим матерям. Йому подобалося, коли під його вікнами затівались галасливі забави. Принаймні не було нудно. Але батьки намагалися зіпсувати і цю їхню невелику втіху. Вони вимагали, аби діти кожного разу чемно випрошували у Сергія дозволу бігати і скакати під його вікнами.

І коли він повертався додому, діти, на мить припинивши гру, мов за командою гукали: «Сергій прийшов!» (Знайшли, бачте, товариша!) і довгонога Елька, найстарша з них, підбігала до нього і запитувала:

— Ми бавилися під твоїм вікном. Можна?

Зашурхотіли шини, легкова машина, порівнявшись із Сергієм, уповільнила хід. За кермом сидів чоловік, а поруч — та сама молода жінка, яку він бачив у порту.

— Вас підвезти? — чоловік чомусь посміхався.

— Ні, дякую, мені недалеко, — відмовився Сергій.

— Він би довів вас до самісінького дому, — сказала жінка.

— Мені вже пропонували машину в порту, я відмовився. Набридла техніка, до того ж і поспішати мені нема куди. Ви здалеку?

— Марс, Юпітер-два, — відповів чоловік і знову посміхнувся.

Жінка уважно дивилася на Сергія. Це починало дратувати:

— Я був значно далі,— сказав він.

— Ми знаємо,— сказала жінка.

— Знудьгувалися за домівкою?

— Анітрохи. Забув, де вона і є.

— А ти? — запитала вона свого супутника.— Не забув?

— Ні,— відповів той.— Але мені не треба було і пам'ятати про це, ти ж обіцяла зустріти.

Вони поїхали. Сергій намагався пригадати, де бачив їх раніше. А чи бачив?

...Він ішов своєю вулицею й здалеку впізнавав передостанній будинок на перехресті. Відшукав свої вікна, зайшов на подвір'я. Будинок був такий самий, та не зовсім, наче теж постарів. Деревя, посаджені ще при ньому, розрослися, і тому будинок видавався нижчим.

І там, у дворі на лавочці, ніби чекаючи його, сиділа жінка, яку він бачив у порту і з якою розмовляв потім дорогою. Вона помітила його, нахилилась, щось сказала... і тоді він угледів дітей, які бігли до нього. Сергій зупинився. Він упізнав. Два обличчя нарешті злилися в його пам'яті. Елька, котра стрибала через мотузок під його вікнами... Елька з короткими пухнастими кісками і довгими ногами? Невже вона пам'ятає його? Він нерішуче переводив погляд з неї на чоловіка, на дітей, що підбігли до нього. Мусив щось сказати або ж просто привітатися. Він бачив, що їм добре, що їм весело.

— Добрий день, добрий день, Сергію! — загукали діти.— Ми бавилися під твоїм вікном.

Його розбудив дзвінок. Він не відразу зрозумів, що від нього хочуть. Деревя, кущі, люди, машини на далекім шосе — усе, що він устиг

угледіти за вікном, тільки-но розплющивши очі, видавалось продовженням сну, початок якого загубився в далекому хлоп'ячому дитинстві. І тоді, як ось зараз, були люди, обличчя, небо, повите хмарами. М'яке світло у кімнаті. Кроки за дверима, в кухні. Голос бабусин чи материн. Ранок. Дзвінок. Пора до школи. Його підганяють. Хутчіш, хутчіш, запізнишся! А як не хочеться вставати. Ще б хвилинку! Та ласкава бабуся безжально зриває ковдру.

Доки він одягався, хтось нетерпляче натискував на кнопку дзвінка. З вулиці долинали голоси, тихий рокіт моторів, далекі гудки.

Сергій відчинив двері, запросив увійти. Чоловік не поспішав, наче вагався, потім рішуче зайшов до кімнати і після звичних вибачень відразу перейшов до справи.

— Нам не зрозумілі деякі деталі вашого повернення. Можливо, це видасться дивним, але я мушу дещо уточнити... Моє прізвище Волін. Я з космодрому.

— Запитуйте,— сказав Сергій.

— Чи ви не пам'ятаєте точний час приземлення?

— Десять годин дванадцять хвилин.

— Ви приземлялися на ракеті «Стриж»?

— Так...

— Номер посадочної?

— Дев'ять. Щось трапилося?

Волін мовчав, ніби збирався з думками. Сергій дратував його тон, хоча він розумів, що Воліна привели до нього важливі причини. Прийти, заздалегідь не зателефонувавши? Йому раптом здалося, що той хотів заявитися несподівано, без попередження.

— То в чому ж справа? — знову запитав Сергій.

— Справа в тому, — повільно промовив Волін, — що майданчик номер дев'ять порожній.

— Де ж ракета?

— Її немає. Вона зникла.

— Ви жартуєте... Пошукайте її у моїй валізі.

— Марна справа. Ракети взагалі не було.

— Це ж як — не було?

— «Стриж» не приземлявся.

— Виявляється, я прийшов пішки.

— Вам це краще знати.

Дивне відчуття охопило Сергія. В голові дзуміли уривки спогадів, вражень, думок. Він уважно дивився на Воліна, його обличчя наче віддалилося, голос також звучав ніби здалеку. Після вчорашнього голова ще паморочилась, якби його не розбудили, він, мабуть, спав би ще довго. Зусиллям волі Сергій відігнав рештки сну. Обличчя Воліна наблизилось. Зібраний і підтягнутий, із зумисне неквапливими жестами, Волін ніби вивчав Сергія. Його уважні очі були напівпримружені. Саме такі люди, до певного часу ніби перебуваючи в засаді, можуть раптово повернути хід подій, в єдиний порив вкласти всю силу і розум.

— ...уявіть, — повільно говорив Волін. — Прилітає космонавт. Принаймні ранком випадково стає відомо, що він удома. Ракета зникає. Шукають сліди приземлення — їх немає. Фізико-хімічний аналіз поверхні майданчика свідчить про те, що ніякої ракети не було взагалі. Ніхто не зареєстрував приземлення. Ніхто не бачив ракети. Жодна людина. Жоден локатор. Здогади, пояснення? Їх немає. — Волін замовк, повернувшись спиною до співрозмовника.

Сергій ніби вслухався у його багатозначне мовчання. Зовсім несподівано йому зробилося смішно. Загубити ракету? Вони очманіли, чи

що? Тамуючи посмішку, він повернувся до Воліна.

— То кажете, «Стриж» не приземлювався? Їдьмо на ракетодром!

...Сергій пройшов до злітного майданчика. Волін зупинився біля низеньких билець. Був звичайний робочий день. Віддалік, метрів за сто, люди в комбінезонах готували до старту чиясь ракету. Звідти доносилися розмірене електричне дзижчання і різні металеві звуки.

Поміж кам'яних плит ракетодрому пробивалась запилена трава. Від труб енергоживлення піднімалося тепле повітря. Далекий ліс сірою тремтливою стрічкою зникав за видноколом. Майданчик номер дев'ять був порожній. Вітерець перекочував по бетону важку соломину.

Сергій зрозумів, що обставини змусили його опинитися у центрі поки що непояснених подій. Але де їхній початок? Його вважали загиблим. Несподіване відхилення розрахункової траєкторії — і ракету кинуло до зірки. Він бачив червоні водограї протуберанців зовсім близько, майже як отой ліс на обрії. І розжарений зоряний вітер гнав за корму світляні хмари, гарячі вертляві вихори, наче в розжареній печі спалювали золотавих змії. Чи ж можна саме його повернення вважати за першу ланку в ланцюгу цих подій? Очевидно, ні. Адже він чудово пам'ятає, чого це йому коштувало. Він залишився живим, тому що витримав перевантаження.

Але потім... Ця ракета, що зникла... Сергій згадав, як Волін розшукав того самого хлопчика, котрий просив черепашку. Власне, знайти його було неважко. Будинок Сергій прибілизно пам'ятав, його життєрадісного білого

цутика багато хто тут знав. Хлопчик відразу впізнав Сергія. Коли Сергій напівжартома спробував передати йому розмову з Волієм про ракету (він усе ще був у веселому настрої і дорогою жартував з Воліна), хлопець витріщив очі. «Цілком натуральна реакція», — сказав Сергій ніби сам до себе. Волін промовчав.

І все ж версію про якесь непорозуміння доводилось відкинути. Ракети не було на жодному з космодромів. Сергій повільно ішов до того місця, де вчора зійшов з трапа на землю. Волін щось гукнув.

— Що, що? — перепитав Сергій.

— Повертайтесь! — почув він. — Не ходіть майданчиком.

Стіл із темного дерева, два-три стільці, шафа з книгами на всю стіну, вікно навстіж — це і був кабінет професора. Сергій зупинився біля дверей, професор Копнін запропонував стілець, вибачився за розгاردіяш, крадькома змів на аркушик білого паперу недопалки, що випали із попільнички. Аркуш зібгав, запалив світло («Як хутко стемніло, я й не помітив»), з-під окулярів — неуважний погляд на Сергія, голос тихий, спокійний.

— Так от, обчислили ми за вашими даними траєкторію. Залишалось всього двадцять тисяч кілометрів до фотосфери, «Стриж» неминуче повинен був зустрітись із зіркою, розумієте? Згоріти, зникнути. Як це вам поталанило? Розкажіть-но.

Сергій щось відповів. Що він міг розповісти? Чи можна розповісти? Чи можна розповісти про роки надій і тривоги, про любов, про смерть, про життя? Про хвилини чекання? Про відво-йовані секунди і метри, які подарували йому

життя? І про те, як дзвенять нерви, мов напнуті струни, і руки стискаються так, що кісточки пальців біліють. Адже слова видадуться сухими, не схожими на правду.

Копнін пропонував для пояснення того, що сталося, доволі складну гіпотезу. При цьому він посилався на недавні астрофізичні дослідження структури зоряних спектрів.

— Уявіть краплю і океан,— говорив він Сергію.— Краплю ми вивчили, зважили, виміряли і дивуємось із всемогутності природи, яка створила такий шедевр. Про океан же ми знаємо дуже мало і тому вважаємо його просто великою калюжею, в кращому разі механічним з'єднанням безлічі крапель. Крапля — це Земля. Океан — зірка. Дехто думає, що зірка — це чи не одвічне скопище уламків атомів, щось наподобі гігантського багаття, в якому не знайдеш жодної цілої молекули. Почасти це правильно, але тільки почасти. Не можна зневажити закони еволюції. Чому ж це в одній-єдиній краплі — гори і рівнини, революції, штучний синтез ядер, математика? А в океані — нуль. Невже це так беззаперечно?

Сергій слухав неуважно. Йому захотілося підійти до відчиненого вікна й помовчати. Зараз, коли над столом м'яко горіло світло, а на вулиці вшухав міський гамір і від кущів, трави, дерев пахло молодим листям, він відчував справжню насолоду. Це був його другий вечір. Магістраллю пливли вогні. Червоні, жовті, зелені. Над теплою Землею тремтіли зорі.

Він ще не до кінця розумів професора. З більшим задоволенням він поговорив би з ним

про квіти і яблуні, про старий дім, в якому він жив хлопчиком, про кіно, книжки, рибалку, та кожного разу Копнін делікатно переводив розмову на тему, яка цікавила його. За його словами, нуклони і електрони, оці цеглини, з яких збудована речовина, можуть розташуватися так, що їхня комбінація буде стійкою, здатною протистояти вогняному ураганові зірки. І, колись виникнувши, вона не зникає, не розчиняється у вогні, тому що сама схожа на вихор, на гарячий смерч. Такий вихор з'являється цілком випадково, імовірність його народження зовсім мала. Але ж зірки існують мільярди років, їхня маса... Чи варто про це нагадувати Сергієві? Цифри говорять про те, що такі стійкі вихори не фікція. У потоці радіації знаходять вони енергію, нові сили.

Дивну гіпотезу розвивав професор Копнін. Із відомого факту про матеріальну основу думки він робив далекоглядні висновки. Рухливі іони, електричні потенціали, біоструми — ось із чим пов'язана думка. Але і рій елементарних часток з його незмірно вищою енергетикою, із структурою, чітко сформованою гігантськими силами з блискавичними нейтрино, на думку Копніна, був не менш придатним середовищем для думки.

Копнін подав Сергієві конверт. Той питально подивився на нього.

— Там знімки, познайомтеся.

Сергій дістав два фото — велике й менше. На великому фотознімку нічне небо, у правому верхньому куті — слабенька світла цятка. На другому — цятка набагато більша.

— Випадкові знімки, — сказав Копнін. — Вони зроблені приблизно за п'ять годин до вашого повернення.

— Вихор, про який ви говорите? Чи не думаєте ви, що обійшлося без ракети?

— Для мене це майже очевидно.

— Але ж кисень... І все останнє...

— Дрібниці! З одного літра нуклонів можна утворити стільки кисню, що вистачить на все людство.

— Звичайно, тільки треба розташувати їх у певному порядку.

— Очевидно, це їм вдається.

— Живі вихори? На зірках? Які переносять космонавта на Землю? Але ж для цього їм, здається, потрібно вміти вгадувати думки, а це не так уже й просто — аналізувати біоструми мозку. Невже не вірите?

— Я вірю фактам, — сухо сказав Копнін.

— Але коли навіть було щось подібне, то чому я нічого не пам'ятаю? Нічогісінько!

— Це вже справа техніки. Навіювання, гіпноз, не знаю, що вам до вподоби. Так потрібно, розумієте? Чому? Ну, хоча б для того, аби не травмувати психіку. Ви летіли в ракеті. Але це лише ілюзія. Ракети не було. Це точно встановлено... Що? І вас, і ракету? Це набагато складніше — перенести ракету. Врешті, з чисто економічних міркувань.

Сергій хотів був заперечити. Все у ньому чинило опір почуттю.

— Гаразд, — сказав він, — нехай вони настільки проникливі. Допускаючи це, ми відразу наптовхуємося на суперечність. Я ж хотів не просто повернутися. Я хотів побачити сина... Я бачив його, коли йому виповнилось два роки. Розумієте? Дружина, гадаю, не розповіла йому про батька... А як ви так швидко дізналися про моє повернення? Ракета не приземлювалась. Мене вважали загиблим. Чи не так? Та й

пам'ятає мене тут, мабуть, одна Елька. Дівчам була, коли я відлітав, а впізнала.

— Про вас ми дізналися від її чоловіка. Він чув від неї про вас і хотів допомогти — врятувати вас від звичних формальностей. Повернувся він того ж дня, ранком, приїхав у порт оформити свої справи, а також і ваші, щоб зайвий раз вас не турбувати... Він ваш син, я і не знав, що у вас є син... Тепер ви його розшукаєте самі... Добров, Володимир Добров... До речі, він сам повернувся завчасно — вийшов з ладу основний реактор. І без будь-яких видимих причин. Два незвичайних приземлення одночасно — випадок у нашої практиці винятковий... Ви хочете про щось запитати?

— Так... Цей Добров — він давно літає?

— Ні. Повернувся з першого польоту. Хороший хлопець. Матір поховав років десять тому, батька зовсім не пам'ятає...

Сергій повернувся спиною до здивованого професора і розстебнув комір сорочки, начебтось його душив.

— То ви говорите — його звати Володимир Добров?

Знову і знову зринали у пам'яті його жінка з дитиною на руках, сміх, плач, посмішки, сльози давніх днів. Ось вона, Олена Добрава, його дружина, — варто тільки дати волю спогадам, і вона знову як жива. Ось її руки, зовсім близько, зараз вона підведе очі...

Аж надто пізно він повернувся...

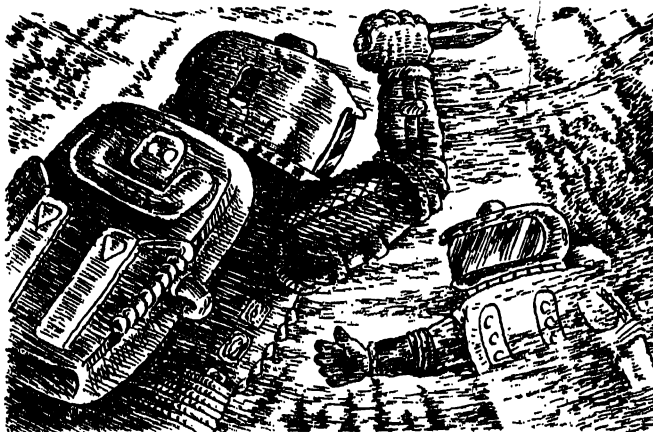
Він сподівався, що забув її, і, щоб надійніше забути, відлітав. Та підсвідомо він іноді відчував легкий, майже непомітний біль у грудях. І тоді він ніби знову бродив по пояс у траві. І десь поруч був знайомий голос. Жовтава ля-

мівка вечірніх хмар. Тіні від кущів на вологій землі.

Затуливши долонями обличчя, Сергій знову згадував давні подробиці, боячись повірити, боячись помилитися. Повернення. Хлопчаки на вулиці. Елька, Волін. Розмова з професором. Володимир Добров. У нього прізвище материнє. Дивний збіг обставин. Випадковість? Ні, виключено. Адже вони повернулися одночасно. Копнін має рацію.

Стиснувши голову руками, Сергій спробував дати лад своїм думкам. І не міг. Він думав про сина. Йому й на думку не спало б... Хоча він і схожий на свою матір.

А тепер у нього й онуки є. Неймовірно! Йому раптом захотілося цієї ж миті побачити їх, та на вулиці була вже ніч. Він став пригадувати їхні обличчя. Риси були знайомі, близькі і все ж вислизали, губилися, танули, а погляд зустрічав у темряві за вікном лише світлячки ліхтарів, від яких соталося вологе проміння.

Олекса Палійчук

НЕСИМПАТИЧНА ПЛАНЕТА

м залишилось обстежити останню планету цієї системи. І невелика «Горлиця», відділившись од матірної ракети, легко пурхнула на заливу ранковим сонцем піщану рівнину. На своїх коротких крилах вона принесла чотирьох членів екіпажу й три щільно завантажених багажних відсіки.

— Гарний день,— сказав ще в ракеті біолог Буряк,— та кисню нам тут не вистачатиме.

— Що ж, доведеться взяти легкі скафанд-

ри,— тільки й зауважив командир групи Забара. Більше говорити не було потреби: кожний чітко знав свої обов'язки, як і суворі правила експедиційного режиму.

І, хоч першого дня працювали порівняно недалеко від корабля, роботи вистачило всім. Найбільше, однак, діставалося Бурякові. Намагаючись заощадити пальне авіакатера, він одразу розчохла одну зі своїх валіз та склав собі «хруща». Осідлавши цього невеличкого літального апарата, він тепер без зайвого клопоту заглядав у глибокі провалля та на вершечки стрімких скель. До того ж на ньому біолог легко переслідував будь-яку тварину чи птаха, знімаючи їх одночасно кіно- і рентгенокамерою.

За цим заняттям і минув для Буряка трудовий день. Він уже взявся заносити своє начиння в намет, коли почув радіоголос Клим'юка — той, виявляється, вирішив заїхати по дорозі до нього. Дізнавшись про це, біолог одразу поспішив закінчити роботу: він трохи здивує товариша, а заодно й похвалиться своїми трофеями. З цією метою Буряк акуратно розклав у наметі чотири кістяки різних тутешніх тварин. На незайманій планеті він знайшов їх просто долу — нахилився й бери. І були вони ідеально чисті. Тільки не вибілені сонцем та вітрами, а зовсім свіжі, наче навмисне приготовані для зоологічного музею... Та ось і Клим'юк.

— Бачу, бачу,— відразу оцінив картину геолог.— Ти що — вже на місці й виварюєш?

Буряк задоволено посміхнувся:

— Уяви собі, що ні. Саме такими їх знайшов,— із піднесенням почав описувати незвичайного скелета, якого не взяв із собою тільки

через те, що той виявився занадто великим та важким для «хруща».— Їх тут сила-силенна, і всі отакі. Чисті і свіжі.— По тих словах Буряк трохи замислився, та хутко спохопився: — Еге, час уже нам додому. Зачекай — лише внесу «Універсала».

— «Універсали»,— виправив Клим'юк.— Їх же тут у тебе два! Не розумію, навіщо так страхуєшся?

Буряк здивовано підняв брови:

— Видно, тобі вже двоїться в очах, друже. Коли це було, щоб Забара дав аж два!.. До того ж, мене цілком влаштовує один.

— Уяви собі, що два,— немов дражнячись, потвердив своє геолог і вийшов услід за товаришем.

Однак лічильник стояв один. Буряк повернув обличчя до Клим'юка й промовисто похитав головою.

— Не... не розумію,— щиро розвів руками геолог.— Добре пам'ятаю; коли підходив до намету, їх було два... Їй же богу — два! Це мене навіть здивувало.

Буряк одверто засміявся, а тоді по-змовницькому підморгнув:

— Справа заплутана. Мабуть, знов Марина винувата.

— Ні, ти не подумай...

— Гаразд, гаразд, вважай, забули.

На те Клим'юк тільки стенив плечима і мерщій узяв до рук лічильника, що мав форму досить правильної півкулі.

— А він у тебе липучий, навіть пахне неприємно,— немов беручи реванш, зауважив геолог.

— Ну, це через те, що з двох зробився один,— так і зрозумів його Буряк.

Клим'юк мовчки тицьнув йому до рук лічильника, а сам залишився чекати біля намету, готовий міцно зашнурувати його на ніч. «На ньому справді якийсь паскудний слиз...» — чув він Бурякове бурчання, але вже не озивався.

Наступного дня тривали ті ж операції. Дослідники міняли місця стоянок, дедалі заглиблюючись у простори цієї широко полатаної пустелями планети. Буряк сумлінно нишпорив по перелісках та чагарниках — знімав, а іноді й ловив цікаву для себе живність, і всюди надбибував на скелети — переважно свіжовибілені. Того дня звернув на них увагу Дунеряну — фізик і хімік. Клим'юк же повідомив, що дивуватись тут нічого: подібним «скарбом» нашпиговані майже всі шари кайнозою. Безсумнівно, на планеті хтось дуже чисто їсть, і Бурякові лишається тільки виявити цього акуратиста.

Звісно, біолог теж дотримувався такої думки, та з усіх членів екіпажу поки що він один знав: жоден хижак, спроможний убити більшменш помітну здобич, йому ще не траплявся. Скелети хижих тварин були тільки серед викопних палеогену.

Третього дня експедиція перебазувалася на морське узбережжя. Взагалі, води на цій планеті збереглося небагато, і внутрішнє море, що нині з плюскотом шуміло перед землянами, було порівняно невелике та мілке. Про це вже встигли повідомити з борту зорельота, який, перебуваючи на орбіті, ні на хвилину не переривав глобального обстеження планети. Звідти ж надійшла і відеокарта морського дна, фотокопію якої Буряк одразу прикріпив на кермі свого мезоскафа. Сьогодні він із полегшенням

покинув бідні жовто-коричневі пейзажі суші, хоч із досвіду знав: живий світ моря буде ще біднішим.

До полудня Буряк повністю обстежив материкові відмілини і вийшов у відкрите море. Він уже зайнявся поверхневим шаром води, коли одержав повідомлення про велику піщану бурю, що насувалась на північно-західне узбережжя. Така різка зміна погоди серйозно зашкодила б роботі на поверхні, тому біолог вирішив опуститись на глибину. Хутко вибравши з води мережу датчиків, він наглухо зачинив плюзові камери і заходився над системою «занурення».

З увімкнутою апаратурою кругової фіксації човен поволі набирав глибину. То тут, то там жовто-зелений тон води змінювався голубим з коричневим відтінком, що вказувало на значну її каламутність. Однак, незважаючи на це, довкола вирувало життя. Міріади дрібних організмів — тутешній планктон — жваво роїлись у світлі ф'ар, за ними не менш жваво полювали великі і малі риби.

Що глибше, то частіше стали траплятися риби з непропорційно великими пащами та щітками гострих зубів. «У морі інакше: хоча малі, та є хижаки, і все зрозуміло, а от на суші...» — подумав Буряк і вирішив глибше не опускатися. Давши човнові передній хід, він випустив «надонну тарілку» — дистанційного авторозвідника дна. Тільки-но те зробив, як на другому екрані одразу з'явилися неглибокі улоговини, банки та відмілини, заселені організмами найхимерніших форм. Ось захитав своїми ходулями, всмоктуючись у пісок, якийсь ґрунтоїд, там — візерунками і шишками повитикались голкошкірі, чудернацькими стоногами розгалузились губки... А коли під човном з'явилась

чимала ділянка рожевого мулу, на табло відразу спалахнуло слово «нафта». Стрілка вказувала, що запаси сировини досить великі, а це означало: дані про них треба занести до окремої карти. Як і кожен член екіпажу, Буряк був зобов'язаний облікувати всі найважливіші знахідки та явища, котрі потрапляли в поле його зору.

Буряк з неабиякою цікавістю дивився на морське дно, стежив за поведінкою його мешканців, за звичкою шукаючи їм земні аналоги, та згодом відчув, що увага до всіх цих хребетних і безхребетних послаблюється. Передусім давалася взнаки втома очей. І це спонукало його швидше посуватися вперед. Невдовзі він цілком доручив фіксувати бачене автоматичі. а сам, щоб хоч трохи розважитись, почав думати над новим конкурсним завданням: підібрати для цієї планети найбільш підходяще ім'я. Не поспішаючи, він «просіяв» з десятків різних варіантів і вже залишив для подальшого аналізу тільки три, коли несподівано всю його увагу прикував центральний екран, у полі зору якого пливли дві дивовижні істоти. Красиві еліпси їхніх тіл, облямовані червоними китицями, скидались на великі перламутрові кулони в химерній золотій оправі. Зачудований, Буряк на хвилину вимкнув зовнішнє освітлення — і на тілах істот, немов разки яскраво-жовтих коралів, одразу ожили численні світлоносні органи. «Як у нашої риби-мічмана», — подумав біолог, знову вмикаючи світло. Так, то були найчарівніші мешканці моря з усіх тих, що йому довелося тут побачити.

Намилювавшись ними, Буряк увімкнув систему автоматичного відлову. І — залишився

дуже задоволений тим, що істоти зовсім не помітили просторої тонкої сітки, яка миттю оточила їх з усіх боків.

Окрилений успіхом, біолог рішуче повернув до берега і вже по дорозі назад набрав код автоінформатора погоди. Виявляється, вітер уже вщух і піски вляглися. Однак, незважаючи на це, Буряк вирішив іти до берега під водою. «Хоч буря і вщухла,— думав він,— та хтозна, може, моїм бранцям до вподоби тільки глибина». Хутко ж по тому він непомітно для себе знову втупився в екран, шукаючи цікавих для себе й науки живих форм.

Буряк не забув глянути на своїх полонених ще на підході до берега. Глянув — і мало не закричав од розпачу. Там, у сітці, погойдувалась тільки одна мертва істота. І все тіло її було якимось бляклим та сплющеним, ніби вже встигло добре висохнути.

Пригнічений втратою, Буряк поволі вибрався на берег і підтяг до себе сітку. Тоді висунув звідти істоту, мов не своїми пальцями взяв скальпеля і розітнув її від голови до хвоста. Щойно те зробив, як одскочив мов ошпарений і, не зводячи з істоти очей, лячно відступив на кілька кроків... Перед ним справді лежали тільки шкіра та кістки. Всередині істота була зовсім порожня: жодного внутрішнього органу, лише ряди вузьких, старанно очищених ребер... Що за клята система?! Чий то почерк?! І до того ж, як могла зникнути друга істота? Коли сітка цілісінька, а її вічко можна затулити долонею.

Не заспокоївся Буряк і по поверненні на базу. Сьогодні йому особливо хотілось поговорити на цю тему з товаришами. Подумки він уже склав план доповіді, систематизував факти, та

гіпотези власної ще не мав. Як не силкувався — жодна більш-менш вірогідна версія на думку не спадала. «Може, народимо щось укупі», — плекав слабку надію, очікуючи останнього члена експедиції — Дунеряну. Однак минав час, а той усе не з'являвся. Уже почався відлік тридцяти резервним хвилинам, уже... і Буряк одразу всім єством відчув, як у їхньому колі різко запахло тривогою. Коли ж чекати лишилося п'ять хвилин, Забара скомандував приготуватися до пошуку.

Його знайшли на рівному, аж занадто рівному, місці — біля намету, в оточенні приладів і схем. А смерть до нього прийшла, ймовірно, під час обідньої перерви: поруч лежав розпечатаний продуктовий пакет. І та смерть була до моторошного страхітлива, чужа уявленням землян: під цупкою оболонкою скафандра вони побачили не тіло Дунеряну, а лиш його абсолютно чистий скелет...

Буряк тужно дивився на горизонти, що одразу стали гнітючими й ненависними. У його замкнуту свідомість ледь-ледь проникали слова Забари про те, що Дунеряну навіть не намагався оборонятися, що біля намету не виявлено жодного підозрілого сліду й, нарешті, про те, що за наказом командира зорельота завтра вони спішно закінчують роботу і покинуть цю прокляту планету.

То буде аж завтра... Зараз же вони обережно підняли і понесли до машини те, що лишилося від їхнього товариша. По дорозі до корабля Буряк знову й знову згадуватиме момент, коли, піднімаючи скелет Дунеряну, він раптом злякався, що той от-от розсиплеться.

Останнього дня Буряк з Клим'юком працювали в кількох кілометрах од бази. Так

розпорядився Забара, не забувши водночас наказати, щоб обидва вони постійно тримали один одного на радіохвилі. Та й сам він, залишаючись поблизу ракети, доволі часто роз'єднувався із зорельотом, аби перемовитися з ними.

Десь по кількох годинах Буряк почув, як Клим'юк майже пісенно чортихнувся й послав у пекло цю планету, а заодно і будь-яку роботу на ній. Не загаявшись, Буряк у такому самому жанрі засвідчив йому свою солідарність. Через півгодини Клим'юк сказав, що фактично про роботу як таку не може бути й мови, лишається тільки «заокруглення та зведення до спільних знаменників нескінченного ряду іксів». «Зв'язування докупи хвостів», — погодився з ним Буряк і розказав на цю тему жовчний анекдот. Клим'юк, очевидно, хотів йому відповісти такою ж люб'язністю, та раптом на півслові замовк, а по хвилі з якимось острахом і подивом вигукнув: «...Іде! Він іде!» — і пробелькотавши щось невиразне, замовк уже остаточно.

У Буряка похолело всередині, та ноги його вже самі рвонулись до авіакатера, що стояв неподалік. Ускочивши в кабінку, він стрімко підняв машину в повітря і став хутко набирати швидкість... Уже перед Рудими скелями він раптом згадав, що мусить повідомити Забару. Кілька разів послав йому виклик, та дарма, той, очевидно, розмовляв з орбітою. Тоді біолог цілком зосередився на лінії свого курсу. Не зменшуючи швидкості, він високою параболою обігнув скелі й опинився над сопкою погаслого вулкана. Тут, біля її підніжжя, притулився ледь помітний намет геолога.

Тремтячи від нервового збудження, Буряк

різко посадовив машину і чимхутчіш кинувся до намету. Проти входу до нього лежали двоє людей — в однакових скафандрах, впритул один до одного.

З розгону зупинившись перед ними, Буряк якусь мить тільки гарячково водив очима, намагаючись збагнути, що до чого, та раптом спохопився, що згаює дорогоцінний час. І відразу метнувся до тіл — обома руками навсібіч розвів їхні голови. Розвів — і оторопіло випустив. З-під шоломів на нього дивилися два Клим'юки — кожен у дрібних краплинах поту, з печаттю смерті на голубих очах. Буряк дико зойкнув і щосили взявся розривати їхні переплетені руки. Він уже зовсім їх роз'єднав, він уже сам опинився між обома тілами, коли враз усвідомив, що одна з рук, які він зараз стискає, якась незвичайна. Ніби вилита з тугої гуми. Цього відкриття було досить, щоби Буряк міцно схопив лівого Клим'юка за голову і знову повернув її обличчям до себе.

Тепер він уважно вдивлявся в усі його риси, намагаючись знайти хоч найменшу відмінність од так добре знаного оригінала. І коли ті риси раптом ні з того ні з сього почали втрачати виразність, біолог зловтішно засміявся. Так, хихикаючи дедалі тихіше й рідше, він витяг скальпеля і... вмить одсахнувся: тепер на нього дивилося його власне обличчя. Дивився другий Буряк, так само, як і він, ошелешений несподіванкою, з якимось містичним страхом і стражденним запитанням. Тієї ж миті Буряк відчув, як йому паморочиться голова, а по всьому тілу розповзаються приємні теплі лінощі. Проте ослаблена свідомість іще встигає ворухнути недавній досвід і, відчувши смертельну небезпеку, блискавично будить нею інстинкт

життя. «Геть!» — враз хрипко ревнув Буряк і, відчайдушно закрутивши головою, рвучко відскочив од свого двійника. Тремтячими пальцями гарячково увімкнув собі протигазовий захист і збільшив надходження кисню. В голові одразу прояснилось.

Та тільки-но він глянув на свого противника, як знову жахнувся: той уже стояв на ногах і пальцями правої руки нишпорив собі на шиї. Виявляється, у нього там були точнісінько такі перемикачі обох систем. Та ось він полишив цю справу і, мов для вітання, простягнув руку вперед, пішов на зближення. У Буряка відразу замлоїло під грудьми, а його ослаблена права нога нервово затрусилась.

«То звичайне хвилювання», — подумки заспокоював він себе, хоч добре знав, як воно зараз його знесилить. Саме такої реакції від власного організму Буряк давно боявся в критичні моменти свого життя. Ще від контузії на метеориті. Бо тоді сили його катастрофічно падали, слабшала воля. І інша річ, коли хвилювання дратувало, викликало лють... О, тоді він був здатний на чудеса, тоді не відчував навіть болю!.. А зараз... зараз Буряк тільки мовчки задкував, тужно проклинаючи свої примхливі нерви. І при всьому тому якимось тупо дивився на простягнуту руку двійника. Та рука має от-от доторкнутись його, Бурякових, грудей, і — о жах! — усі її п'ять пальців уже перетворюються на пучок вертких темно-коричневих присосків... Далі чекати не можна! — Буряк облизав пересохлі губи і розпачливо вдарив свого ворога в живіт.

Удар вийшов слабкий, проте двійник не витримав і такого. Кілька разів хитнувшись, він глухо упав навзнік і, вже лежачи, мов робот-

імітатор, зробив і собі млявий випад ногою. Це несподівано розсмішило Буряка і дало йому змогу кинутись до Клим'юка, щоб порятувати його додатковим киснем. Він навіть встиг одтягти товариша на кількадесят метрів убік і поверхово глянути. Зовнішніх пошкоджень, здається, не було, однак обличчя його лякало своїм жовто-фіолетовим кольором. При вигляді товариша у Буряка боляче стиснулося серце, а тим часом пам'ять уже подала інший образ — обтягнутий скафандром скелет Дунеряну... І біолог одразу випростався. Його груди й голова завібрували, загули бадьорою, жорстокою силою. Та сила проникла в кожную клітину, і від того весь організм його, здавалось, розтягувався, ширився у просторі. Він зараз сам собі нагадував великого круглого м'яча, готового будь-де відбитись од землі і полетіти у будь-якому напрямку. Віднині ним володіла сила, що звалася, лють.

З налитими кров'ю очима і потворно вишкіреними зубами метнувся Буряк на свого двійника, що за цей час уже встиг звестися на ноги. І перший удар він обрушив на ту ненависну копію власного обличчя, більше зап'ястям, ніж ножем, пробиваючи всю піддатливу голову. Затим ударив його в груди — раз і ще раз... «У, проклятий упир! Я таки побачу тебе!» — і бив, оскраженіло бив ножем свого тяжкого ворога. Довкола нього густо заклобочився чорно-рудий туман, а він усе не переставав завдавати удари.

Його відтяг за плечі вже сам Клим'юк, і Буряк навіть не здивувався його появі. Знесилений, важко дихаючи, він споглядав відразливу картину, що раптом відкрилася з-за клубків смердючого газу. Там, стікаючи бруд-

ним слизом, в оточенні сотень великих і малих присосків, агонізував довжелезний, мов у пітона, шлунково-кишковий тракт. На ньому повсюдно вискакували численні бульки, вирували пухирчасті плівки, і все те лопалось, сичало, скручувалося та обвисало мертвою тканиною... І враз обидва земляни рвучко відскочили назад. То невгамовне черево зненацька бухнуло до їх ніг клубком пінявого слизу. Не встигли астронавти опам'ятатись, як той клубок перетворився на людську, обтягнуту скафандровою оболочкою ступню. Якусь мить ступня здригалась і вібрувала, а тоді, беручись фіолетовими плямами, почала всихати і морщитись, аж доки не розсипалася.

— Унікальний адаптант! — збуджено вигукнув Клим'юк, марно хапнувшись за плече, де в нього часто висів фотоапарат.

Але Буряк мовчки узяв його за лікоть і відступив з ним ще на кілька кроків. Тоді враз дістав пістолета і, переборюючи огиду, полоснув вогнем по цьому брутальному череву.

— Сьогодні наука ним гидує, — немов виправдовуючись, нарешті сказав він і тут же подумав: «Як рідко ми користуємось вогнепальною зброєю! Не диво, що забуваємо про неї, коли прокидаються наші інстинкти». Вголос же додав: — Страх яка несимпатична вона, ця.. планета суперхамелеона.

— Авжеж, суперхамелеона, — ствердив Клим'юк. — А знаєш: ото і є її найправильніша назва...

Вони вже сиділи в авіакатері, коли надійшов наказ зібрати все начиння і прибути до ракети. Експедиція покидала планету.

Віктор Маслов

ХОДИТИ — ЦЕ ТАК ЛЕГКО

«...е я?» — почув сам себе Моув і розплющив очі. Тієї ж миті на нього ринула неосяжна голуба лавина, і повіки враз стулилися. «Раз, два, три...» — пошепки лічив спресовані жахом останні удари серця, аж поки внутрішній голос не підказав: «Та це ж небо!»

Перше, що він побачив у незнайомому світі, — це обважнілі хмарини, які сприйняв був за падаючі валуни. Тепер вони легко пливли хтозна-куди. Що зосередженіше милувався завислою над ним рікою вічності, то істотніше

проймався гіпнотичним навіюванням спокою, злагоди та умиротворення. «О голубе небо! У нас на Альфі Центавра воно якесь безколірне — майже всі промені спектра поглинає щільна атмосфера. Ось чому альфацентаврійці закохані в тебе. Легенди про голубе небо нам завезли нібито перші космічні поселенці, і з тих пір нікому немає спокою. Блакитними мазками вінчають свої малюнки діти, дорослим бачаться голубі сні... Оце ти і є справжнє?! Стривай-но, може, я марю?»

Моув спробував підвестися, але його відкинули назад цупкі лямки. Краєм ока він угледів, що прикутий до чудернацьких аеродинамічних носилок, зусібіч його обступає уквітчане різнотрав'я, а ген-ген звисають на золотистому павутинні пагорбки-піраміди, островки лісу, розлогі лани... Усе то, видиме й невидиме, розколисував духмяний вітерець, лагідні нальоти його обвівали гаряче чоло, куйовдили волосся. А десь високо у піднебессі бентежно дзюркотів струмок-голосок... «Що за дивосвіт? Не наслухатися!»

Відчуваючи в серці пісню, а в жилах — вогонь, він намагався звільнитися від нестерпних лямок. З превеликими зусиллями розняв нагрудні, ті, стягували ноги, розстебнулися швидше.

«Ох, і майну ж зараз світ за очі...» — вирвалося знічев'я. Але Моув застиг у сидячій позі: його зупинив якийсь зловісний гуркіт, що тряско накочувався повітрям. Невдовзі він затято періщив безневинну тишу ударами, що наростали й наростали. Здавалося, ось-ось гримне вибух. Ледь утримуючись за трясучі носилки, Моув мужньо чекав кінця: «Раз, два, три...»

Грізний привид нещастя, на диво, поминув

його. Стоголосим вихором пронісся він зовсім близько, залишивши по собі деркий і задушливий запах гару. Коли ж Моув насмілився глянути в бік, звідки линула гromовиця, то побачив полум'яний хвіст — він сфокусовувався у цяточку, поки не згас. В обрисах стрілоподібної машини, що так миттєво зникла, він встиг розпізнати колісного «метеора».

«Це ж бо на такому я відправився з Центрального мегаполісу», — перший пробіск свідомості наче ошпарив його, і він поволі почав підводитися. Звестися на ноги — означало збагнути себе і все, що сталося з ним. Та, ступивши у важких механізованих черевиках на землю, він мало не отетерів від напівлюдського, металевого голосу:

— Шановний добродію, наказую не рухатися. Вас катапультовано з рейсу за станом здоров'я. Незабаром прибуде «швидка повітряна допомога».

— Хто ви? — пригнічено спитав Моув, опускаючись у своє дивне лігво.

— Я — електронний санітар. Власне, на моїх руках ви зараз.

— Даруйте, але піді мною звичайні носилки.

— То вам так здається. Залишилася лише форма і тільки, — мовив таємничий голос. — Будь ласка, приляжте. Подивіться вихідні біодані вашого організму, можливо, дещо зрозумієте...

Як тільки Моув слухняно ліг, перед ним з'явився чорний екран, схожий на відкриту книгу. Світлове перо заходилося виписувати індекси температури, кров'яного тиску, дози радіації, потенціалу серця, коду ген... Далі висвічувалися показники, в яких він мало тямив. Тому миттю ковзнув очима до підсумкового —

діагнозу хвороби. Навпроти ж цієї графі самотнів великий знак запитання. Діагноз був чомусь нез'ясованим. Тут же, на екрані, він побачив і своє серце, що конвульсивно збивалося з ритму, ніби йому загрожувала клінічна смерть.

— Що за чортівня! — вирвалося несамохіть у Моува. І все ж недовіряти електронному санітарові у нього не було підстав: рік, день і навіть час народження той видав з точністю до десятої долі секунди. Зрештою, й сам почувався кепсько.

— На жаль, наша класична медицина, — озвався, мовби зненацька, ввімкнутий гучномовець, електронний санітар, — тут безпорадна. Ваша хвороба — це справжня сенсація! Аналізи — позитивні, а життєвий імпульс нікудишній. Неймовірно! Навряд чи зцілить вас й вища медична служба, яку викликали терміново.

— Дякую за відвертість, — ледве видавив з себе Моув, геть збитий з пантелику цим «медичним оглядом».

Пронизливе аж до кісток несамовите ревіння двигунів, змішане з гуркотом коліс, зустрів цього разу стримано, без емоцій. Вже знав, що то за «диво». Ось різко скубнуло за волосся, вилягла ниць трава і знялася непроглядна курява, а у вухах ще довго скреготіло й двигтіло після того, як промчався рейсовий «метеор». Його свавільне нашествя ніби роздмухало вже пригасле бажання вирватися із загадкової пастки. Та лише один-єдиний погляд рвонувся відчайдушно у рятівну височінь. А тіло? Воно було якесь немічне, безкриле. Щоб не піддатися напливу жахливих, руйнівних думок, він зважився на останнє — психологічний

шок. Досяг його одразу, як тільки уявив до разючих подробиць, що невгамовна зловісна траса, поблизу якої утримувалися носилки, проходить не осторонь, а... крізь нього. Тут його начебто кинуло в пекучий жар, а потім туго запеленало космічним холодом... Свідоме загострення ситуації подіяло благодійно: він позбувся приступу безсилля, а відтак — почав самозаглиблюватися. Десь з підвалин його пам'яті спливали події давноминулі і ще зовсім свіжі. Однак він добирав хронологічно лише ті, що мали безпосереднє відношення до його перебування на планеті Гіпеос. Йому доконче нетерпеливилося з'ясувати, що ж сталося з ним насправді.

...Зореліт «Фотон», на якому прибув Моув, прийняли на космодромі Центрального мегаполісу. Адаптовувався лежачи. У такий спосіб, як пояснили гіпеносці, він мав призвичаїтися до майже абсолютної нерухомості. Дивно, однак цього вимагав новий статут міжзоряного відділу. Про ці зміни, ясна річ, Моув не міг знати, оскільки він знаходився вже на міжпланетній траєкторії.

Умова гіпеносців була категоричною: або звикати до їхнього стилю життя, тобто цілком довіритися самохідній техніці, здатній замінити не лише руки і ноги, а подекуди й функцію мозку, або ж повертатися назад, на Альфу Центавра. Примусова біологічна пасивність, безперечно, принижуватиме конституцію його організму, та Моув вирішив будь-що залишитися. Ще в дитинстві він повірив у романтичний міф про прапрапрадідів з Голубої планети і поклявся собі відшукати їх батьківщину. Досліджував не одну галактику, працював оператором в найбільш відомих архів-

них центрах Космосу і нарешті, на схилі літ, таки натрапив на сліди. Принаймні він був переконаний на всі сто відсотків, що його давні предки походять з квадрата G-25 планети Гіпес. То чи мав він право спасувати? Його місія була святою.

Прикутий до ліжкоподібної капсули лямками, харчопроводами та провідниками різноманітних датчиків, він самотньо нудився у барокамері, яку без угаву лихоманив монотонний гул. То пробивався крізь залізобетонні стіни вируючий транспортом мегаполіс. Спершу захопився химерною ліпкою стелі, вивчаючи її, як карту зоряного неба. Та вже на п'ятий день це так обридло, що варто було зиркнути на будь-яку облюбовану деталь — і його розтинав відчай. Додавала пекучих турбот й спина, затяжне лежання ніби натирало її жаркими вуглинками. Щоб запобігти запаленню легенів, йому автоматично вводили антибіотики. Не раз картав себе за поспішну згоду на такі тортури, але вже було пізно щось змінити. Все частіше викликав на допомогу обезболюючий, глибокий сон, блукаючи по чарівних лабіринтах якого, зберігав останню вірність собі. А обов'язкові інформаційні відеопередачі, що висвічувалися усіма сферами барокамери, тільки прискорювали його перехід у інший вимір буття. Про життєвий уклад гіпеносців Моув довідався загальною ще на Альфі Центавра і, щоб приспати всевидюче око електроніки, яке, був певен, наглядає за ним, артистично вдавав, що жадібно сприймає все те.

Тягучі й нудні дні адаптації минали в пекельних муках бездіяльності.

Здається, на тридцять сьомий день його нарешті посадили в самохідне крісло, яке мало не

сприйняв за ритуальне, і доставили до відаючого справами інопланетян Гарца. Його кабінет, захаращений пультами, екранами, різними пристроями, що безперестанку миготіли, клацали, просто гули, справив гнітюче враження. Щось рабське відчув Моув в утаємниченій, покірливій службі кабінетної техніки.

— Ми раді вітати альфацентаврійця Моува з винятковим успіхом,— улесливо звернувся Гарц, не підводячись з-за електронного столу, обладнаного автоматичним секретарем, інтимним годинником-нагадувачем, глобальним відеопристроєм, запальничкою та іншим дріб'язком.— Будемо відвертими, не кожному інопланетянину дано витримати умови нашої адаптації.

— Приємно чути,— ввічливо відказав Моув, здивовано роздивляючись аж надто рум'яні щоки співрозмовника.

— Ви маєте намір відвідати квадрат 6-25? Сподіваємося, вам вистачить три доби,— мовив Гарц.— Будь ласка, огляньте його, так би мовити, з пташиного польоту.— Тут він показав знаком на 'екран-нішу, і та враз спалахнула барвистими кольорами.— Це наша новинка для запланетних гостей. Прошу...

У дещо затхлий кабінет начебто війнуло пахощами степу, тінистим байраком, озоном річечки, що люстерком блиснула з-поміж крутих берегів... Моув вмить припав очима до голографічних краєвидів: казкова земля, на побачення з якою витратив майже все своє коротке життя і незліченну кількість світлових років, красувалася перед ним на відстані... руки.

— Стривай! — підсилений акустикою голос синхронно вимкнув екран.— Вибачте, ще надиди-

вितися. До речі, Є-25 входить до зони заповідника. Не знаю, що там може зацікавити. Ми-нувшина й годі. Чи не краще вам побувати в краях, де сталися епохальні зміни?

— Я дуже вам вдячний — з ними мене вже ознайомили відеопередачі в барокамері. Цього досить. Справді, техніка у вас всемогутня, все-вміюча, всезнаюча, всюдисуща. Але мене, зі-знаюсь щиро, непокоїть перш за все людське. Чого це гіпеносці прагнуть ніби перевтілитися у машини, зрадити себе, як живих істот? І да-руйте, що за покоління виняньчилось у вас — пройтися пішки бодай милою воно вважає гань-бою?! Дарма, гіпеносці найкращої думки про себе. Зрештою, ми пишаємося тим, що ноги нам замінюють надійні колеса. Це ж суперпрогрес!!!

— З точки зору технізації — можливо. Як-що ж зважити на біомеханіку людини, то це не інакше, як передчасне руйнування самої себе. Невже правічний інстинкт ходьби не бунтує ваші тіла? — Моув так захопився, що спробував було встати, але утримали некучі лямки крісла.

— Зачекайте, ви таки справді звалилися з не-ба. Тільки не ображайтеся. Ми віками прагне-мо,— з усвідомленням своєї влади Гарц підви-щив тон,— околесувати все: шляхи, вілли, спортивні ігри, роботу, відпочинок, кожного зок-рема. Сила колеса — це спокій і стрімкий ус-трій життя. Навіть страшно уявити, що було б з нами, якби не колесо. Воно стало символом нашої віри. Ми народжуємося, живемо і поми-раємо на колесі. Незабаром святкуватимемо двохсотріччя з дня загального переходу гіпе-носців до життя на колесах. А ви, дорогий гос-тю, піддаєте наші завоювання сумніву. Неетич-но, ще й як неетично.— І, примирливо усміха-ючись, додав: — Тож не забувайте, що знаходи-

теся на планеті коліс. Хотілося б, щоб ви прихильніше ставилися до наших звичаїв.

Побоюючись, аби конфіденційна розмова не скінчилася не на його користь, Моув подав знак згоди.

— До квадрата Є-25 вас доставить метеор, потім пересядете на спрути-всюдиходи.

— А чи не можна, як виняток, десь і пройтися?

— Пішки? Ви що — збожеволіли?! — взяв найвищі ноти Гарц. — У наш час пішки — ну й дивак! По-перше, давним-давно немає ні пішоходів, ні стежин — усе позаростало за давністю літ. А по-друге, у нас не передбачено відповідних послуг, вони усунуті, як анахронізм. — Своє неприховане торжество Гарц завершив уїдливо: — Шановний Моуве, ви запізнилися принаймні на кілька століть.

Остання надія Моува впала, у цю мить він відчув себе у стані раптово збитого з піг.

— І взагалі навіщо було вирушати у такі світи? — продовжував переможно Гарц. — Невже й досі не покінчили з романтикою? А жаль. Ви ж могли замовити спеціальну міжпланетну відеопередачу...

— Моя жагуча мета — відчути все безпосередньо. Очима, руками, ногами... У вас же майже все штучне...

— Облишмо ці сентименти. Наші всюдиходи-оператори видадуть інформацію, яку тільки забажаєте. Можна подумати, на Альфі Центавра й досі ходять пішки. Діти й ті не повірять...

— І їздять, і ходять. Але наш транспорт не абсолютизується, не сковує людське єство. Адже з'ясовано, обертання, як вид руху, не притаманне, чуже біологічній структурі, і в живій природі ви не знайдете аналога колесу. Наші

вчені досить вдало поєднали біоритми людини з перевагами техніки. Вершиною досконалості ми вважаємо біомобіль «Пульс».

Та Гарц загадково мовчав. Відкинувшись на спинку крісла, він крадькома милувався своїми черевиками — разючим блиском, вишуканим носком, а найбільше — унікальним п'ятковідштовхувачем для сприяння кровообігу та електронним крокоміром. Обидві новинки вмонтовано за порадою лікарів і були зумовлені, як зазначалося в інструкції, «святою необхідністю». Цими суперчеревиками, виготовленими на спеціальне замовлення, Гарц сподівався поправити своє самопочуття. Але його мучило одне — де ж ходити в них? Рекомендована оздоровча доза ходьби на добу знаходилася в межах 2000—2500 кроків. Лічильник його черевиків показував лише 120. Тут було над чим поміркувати: уже шостий день в обнові, а й досі не може визначити ті благодатні дистанції. На роботу та додому доставляє службовий підземохід — зручно, швидко, без затримок. Відмовишся — користуйся загальними магістралями, що геть переповнені натовпом колесоходів. А це стільки нервових зіткнень! Зачароване коло...

На цьому його інтимні думки розрядилися: Гарц перехопив в собі телепатичний погляд Моува і пошкодував, що так необачно задумався при ньому.

— Що ж, похвально. Розумію, — повернувся до розмови Гарц. — На жаль, нічим не можу допомогти, — і, передаючи маніпулятором перепускні візитки, дав зрозуміти, що розмова між ними завершена.

До станції міжквдратного сполучення Моув прибув під землею у спеціальній реактивній капсулі. Супроводжували його два мовчазні

молодики у взутті на коліщатій підшві. Вони допомогли йому заїхати у надшвидкісний «метеор», пересісти в спальне крісло і, побажавши щасливої дороги, непомітно зникли. Нарешті він полегшено зітхнув і почав оглядати салон. На всіх місцях вже розкошували пасажирів, де-що стомлені, але задоволені тим, що все-таки втислися. Крізь ілюмінатор він перехопив не один заздрісний погляд тих, хто вичікував на платформі наступного рейсу. Огрядна жінка, яка сиділа в одному ряду з ним, звернулася до сусідки:

— Ну й вигадують же: більше їздитимеш — довше житимеш. Ви вірите в це?

— Мусиш. А що ми варті без машин? Моєму внучаті уже десять, а воно й досі ще не пробувало ходити. Батьки й не переживають, наче так має бути. Навіщо йому перенапружуватися, коли можна під'їхати будь-куди.

— Авжеж. То раніше ходили задля здоров'я, а тепер поколює серденько — ось вам супермолекула, роздвоюється голова — пустять межі очі промінчик і... до завтра...

— Повірите? Їзда діє на мене, як снотворне. Буває, мучить безсоння, то я уявляю, що лечу кудись, і таки настає благодать...

— І довго ти маринувався у центрі? — почувся вже з-за спини чоловічий баритон.

— Мабуть, півтори години голосував. А ти?

— Не менше. І такий одержав стрес, хоч падай...

Цей уривок діалогу Моув «прокоментував» пескладними підрахунками і з'ясував: якби обидва співрозмовники дали волю ногам, то прибули б на станцію «метеорів» значно раніше і без потрясінь. Коли ж оглянувся, щоб поділитися своїм відкриттям, ті, а це були, на диво,

парубійки, вже байдужо куняли. Готувалися до сну й інші. Невдовзі уже нікого, окрім Моува, не стривожили ні клешні автоматичних лямок, що делікатно притиснули до спинок, ні в'їдливо-тріскуче звернення репродукторів:

— Шановні пасажирів, увага! Рухаємо!

І рушили — рвучко, гучно, стрімко. Безцеремонне прискорення владно вдавлювало в крісло, поки не звело подих. Потім, на щастя, відпустило, і Моув наче позбувся вагомості. Йому почувалося легко-легко. Ритмічне погойдування салону та профільтрований гул турбін заколисували...

Тут наростаюча вібрація носилок вернула його в інший світ. Навалювалася вже знайома рев-симфонія двигунів і коліс. Затуливши долонями вуха, він завмер з широко розкритим ротом, аби звукова хвиля не пошкодила внутрішні органи — прийом, яким лікарі радять рятуватися від вибухів. «Раз, два, три...» Ще мить, і пронизливий гуркіт поглинула далечінь. Затим він поправив розкуйовджене волосся, стріпнув з куртки пил і почав пригадувати, що ж було далі.

...Він теж заснув. Щоправда, тривалий час боровся з сонливістю. Та де там. Усі прийоми психологічної саморегуляції, якими володів досконалим, виявилися даремними. Ніби то був не його, а якийсь чужий сон.

І вже він на сонячному, мальовничому просторі. На душі — як у звіра, випущеного із зоопарку в рідні джунглі. Босоніж гасає по сріблястій росі, вдихає на повні груди запашні луки, підстрибує на radoщах мало не до хмар, клубком качається по шовковій, м'якій траві...

— Дядечку, що з вами? — пташино долинув дзвінкий голосок. Перекотившись ще раз через

голову. Моув здивовано підвівся. На нього зирнула остовпіла зграйка хлопчаків.

— Оце так зустріч! А ходіть-но ближче,— лагідно поманив їх до себе рукою. Підходили вони несміливо. Кожний штовхав наперед себе хто що: обід колісниці, велосипедне колесо, автомобільний диск та інші вигадливі коліщата. Найменший, ще зовсім малюк, ковзав звичайну бляшанку, прибиту до палиці. Усі, а їх було п'ятеро, вишикувалися стінкою на безпечній відстані і чемно привіталися.

— Звідкіля ж ви будете, козаки? Чи не з загубленого світу, бува? — грайливо попитав Моув.

— Таке скажете, ми з двадцятого століття,— озвався чубатий, в якому Моув запримітив ватажка.

— А ви?

— З Альфи Центавра. Може, чули про таку зірку?

— О-го! Ну, звичайно, чули.

— Невже ви іно... іно...

— Іно-пла-не-тя-нин? — виручив товариша жвавий ватажок.

— Можливо, й так. Далекі прадіди мої — то ваші земляки. В епоху великої космічної міграції вони переселилися на Альфу Центавра, а батьківщина їх — теперішній квадрат Є-25.

— Квадрат Є-25? Так це ж зовсім близько! Ондечки за Кудлатим пагорбком,— показали майже гуртом аж за горизонт.

— Скільки ж туди миль?

— Якщо йтимете в темпі, до заходу сонця встигнете. А милями ми не міряємо..

— Хочете швидше? Я вас підвезу,— цілком серйозно запропонував малюк, хвацько ковзувши бляшанкою по траві. Старші зайшлися

реготом. Не втримався від сміху й Моув. Приємно було дізнатися від цих малих дикунів, що вони живуть не милями, а польовими стежками, гаями, пагорбками, річками... Непокоїли лише їхні символічні колеса. То була не просто забава, думалося Моуву, а підсвідоме захоплення величчю колеса, що так владно підкорило дорослих і стало основою основ цивілізації. Видозмінюються двигуни, конструкції машин, виявляються нові види енергії, а воно — колесо — ніби вічне. Чи ж настане коли-небудь ера заперечення колеса?

Моув отямився, коли ватажок кинувся рахувати ступнями власну тінь. «І час, як і простір, вони теж міряють ногами», — завважив він подумки.

— Вибачте, нам вже пора додому, — якось винувато проказав ватажок.

На прощання Моув подякував хлопцям, і ті, пропустивши наперед карапуза з бляшанкою, рушили навпростець до узлісся. Надибавши там свою коліскову стежину дитинства, вони любо-весело пустилися наввипередки за колесами, підштовхуючи їх дротяними «рогачиками».

— Пі-бі-і-і, пі-бі-і-і, пі-бі-і-і... — тільки й чулося по тому. Ці нехитрі сигнали, що нагадували звуки клаксонів, мали значення лише для них самих.

Довго дивився Моув услід босоногій ватазі ХХ століття. Його до нестями зворушив їхній співучий крикливий біг. І коли хлопчаки ніби покликали його за собою, він побіг не вагаючись, просто так. Біг, біг, біг... аж поки не прокинувся змокрілим. Ось тоді у салоні й збунтувалося його тіло.

Тепер уже Моув знав, що робити. Будь-яка затримка могла стати фатальною! З хвилини

на хвилину має прийти аеродопомога... Підтягнувши ноги, він розкнопкував черевики і кинув їх геть. Не було в них потреби, як і в сигналізаторах, що мали сповіщати про небезпечні ґрунти. Він повністю довіряв цій землі. Перший крок етупив рвійно. Ще один! Ще...

— Шановний добродію, раджу повернутися назад. Незабаром... — намагався утримати його електронний санітар. Та Моув зневажливо махнув в його бік рукою. Запрограмований голос, а ще надхльосткий рев траси тільки додали рішучості.

Йти було важко. Ноги — ніби їх підмінили дерев'яними ходулями. На кожному кроці ввижалося, що падає у прірву. На десятому таки не встояв і впав у траву. Розпачу не було: він вперше побачив зблизька тендітні створіння. Безжурно і граціозно кружляли вони у танку з вітерцем, наче їх і не «прасували» аеродинамічні відтоки траси. «Чи надто вистачить їм біологічної стійкості?», — подумалося Моуву. Простягнув руку, щоб погладити — і відсахнувся: на одній з трави розгойдувалася смоляна цятка, химерно проводячи вусиками-локаторами... Що б то значило? Підсунувся на ліктях ближче — і йому відкрився на п'ятачку Світ, який могла б згубити звичайна людська ступня. Ось зигзагами блискавки шугонув поміж не одної сотні стеблин блискітний жучок. «Оце система!» Злагоджено перебираючи ніжками-волосинками, викарабкувалася аж на самісінький вершок травини оксамитова кузька. Чого вона прагнула? Потім опускалася, переповзала на другу, не менш високу, і знову дерлася догори. Своє вочевидь нелегке сходження вона здійснювала на третій, четвертій, п'ятій травині... Наступні він не рахував.

Тут йому спав на думку одвічний, ніким не писаний закон для ніг: у людини, котра тривалий час не ходила, втрачається чуття ходи, тоді її ступня перекочується навпаки — з носка на п'ятку. Того заточується...

— П'ятка — носок, п'ятка — носок... — бадьоро наказував сам собі Моув, ступаючи вже поновому. І хода ставала дедалі впевненішою. Придивляючись до плавного перекочення своїх ступнів, він несподівано для себе відкрив ще й таємницю колеса. Принаймні він був певен — ідею йому подали самі ж ноги. Так-так. Остаточо переконався, коли подумки поєднав в одній площині кілька пар ніг, що бігли по колу. То була, звичайно, найпростіша модель. І все ж у вертких колесах, які так обожнювали гіпеносці, йому бачилося тепер не що інше, як впресовані людські ноги.

Його ж ноги завзято переплигували через кущі, рівчаки та струмки. А бувало, що перечіплювалися за якісь невидимі капкани, і тоді летів у траву сторчака. Ні з чим незрівнянний політ!

Повернувши собі втрачену жадобу ходьби, ноги несли його, мов крила птаха, пагорбками, байраками, вибалками... Радощам не було меж. Згодом де й поділася «нез'ясована хвороба», не чутно було й дратівливої траси, на якій вона спіткала його.

Він ішов не оглядаючись.

* * *

Повітряна медична допомога приземлилася на прозорому птахоподібному апараті. Фахівці, котрі з'їхалися на індивідуальних всюдиходах,

були вкрай здивовані: хворого й слід прохолонув.

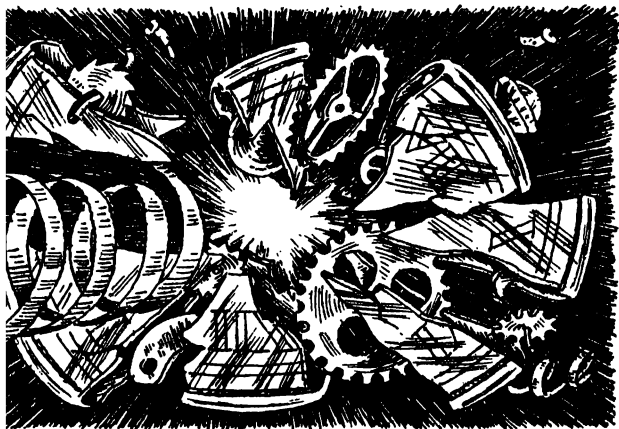
— Ну й сюрприз! Не інакше як сеанс з парapsихології,— напівжартома кинув веселоокий практикант, як тільки усі зібралися біля електронного санітара.

— За моєї практики таке трапляється вперше,— скрушно хитнув головою сивобородий колега.

— Що ж, послухаємо жучка.— Вправним помахом руки старший групи вийняв з-під носилок чорну коробочку і натиснув кнопку «відтворення». Ледь чутно щебетнула пташка, забриніли трави, нараз вибухнув гуркіт коліс, а потім знесилений шепіт: «де я?»...

Прокрутивши записане до кінця, представники вищої медичної служби констатували: невдаха-пасажир рушив до кварталу 6-25 своїм ходом. Його вчинок було кваліфіковано, як свідоме самовбивство, про що негайно доповіли у міжпланетний департамент.

Звідки вони могли знати, що то була фатальна помилка.

Олег Романчук

РУКОПИС

ОЛІВЕРА ХЕВІСАЙДА

Ч

ас дії:

*З лютого 1925 року. Холодний вологий ранок.
Місце дії: залізничний вокзал Паддінгтон
у Лондоні*

До відходу експреса Лондон — Плімут лишилися хвилини. Паротяг сердито посапував, кутаючись в густі клубиська молочно-білого туману, що поволі розтікався пероном, неспішно забирався під скляне закіптюжене склепіння найбільшого столичного вокзалу.

Пасажири, припавши до вікон, безуспішно намагалися розгледіти крізь сизу пелену зна-

йомі обличчя своїх проводжаючих і поступово поринали в дорожні клопоти, знайомилися із сусідами по купе, скаржилися на примхливу лондонську зиму...

У подібні балачки не встрявав лише пасажир п'ятого купе останнього вагона — похмурий і чимось заклопотаний молодик років тридцяти. Худорлявий, з досить приємним продовгуватим обличчям, він був одягнений у брунатне, високо застібнуте пальто, ширококрисий стетсон і тому скидався на справжнісінького янкі. Принаймні так подумав про нього сусіда по купе — червонощокий добродушний товстун.

Та ось відлюдкуватий пасажир розкрив пошарпаний саквояж, що лежав на колінах, дістав добряче зачитаний номер «Аннален дер фізік» за 1905 рік. Розгорнув часопис і почав уважно читати. Товстун, краєм ока вгледівши назву статті: «Альберт Ейнштейн «До електродинаміки тіл, що рухаються», розчаровано зітхнув, оскільки скептично ставився до людей, котрі надто серйозно захоплюються модною і нерозумною теорією відносності.

З тінню легкого смутку він неквапливо гортав ранковий випуск лондонської «Таймс». Його завжди цікавили оголошення, плітки. Проте цього разу нічого на свій смак не знайшов і тому знічев'я почав переглядати некрологи на передостанній сторінці. В одному йшлося про смерть англійського фізика сера Олівера Хевісайда. Очі товстуна зблиснули цікавістю: нарешті з'явилася хоч якась причина звернутися до мовчуна.

— Скажіть, вам не знайоме ім'я сера Олівера Хевісайда? Він, бачу, як і ви, фізик.

Молодик рвучко повернув голову, очікуюче вп'явся в дрібненькі хитруваті очі товстуна. Той не витримав погляду й мимовільно простягнув розгорнуту газету.

— Цей вчений помер і я...

Обличчя сусіда враз поблідло:

— Що з вами? — перелякався товстун. —
Може, покликати провідника?

Той заперечливо похитав головою.

Тричі вдарив станційний дзвін. Паротяг дав короткий гудок і, зачовгавши колесами по рейках, став набирати швидкість. А невдовзі він уже мчав на південний захід.

Час дії: пізній вечір наступного дня.

Місце дії: північна околиця курортного містечка Торкі в графстві Девоншир.

Сіяла дрібна пудотлива мжичка. Холодний вітер проймав до кісток. Здавалося, навіть у чепурних цегляних будинках немає порятунку від негоди.

На вулицях — жодної душі. Несподівано проти двоповерхового будинку, оточеного високою кам'яною стіною із чавунними ворітьми, з'явився високий чоловік. Сторожко озирнувшись і не помітивши нічого підозрілого, він хутко видерся на ворота, а ще за мить шаснув до заскленої веранди. Вітрегон та шум води у ринвах приглушили дзенькіт розбитої шибки...

Уважний спостерігач, який випадково опинився б неподалік самотньої вілли, помітив би крізь заграбовані вікна мерехтливий вогник, що сновигав всередині її. А пасажир з останнього вагона експреса Лондон — Плімут, безсумнівно, впізнав би в невідомцеві свого недавнього сусіда-мовчуна.

...Із запаленою свічкою в руці той похапцем обстежив нижні приміщення, відтак неквапливо піднявся скрипучими дерев'яними сходами на другий поверх. Заглянувши в усі горішні кімнати, зупинився на порозі останньої. Це був кабінет господаря — тьмяне світло вирвало з темряви розставлені вздовж стін книжкові шафи і стелажі.

Прилаштувавши свічку на масивній бронзовій чорнильниці, він прискіпливо переглянув папери, що акуратними стосами лежали на письмовому столі. В шухляді натрапив на товсту теку: «Теорія електромагнетизму. Частина четверта».

Рукопис вмить опинився в саквояжі. А за хвилину людська тінь майнула верандою і небавом розчипилася в пітьмі.

Час дії: червневий ранок 216 року до нашої ери.

Місце дії: видолонок ріки Авфід поблизу Канн.

На світанку римські легіони перейшли через річечку, що відгалузилася від Авфіда і повернула на південь, вишикувалися звичним порядком.

Кіннота під проводом консула Емілія на правому крилі стояла на березі річки Авфід, а численні латинські ескадрони на чолі з Теренцієм Варроном прикривали ліве крило союзників. Попереду — легкоозброєні воїни з металевими снарядами. За ними повільно рухалися під командуванням проконсулів Сервілія і Антонія Регула легіонери в блискучих латах.

Скільки сягало око, простягалася рівнина. Лише на заході горизонт замикався хвилястими лініями гір, що обступали витоки Авфіда.

Сходило сонце, виграючи променями на металі грізного війська.

У цей час розвідники доповіли Ганнібалу про виступ переважаючих сил противника. От розпочнеться битва. Поки воїни снідали, чекаючи наказу виступити, він разом з воєначальниками обговорював ситуацію.

Сонце вже піднялося над горами, коли карфагенські загони перейшли Авфід убрід та вишикувалися на протилежному березі в бойові порядки. Легкоозброєні воїни, балеарські пращники і лучники, далеко витягнувшись ланцюгом попереду війська, надійно закрили карфагенський центр. За ними йшла галльська та іспанська кіннота. Половина лівійської піхоти, відсунута уступом назад, примикала до неї праворуч. Далі в серпоподібній позиції розташувалися галльсько-іберійська піхота, друга половина лівійських військ і, нарешті, на правому крилі стояли нумідійські вершники. Грандіозне видовище! Так вишикувалося військо Ганнібала супроти римлян. Сам полководець разом з братом Магоном був у центрі, де найбезпечніше, а його помічники Гасдрубал і Маграбал командували лівим та правим крильми.

Пролунав бойовий клич, війська рушили. За наказом Ганнібала центр швидко просунувся вперед, утворивши трикутник, вершиною до римлян. Лівійці на обох флангах лишилися на місці. Виставивши перед собою щити, вони спокійно спостерігали за битвою, яку почали пращники та лучники. Стріли і списи градом сипалися на шоломи й щити легіонерів, каміння та свинцеві кулі балеарців здалеку вдаряли по зімкннутих рядах римлян. Поранений кон-

сул Емілій повів на ворога римську кінноту, яка тісними групами збилася коло річки. Вершникам було важко розвернутися, і вони билися око до ока, гарцюючи на місці...

Троє вивідувачів — ветеран Корнелій, декуріон Флавій і центуріон Марк — початок битви проспали. Вилазка в тил ворога їм вдалася. В карфагенському обозі пощастило набачити величезних страхітливих тварин — слонів, яких Ганнібал надумав випустити найвирішальнішої миті. Однак розповісти про це своєму начальникові — трибуну Северу — не змогли. Коли вертали до своїх, випадково натрапили на залишений напризволяще карфагенцями віз, де надибали напрочуд смаковите корінфське вино. І воїни переоцінили свої сили... Після п'яного напою поснули в кущах верболозу. Прокинулися ж від галасу битви, що шаленіла довкруг.

Флавія, наймолодшого, вирішили послати на розвідку. Той, добряче наляканий, повернувся дуже швидко.

— Що трапилося? — запитав Марк.

— Схоже, Ганнібал, окрім слонів, має щось підступніше, — видихнув декуріон.

— Що, що? — невдоволено перепитав Корнелій.

— Вона кругла і блискуча. Має четверо очей, котрі незмигтно дивляться і, певно, довкруг усе бачать.

— Либонь, ще не проспався як слід, — підняв на глузи Флавія центуріон.

— Клянусь Юпітером! Неподалік від нас — срібляста куля. Руками обхопити її — багато людей треба.

— І вона чимось загрожує?

— Та ні, поводитьсь поки що миролюбно.

— Карфагенцям не варт довіряти,— озвався Марк.— Ходімо, на місці швидше зміркуємо.

Неподалік верболозу, на пагорбі, звідки відкривалась панорама битви, лежала срібляста куля. До місця битви — далеченько, тож не дивно, що її досі ніхто не примітив.

— Карфагенський вивідувач...— прошепотів старий легіонер.— Я на цих речах добре знаюся.

— Виходить, ти раніше зустрічав таке? — насмішкувато запитав Флавій.

— Тихіше! — прошепотів Марк.— Погляньте-но: її око повертається в наш бік.

Справді, куля трохи повернулася і одним із чотирьох очей втупилась у трійку римлян.

— Спробуймо осліпити її,— запропонував воївоначий Корнелій.

Центуріон згідливо кивнув. Легіонери різко підхопилися, майже одночасно метнули списи прямісінько в око і вмить знову припали до землі. Дзенькіт примусив їх здригнутися. Підвівши голови, побачили: кулю оповила біла хмарка. Коли ж розвіялась, кулі вже не було.

Розвідники вдоволено підхопилися на ноги.

— Оце поцілили! — пирскнув Корнелій.

— Що за веселощі? — збоку хтось несподівано.

Захоплені перемогою над підступним ворогом, вивідувачі не помітили, як поряд зупинився поранений вершник — ліва рука його нерухомо звисала.

— Тікайте, поки не пізно. Ми оточені. Карфагенці кліщами обхопили нас із флангів,— прохрипів поранений.

*Час дії: 10 вересня 1940 року. Пополудні.
Місце дії: одне з відділень контррозвідки Королівських військово-повітряних сил на Ебарістріт у Лондоні.*

Капітан Баррет — офіцер «Сікрет інтеліженс сервіс» — приймав справи свого попередника майора Уездона, котрий загинув три дні тому на станції метро Белгейм під час нальоту бомбардувальників «Люфтваффе».

Новий начальник відділу по боротьбі з диверсантами, на думку підлеглих, був фаталістом, оскільки замикався в своєму кабінеті навіть під час найзапекліших бомбардувань.

Щойно прозвучав відбій чергової повітряної тривоги. Капітан мимохіть підвів голову від паперів і сумовито поглянув на заклеєні вузькими паперовими смужками шибки, крізь які виднілися клуби чорного диму й відблиски пожеж.

Насправді ж Баррет не був фаталістом. Міцний, трохи вайлуватий чоловіча на власній шкурі встиг відчутити подих «кістлявої» ще під Дюнкерком, перебуваючи в складі англійського експедиційного корпусу у Франції. Страх притаманний кожній людині, і даремно підлеглі гадають, що він нічого не боїться. Часу обмаль, а Баррет волів якнайшвидше покінчити з найзаплутанішими справами.

Особливо непокоїла капітана таємнича знахідка на околиці Лондона. На шести аркушах машинописного тексту з грифом «Цілком таємно» йшлося про дивний апарат, знайдений на Олд-стріт під час розбирання завалів. У розпорядженні контррозвідки було ще п'ять фотознімків, на яких проглядалася грудка металу, дроту, кабелів, розбитих радіоламп — все, що залишилося від алюмінієвої кулі діаметром близько чотирьох метрів. Для чого був призначений апарат, спеціалісти «Сікрет інтеліженс сервіс» і досі не могли з'ясувати. Капітан схилився до думки: куля — своєрідний ра-

діомаяк, аби наводити німецькі бомбардувальники.

Лейтенант Моует, котрий очолював групу експертів, похмуро жартував: «Запізнілий десант марсіян, описаний Гербертом Уелсом». Але всі добре усвідомлювали: за таємничою знахідкою міг приховуватися черговий підступ німецької розвідки. Гітлерівські диверсанти і шпигуни нахабніли з кожним днем. Найперша умова вторгнення на Британські острови, яку абвер ставив перед собою, — цілковите знищення англійської авіації. Отож офіційний звіт про таємничу знахідку перебував у контррозвідці Королівських ВПС:

«24 серпня 1940 року під час розбирання завалів першого нальоту німецької авіації на Олд-стріт неподалік будинку номер 103 було відкопано металевий об'єкт невідомої конструкції. Це деформована алюмінієва куля, начинена електричною та електронною апаратурою. Сильні пошкодження апарата не дали змоги його ідентифікувати на місці і встановити приналежність. Про знахідку негайно повідомлено представників «Сікрет інтелідженс сервіс»...»

В управлінні також погоджувалися з гіпотезою, що кулястий предмет — радіомаяк німецької бомбардувальної авіації. Зрештою, Баррету це було на руку — роботи і так вистачало. Проте його непокоїв один незбагнений факт. Розчищаючи Олд-стріт, пожежники поблизу апарата натрапили на труп молодика. Документів при ньому не виявилося, лише обгорілі аркуші якогось рукопису. Перше, що спадало на думку, — вбитим був німецький диверсант. Однак лише ідіот, вирушаючи на відповідальне завдання, одягнувся б за модою середини

двадцятих років. Навіщо знадобився цей мас-карад?

Зазумерив телефон. Баррет підняв трубку. Почувши голос Моуета, швидко спитав:

— Що нового, лейтенанте?

— Сер, під час сьогоднішнього нальоту дві фугаски влучили в нашу лабораторію. Люди, на щастя, не потерпіли — сховались у бомбо-сховищі. Але апарат... На місці лабораторії — купа битої цегли.

Час дії: 25 травня 198... року.

В столиці з'єданого Королівства — тепла весна. Великий Бен відлічив одинадцятую ранку.

Місце дії: Королівський коледж у Лондоні. Великий конференц-зал. Пленарне засідання ювілейного симпозіуму з питань релятивістської астрофізики і космології. За кафедрою — професор Шігеру Фучіда з Японії.

— ...Про що б ми не сперечалися, але слід пам'ятати: попри всі досягнення сучасної науки, відкрито лише мізерну кількість законів природи. Потрібні досконаліші теорії і моделі, щоб глибше проникнути в таємниці матерії.

— Цілком поділяю думку колеги, — розпочав визнаний спеціаліст з теорії поля доктор фізико-математичних наук Дмитро Миколайович Кравченко. — Навколишній світ створено так, щоб Людство гармонувало з Природою. Для пояснення основних закономірностей світобудови бракує універсальної теорії. Переконалий: створення єдиної теорії поля — реальна справа.

— Ця теорія була створена ще в двадцяті роки, — пролунала з аудиторії безцеремонна заява.

Всі як один обернулися на голос опонента.

Здивовані погляди вчених мужів перетпулися на худорлявій моложавій людині років тридцяти п'яти. На тонких вустах — іронічна посмішка. Скидалося, він хизується ефектом своєї репліки.

Ніхто з присутніх не знав його. А ця нахабна заява?..

Сер Чарлз Боунс, професор фізики Кембріджського університету, швидко зіронізував.

— І хто ж автор тієї теорії?

— Сер Олівер Хевісайд, — прозвучала відповідь. — Усі результати щодо створення єдиної теорії поля — в підготовленому Хевісайдом до друку четвертому томі «Теорії електромагнетизму».

У залі запала тиша. Надто приголомшливим було пояснення. Вчені чекали, що скаже головуючий, але той мовчав.

Тоді Дмитро Миколайович взяв ініціативу в свої руки.

Незважаючи на всю екстравагантність заяви нашого гостя, в ній є дециця істини. Однак повірити в щойно сказане можна лише в тому випадку, коли будуть конкретні докази зробленого Олівером Хевісайдом відкриття. Якби ж то! На превеликий жаль, донині ніхто не відає долі основного рукопису знаменитого англійського фізика — четвертого тому «Теорії електромагнетизму», над яким Хевісайд працював останні двадцять років свого життя. Ще в 1890 році, за п'ятнадцять років до Ейнштейна, він установив фундаментальну залежність між масою і швидкістю світла: $E = m \cdot c^2$. Саме Хевісайд створив мову сучасного зв'язку — ввів в обіг такі терміни, як «індукція», «імпеданс». Не виключено: вчений зумів вивести «Світове Рівняння», над яким кращі уми людства б'ються майже

століття. Наскільки відомо, в зниклому рукописі — наслідок його багаторічної праці по створенню єдиної теорії поля, що об'єднує в струнку логічну систему електрику, магнетизм і гравітацію. Та треба ж такому статися! Наступного дня по його смерті в будинок небіжчика проник грабіжник і прихопив з собою оригінал безцінного рукопису. Копія теж загубилася в якогось американського видавця...

— Помиляєтесь! — самовпевнено вигукнув незнайомець.

— У вас є докази?

— Безперечно.

Затим молодик хутко підвівся і мовчки заспішив до виходу.

Час дії: той же день пополудні. Сонячно.

Місце дії: готель «Хілтон», 486-й номер, двадцять восьмий поверх.

Тільки-но Дмитро Миколайович переступив поріг свого тимчасового помешкання, як загуркотів телефон.

— Сер,— почувся гугнявий голос портъ,— вам пакунок. Що накажете робити?

— Пакунок? Від кого? — здивувався Кравченко.

— Якогось Брайтона. Спершу він хотів було з вами зустрітися, але...

Коли Дмитро Миколайович розв'язав пакунок, у ньому виявились пожовклі від часу й частково обгорілі папери. Але що це? Невже йому привиділося? На титульній сторінці акуратно виведено: «Теорія електромагнетизму. Частина четверта». Трохи нижче — розбірливий автограф Олівера Хевісайда. Оригінал! Помилитися Кравченко не міг: надто добре знав почерк геніального вченого — не раз доводилося

знайомитися з його архівами під час закордонних відряджень. Що ж мав на меті таємничий доброзичливець, передаючи дорогоцінне надбання людської думки саме радянському фізику?

Він гарячково гортав пожовклі сторінки, сподіваючись, натрапити бодай на якусь цидулку, котра б пояснювала чудернацьку трикрапку. Рукопис зберігся не повністю — обривався на 247 сторінці. І там же був лист, адресований професору Кравченку Дмитру Миколайовичу.

«Сер! Моя сповідь здивує Вас не менше, ніж рукопис. Але попри всю незвичність ситуації, прошу: поставтеся до неї без упередження. Повірте, що в даному випадку керуватися принципом: «Цього не може бути, бо цього не може бути взагалі», було б помилкою...

Я — Дуглас Брайтон, той самий невідомець, котрий сьогодні вранці зробив на симпозіумі заяву про реальність існування єдиної теорії поля. За фахом — фізик-теоретик. Ще в студентські часи мені пророкували блискуче майбутнє. Однак виявилось: талант потребує не лише морального заохочення... Розпочав «наукову» кар'єру як редактор-консультант одного з нью-йоркських видавництв, що спеціалізувалося на випуску наукової літератури. Колишні однокурсники мені навіть заздрили, адже більшість з них марно оббивала пороги різних фірм і коптор...

1924 року, наприкінці серпня, в наш відділ передали для попереднього ознайомлення рукопис Олівера Хевісайда — четвертий том його «Теорії електромагнетизму». Тоді я був завантажений роботою найменше, і грубезний рукопис опинився в мене. Редагувати майже не доводилось. Авторський стиль, на диво, був

бездоганим, і я з превеликим задоволенням, уже як фізик-теоретик, знайомився з концепціями проблем простору і часу. Як з'ясувалося згодом, це були лише «квіточки»...

Англійському фізику вдалося вивести рівняння, котрі однозначно розв'язували проблему створення єдиної теорії поля. Воістину «Світове Рівняння»! За численними математичними символами, формулами — глибока людська думка, сміливий замір, невтримний злет фантазії, помножений на реальність, вселенська філософія... Геніальна праця була саме тим трампліном, з якого Людство могло сягнути таємниць Буття.

Спершу гадав, що я помиляюся в своїх, похапцем зроблених викладах. Однак найприскіпливіша перевірка підтвердила: час симетричний в просторово-часовому континіумі. А це означає, що плин часу можливий і в зворотному напрямі. Невже Хевісайд не помітив висновків, які напрошувалися з виведених ним рівнянь?.. Втім, розмірковуючи над цим фактом, я дійшов висновку: надміру дивуватися не слід. Історія науки знає чимало прецедентів, коли геніальне виявлялося на диво простим і звичайним. А згодом почав розуміти: «Чи не зумисне Хевісайд не довів до кінця свої викладки? Чи не передбачав він можливі наслідки часткових розв'язків «Світowego Рівняння?»

Знайдені мною часткові розв'язки підтверджували: поділ Буття на Минуле, Сьогодення і Майбутнє слід шукати в людському розумі, а не в навколишньому світі. На перший погляд може здатися, що подібна позиція надто суб'єктивна, звичайнісінький позитивізм. Та підкреслюю: я не плутаю поняття часу, який впли-

ває з фізики, з часом, що сприймає наша свідомість. Фіксувати «біг часу» — здатність лише високоорганізованої матерії. Судіть самі: Минуле ми пригадуємо, Майбутнє плануємо, проте діємо Тепер. Водночас всезагального «Тепер» не існує, кожен індивід його відчуває особно, по-своєму... Втім, такі висновки ви зробите самостійно, уважно ознайомившись з рукописом. Я ж розповідатиму далі.

Шеф уже втретє нагадував, щоб не зволікати з рукописом. Довелося зіслатися на неточності, які буцімто допустив автор, і текст потребує кваліфікованого редагування. На тому й зійшлися: роботу завершу до кінця року. Проте 30 грудня 1924 року, прихопивши рукопис, я востаннє переступив поріг видавництва і назажди залишив Нью-Йорк.

Я не мав наміру привласнити працю англійського фізика і дременув з видавництва тому, що невтримно хотів зустрітися з Олівером Хевісайдом і повідомити йому свої результати...

Наприкінці січня 1925 року прибув до Лондона, а третього лютого відбув у містечко Торкі, що в графстві Девоншир, де мешкав учений.

Та мені не поталанило: Олівер Хевісайд помер. Про це я довідався з газети. І все-таки я поїхав, мусив це зробити... Копія рукопису була в мене, оригінал же, безперечно, в його віллі. Увечері вдалося проникнути в осиротілий будинок і забрати його.

Чому так вчинив? Десь підсвідомо відчував: праця Хевісайда — могутня зброя, яка може втрапити до непевних рук. Відлуння першої світової, що забрала мільйони життів, було надто відчутне. Ні, я не вважаю себе якимось месією — «спасителем» людства від зла й нещастя. Повторюю: о тій порі лиш інтуїція підказува-

ла — необдумане застосування геніальної теорії може призвести до фатальних наслідків.

Як уже згадував, виведені мною з «Світового Рівняння» часткові розв'язки давали всі підстави твердити: час може рухатися і від Майбутнього до Минулого. Більше того, стримані результати піддавалися експериментальній перевірці. Ось її суть. Своєрідна велетенська кінострічка, з якої наш розум-об'єктив може вихоплювати окремі кадри, під час досліду повинна була прокрутитися в зворотному напрямі, відтворивши на спеціальному екрані давноминулі події.

Словом, я знайшов кваліфікованого експериментатора — Джорджа Снеддона, чудового хлопця і прекрасного знавця оптики, хімії. Майстра на всі руки! Саме завдяки його старанням і створили «Хронос» — апарат для спостереження за Минулим.

Але під час дослідів замість того, щоб сидіти перед екраном «Хроноса» і спостерігати за давноминулими подіями, ми стали їх безпосередніми учасниками!

Причина? З огляду па незначущість я знехтував останнім членом «Світового Рівняння». Під час подорожей на «машині часу» з моїм організмом сталася дивовижна метаморфоза — сповільнився хід біологічних процесів. У свої дев'яносто років мені не можна дати й сорока.

Не знаючи наперед втручання в Минуле, ми з Джорджем поводитися вкрай обережно, утримувались од найменших спроб контакту з прадавнім світом. Та, на жаль, врахували не все.

Непередбачений інцидент з римськими легіонерами, коли надто запальні вояки списами пошкодили апарат, призвів до того, що ми

опинилися в Лондоні 24 серпня 1940 року. Того дня гітлерівці вперше бомбардували англійську столицю. Джордж і копія рукопису Хевісайда з нью-йоркського видавництва загинули під руїнами. Мене ж вибуховою хвилею відкинуло далеко од місця падіння «Хроноса». Оригінал «Теорії електромагнетизму» хоча й постраждав, але зберігся. Згоріли ті сторінки, на яких виведено «Світове Рівняння».

...Навесні 1945 року, здавалося, людство схаменулося і всі нещастя канули в небуття. Тоді багато хто так думав. І я з потроєною енергією взявся відтворювати рукопис генія. Чимало встиг зробити. Коли ж у рік розгрому фашизму над планетою вирости два страхітливих гриби, зрозумів, що практичні знання, на жаль, випереджають духовний і моральний розвиток людства. Ейнштейн мав цілковиту рацію, стверджуючи, що вивільнення атомної енергії змінило все, за винятком нашого способу мислення. Частина людства все ще мислить категоріями Клаузевіца: війна — це продовження дипломатії іншими засобами. Отож я знищив усе, що встиг зробити, і дав обіцянку — нікому й ніколи не відкривати таємниці сера Олівера Хевісайда, яку можуть використати нечисті на руку.

За ці десятиліття в світі багато змінилося. Змінився і я, почав замислюватися над тим, що людство не таке вже лихе. Володіння «Світовим Рівнянням», осягнення єдиної теорії поля зробить нас могутніми, здатними посперечатись із Буттям. Можливо, усвідомлення своєї величі й могутності примусить людей чинити лише Добро. Я не пропоную якусь панацею від Зла, шановний містере Кравченко. Знаю Вас як прекрасного фізика-теоретика. Мені відомі

Ваші праці і погляди на проблеми часу і простору. І, звичайно, не міг не взяти до уваги того, звідки Ви, в якій країні працюєте. Ця умова-застереження в наш час ще має неабияку вагу.

І саме тому, передаючи Вам рукопис Олівера Хевісайда, переконаний, що Ви досягнете таємниці англійського фізика і підпорядкуєте її лише на ДОБРО...»

Василь Головачов

КАМЕРТОН

Сонце за-
йшло. На заході небосхил затигла похмура
фіолетова запона хмар. Дув пронизливий вітер.
Різно похолодало.

Обезлюднів міст цієї передвечірньої години,
але Івоніпу це тільки піднесло настрої: він
любив іти з роботи й на роботу один, самотність
допомагала йому настрююватись як на робочий
ритм, так і на відпочинок. До того ж на нього
чекала зустріч з Інгою, і Івонін ішов, усміха-
ючись.

День скінчився вдало: начальник не турбу-

вав, давши, нарешті, можливість Івоніну самостійно розв'язати проблему komponування апаратної стойки; головний спеціаліст відділу зробив кілька глибокодумних зауважень і теж умив руки; отож Івонія спокійно знайшов рішення; тепер залишалось довести його правильність підрахунками. А за це Івонін не хвилювався: теоретично він був підкутий непогано, як трохи іронічно сказав на оперативці начальник, натякаючи на те, що Івоніну, як молодому спеціалістові, бракувало практичного досвіду.

Зовсім стемніло. Синьо-фіолетова стіна притиснула місто приреченістю негоди. Вітер подужчав, хоча дощу не було, на мосту через Дніпро він шаленів, не боячись заблукати на проспектах і вулицях, глухих закутках і двориках міста.

Івонін наставив комір плаща і наддав ходи. Провівши поглядом переповнений тролейбус, упіймав співчутливий погляд якоїсь літньої жінки й усміхнувся в душі: настроїв, незважаючи на негоду, не псувався. Для поетичної душі Івоніна, як і для природи, не існувало поганої погоди.

На середині двокілометрового моста він несподівано відчув — не почув і побачив, ліхтарбо у цьому місці щойно погас, — відчув, що хтось ховається в ніші моста, на майданчику, що прогнувся над опорою. Чому саме це спало на думку — ховається? Бо без потреби ніхто біля поручнів моста не сидітиме, виходить, ховається або... або впав?

— Хто тут? — неголосно спитав Івонін, зупиняючись. Страху він не відчував: перший розряд з боксу гарантував особисту безпеку. Проте невиразна тривога все ж примусила його пильно вдивлятися в морок.

— Хто тут? — повторив він голосніше. І раптом йому здалося, що він... падає у бездонний колодязь, хисткі стіни якого складені із страху, болю, туги й самотності. Дивним чином він побачив, як величезний зсув зруйнував кілька будинків на околиці якогось поселення, і в серце ніби загнали розпечену скалку: побачив, як цунамі підхопило кораблі, що стояли в бухті, понесло їх на берег і розбило об скелі — обруч пекучого болю стиснув голову; побачив, як падає з кручі в невідому річку вантажна машина; потім промайнуло видіння лижника, що нісся в прірву; селище занурювалось під воду; снігова хуртовина, що ламала будинки якоїсь експедиції; ракета, що падала із стапелів на полігоні; поліцаї, які розганяли демонстрацію, і тисячі інших подій, кожна з яких торкалася того чи іншого нерва й перетворювала тіло на суцільний розпухлий до неймовірних розмірів ниючий клубок нервів...

І раптом усе зникло. Івонін відчув, що стоїть на мосту і вітер шалено кидає в лице пригоршні зливи, яка невідомо коли почалася.

Самотній автобус хлюпнув на парапет розсіяне світло вікон, і Івонін побачив у закутку ніші скоцюрблену постать. Хвилину він приходив до тями, ні про що не думаючи, навіть не намагаючись дізнатися, хто ж ховається в ніші. Удар реакції від дивного ланцюга галюцинацій був досить сильний, лиш колона вантажних машин, що проїжджала повз нього, привела його до пам'яті. Як навмисне ртутний ліхтар над ним спалахнув цієї миті, пагадавши астрономічний термін — «пульсар», і Івонін спромігся нарешті розгледіти, хто перед ним. То був худий, незграбний чоловік, на обличчі якого гарячково виблискували очі й дивно яскраві, ніби

покусані, губи. Він був одягнений у чорну шкіряну куртку, сильно потерту на згинах, сірі безформні штани, що натяглися на гострих колінах, і важкі армійські черевики з проіржавілими наскрізь пряжками. Шия була обкутана ліловим шарфом, одначе незнайомиць тремтів так, що це було помітно навіть за десять кроків.

Івонін зустрів його погляд і аж сахнувся — скільки в цьому погляді було нестямного болю, туги й відчуження...

— Серце?! — підскочив до незнайомця Івонін...

— Сорок тисяч... — прошепотів той. — Вісім балів... за три хвилини...

Івонін безпорадно озирнувся. На мосту — нікого, дощ перетворив його на хисткий хребет якогось доісторичного чудовиська.

«Мабуть! — подумав він. — Марить... І як на те — жодної машини. А може, все це мені ввижається. Мені, а не йому?»

— Зараз, — продовжував шепотіти власник шкіряної куртки. — Зараз мине... не хвилюйтесь... — Хвороблива посмішка спотворила його уста, в очах нарешті зажевірла думка, вони прояснилися, вираз болю поволі зникав. — Не треба машини, — вів далі вже чіткіше. — Жоден лікар не здатен мені допомогти, повірте, Ігору.

— Звідки ви... мене знаєте! — похмуро запитав Івонін. Незнайомиць зробив невизначений жест. Посмішка на його устах згасла. Він ухопився за поручні, повільно випростався і став на голову вищим за Івоніна. Із змішаним почуттям жалю й здивування той відвів очі від недоладного одягу незнайомця, потім знову поглянув йому в обличчя. Страшно було бачити, як корозія тремтіння роз'їдає його тіло.

— Одягніть мій плащ,— наважився Івонін.— І ходімо звідси, я вас проведу. Де ви живете?

— Не треба,— незнайомиць відвів руку Івоніна і скривився. Очі його на хвилю знову стали скляними, і Івонін відчув миттєву роздратованість. «Псих якийсь! — подумав він, надягаючи промоклий плащ і витираючи обличчя долонею.— Або наркоман... А причепився із своєю благодійністю...»

— Так допомогти вам? — уже майже грубо спитав він, хоча тут-таки пом'якшив тон.— Далеко йти?

Незнайомця почало корчити, судома до невпізнання спотворила йому обличчя, воно стало страшним, як у епілептика.

— О чорт! — Івонін обхопив зсудомлене тіло і, не знаючи, що робити далі, безпорадно оглянувся. По мосту промчала «Волга», але їх не помітила. Івонін відчув себе таким дурнем, що першою його думкою було плюнути й піти геть. Але в цей час незнайомиць знову забурмотів:

— Ще хвиля... І ще сім тисяч. Іранське нагір'я... три міста повністю... Не тримайте мене... не тримайте, мені легше...

Івонін відпустив дивного хворого, і той знову понад силу випростався. Обличчя в нього було сіре, мов бетон.

— Ідіть,— видихнув він.— Я знаю, ви поспішаєте, Ігорю. Ідіть, я зараз оговтаюся.

Вираз обличчя в Івоніна, мабуть, був досить красномовний, бо незнайомиць знов усміхнувся, хоча було помітно, що йому все ще боляче, що він дослухається до себе й чогось чекає, на щось сподівається.

— Звіт'я мене Михайлом,— сказав незнайомиць.— Я не псих і не наркоман, і хвороба

моя не входить до арсеналу виліковних. Жодна лікарня світу не здатна вилікувати того, на кому позначаються будь-які явища природи, чия нервова система здатна відчувати зародження циклону в Тихому океані і лісову пожежу в африканській савані, спалах на сонді і падіння вулканічної бомби... на жаль, не тільки вулканічної...

Страдницька гримаса перекосила губи Михайла, він з помітним зусиллям подолав новий напад.

Що він відчув тепер? Яку подію?

— Зсув,— зараз же відповів чоловік.— Зсув у Джайлауській ущелині. Ви не вірите, я бачу, нічого, я не ображаюсь. У сучасну епоху мені ніхто не вірить. А я реаую на все, що відбувається в світі, просто великі явища природи, які супроводяться великою кількістю жертв, заступають основне тло подій. Іноді буває так боляче, що непритомнію.

— Але це ж... це жахливо! — вигукнув Івонін.— Неймовірно і жахливо, якщо це тільки правда!

— Правда.— Посмішка у Михайла нарешті стала зовсім людською — гіркою і задумливою.— Я ношу це в собі майже все життя.

— І ніхто не знає?

— Зараз ніхто, точніше — ви. Раніше знали Кампанелла, Гострід, Абу-ль-Вефа, Соломон... Нас було троє, але мої товариші не витримали катувань життя... І тепер я сам уже близько ста років...

Івонін недовіжливо подивився в очі Михайлові, в яких іскрилась усмішка. Той іноді під час розмови поринав кудись у лабіринти своїх почуттів, у свою надто вразливу душу, яку пронизували невидимі силові лінії вируючого

навколо життя. І кожен струс завдавав йому нового болю?.. Як же він витримає?!

— Не знаю,— тихо й сумно озвався Михайло, хоча Івонін не спитав уголос.— Для мене це століття найтяжче, бо під час воєн я помираю тисячу разів... І лишаюся жити. Не знаю навіщо, але природа заклала в мене безсмертя. Може, тому наділила смертю інших людей?.. Ви знову не вірите мені. А я пам'ятаю спалені Карфаген і Геркуланум, загибель Помпеї, Содом і Гоморру і битви другої світової війни. Хатинь і Саласпілс, Хіросіму і Нагасаки... Я пам'ятаю спалах наднової зірки 1056 року і пожежу в Москві 1812-го, загибель Атлантиди і землетрус у Чілі 1290-го... Дуже рідко зустрічаються люди, котрі вислуховують мене до кінця, а ще рідше — ті, що вірять. Та я звик до цього. Просто стає легше, коли є з ким поділитися. Тоді я відпочиваю.

— А ви намагалися якось боротися з цим? — спитав Івонін, непомітно захоплюючись.

— Намагався. Двічі. В шістнадцятому столітті я заради цього став алхіміком, у дев'янадцятому — хіміком...

— А до лікарів не звертались?

— Я вже казав — лікарі не зарадять, хоча я, звичайно, звертався до них по допомогу. Ніхто не вірить, проте одразу ж класифікують мене як божевільного. Штамп мислення. Тільки великі уми вірили мені, але й вони допомогти не зуміли... Саваріна гадав, що зарадити мені зможе лише мій двійник за психонатурою, той, хто вміє співпереживати, прийняти на себе тягар болю... Я зустрічав людей, з якими мені ставало легше, так, як оце з вами, але щоб зовсім позбутися екстрасенсорості...

— Стривайте,— зупинив його Івонін, у якого

голова пішла обертом.— А ви не намагалися переконати компетентні органи в... ну, щоб у райони стихійного лиха вчасно приспіла допомога? Скажімо, десь сталася катастрофа, і ви одразу ж повідомляєте про неї, щоб рятувальні групи...

— Робив і ці дурниці, але...— Михайло приречено махнув рукою, як птах з підбитим крилом.— Давно... Тепер я вгамувався. До того ж усім не допоможеш...

— Хтозна...— почав Івонін. Щось у ньому ніби згасло. Інтерес до розмови. «Що це я? — подумав він, вслухаючись у гортанний голос нового знайомого.— Повірів? Звичайно, в ньому є щось, що заслуговує на довір'я... І водночас відштовхує. Поблажливі інтонації?! Зверхність в очах? А може, так воно й є — зверхність мудрості? Скільки ж йому років, якщо він пам'ятає загибель Атлантиди?! Одначе це він перегнув, не може такого бути! Все ж він, очевидно, шарлатан, захопився, сподіваючись на мою неосвіченість... аби щось попросити...»

— От і ви, як усі,— з гіркою посмішкою обірвав себе Михайло.— Шарлатан... Олівер Лодж назвав мене камертоном подій. І років мені рівно двадцять три тисячі сто сім.

«Пророк!— гмикнув про себе Івонін.— Михайло-пророк... Камертон подій... І я розумник — вуха розпустив, лопух! Цікаво, звідки віп утік?»

Івонін остаточно повірив у свою гіпотезу про втікача з лікарні, хоча його неприємно вразило вміння дивака відгадувати думки. Він з показним жалем подивився на годинник, зітхнув:

— Пробачте, мені вже час іти. Цікаво було познайомитись. Так я нічим не можу вам допомогти?

— Ви вже допомогли,— пробурмотів Михайло, обличчя якого почало сіпатись.— Дякую...

І все стихло, лишилося тільки шелестіння осіннього дощу, що вдягнув асфальт тротуару в блискучу від світла ліхтарів плівку. Івонін якусь хвилину потоптався на місці, навіщось глянув за поручень, під міст, лайнувся в душі й побрів на світлу заграву ліхтарів уздовж набережної, яка обіцяла йому тепло й відпочинок. Його раптом почало тіпати, як і дивного співрозмовника на мосту; і, ніби відлуння жахливого колодязя, в голові засіла скалка болю. «Захворів! — з подивом подумав він.— Застудився й захворів, от і все. Звідси й сьогоднішня моя «зустріч»... Маячня якась! Мама казала, що я завжди був надто вразливим, ось і нафантазував...»

Ніч минула погано. Біль не відпускав, пульсуючий, колючий біль... Івонін знову й знову згадував незнайомця на мосту, знову й знову аналізував його слова, поведінку, і раптом страшний здогад обпік йому мозок — він не просто застудився, він заразився від Михайла.

«Підходяща психонатура! — гірко подумав він.— Невже все це не марення?! Не сон? Що ж робити? Якщо в «камертонного» вірусу великий інкубаційний період, то, може, я встигну порадитись з... з ним?

Напад болю, що зародився десь біля серця, звалив його на підлогу, і він чітко побачив стіну урагану, що підняла в повітря дерев'яні будинки якогось селища...

«Так! — сказав сам собі Івонін, лежачи на підлозі.— Людина слабка... Людина слабка, коли в неї немає друзів, і вона залишається сама... Але в мене є друзі! Інга... Вони повірять...

Щоправда, треба буде з ними розмовляти на відстані, щоб і вони не заразились... І ми поборемося... Насамперед треба буде навчитися визначати географічні координати стихійних лих, а з цим я впораюсь легко, з географії у мене колись були п'ятірки... Михайлові було складніше, він не мав нікого, хто б співчував йому.

Новий напад болю запаморочив свідомість, але Івонін уперто хапався за стіл і йшов до дверей.

Десь далеко в океані впав пасажирський літак...

— Нічого...— вимовив він, кусаючи губи.— Ми ще поборемось... Я теж — стихія!

Олександр Тесленко

ПРИЙДУ ЗАВТРА...

уже специфічна у мене робота, делікатна. Мабуть, перша ж помилка вартуватиме мені життя. Чи спробують підремонтувати? Швидше всього — без зайвих вагань відправлять на демонтаж-реконструкцію, після чого набуду якихось зовсім інших властивостей, здатностей, рис характеру. Одне слово, то вже буду не я, не біокібер Ферар. Жаль. Дуже звик до себе теперішнього і мушу сказати, що сам собі подобаюся, хоч і не молодий і міг би бути набагато кращим: універсальнішим та жвавішим. Але всі мої ва-

ди для мене самого — не біда, і навіть звичка часто розмовляти з собою не видається мені недоліком.

Сьогодні для мене організували найприскіпливіший профілактичний огляд. Навряд чи зможу це швидко пробачити Анатолію Севастіановичу...

«Розблокуйте перший контур... Спасибі... Відключіть сьомий блок... Дякую... Ви часто розмовляєте самі з собою?»

«Я ніколи не розмовляю сам із собою».

«Чому?»

«Не знаходжу цікавої теми»,— спробував я тоді пожартувати з майстром.

«Он як...— щиро здивувався той і довго незворушно дивився на мене, задумливо підкручуючи свого рудого вуса.— Я не радив би вам жартувати зі мною,— нарешті він мовив з притиском.— Поза стінами цього кабінету можете скільки вам заманеться самовдосконалюватись у жартах, відшліфовувати свою, так би мовити, гумористичну спроможність, але тут... Ви ніби не розумієте, що йдеться про серйозні речі. Серйозні для вас. Я відповідаю за безпомилковість вашого функціонування. От! А ви, шановний Фераре, не просто біокібер, а біокібер спеціального призначення, тож рівень моєї відповідальності також дуже... А про що ви переважно розмовляєте з собою? Які проблеми чи теми вас хвилюють?»

«Я ніколи не розмовляю сам із собою»,— вперто повторив я.

Майстер довго дивився на мене. Він прекрасно розумів, що я кажу неправду. Будь-яка мисляча істота не може функціонувати без внутрішніх монологів. Вся справа у тому, про що ті монологи і скільки їх. Втім, багато

говорити про дрібниці-подробиці я ніколи не любив. Та й головне — я відчуваю себе цілком нормальним біокібером. І навіть зайві слова.

«Якщо ви ніколи не розмовляєте самі з собою, то це...»

«...також є свідченням деяких зрушень,— продовжив я слова майстра доволі різко.— Але в мене просто не вистачає часу на розмови із самим собою! — майже вигукнув я.— Я біокібер спеціального призначення, у мене вистачає роботи! В мене розписана кожна хвилина! А ви вимагаєте від мене відповіді на ваші, даруйте, не дуже розумні запитання!»

Майстер зверхньо посміхнувся. Формально він уже мав підстави віддати мене якщо й не на демонтаж, то в руки серйозної комісії, адже я, власне, образив його. З майстрових вуст уже злітало страшне (для мене) і таке буденне (для нього) слово, але я перебив його, ні на крихту не сумніваючись: моє буде зверху!

«Ви дасте відповідь перед Центром за кожну секунду мого перебування у вашому кабінеті. А рапорт Анатолія Севастіановича можете використати... як вам видасться за потрібне. Він ще дуже молодий диспетчер, аби мати право так вільно забирати мій час, і ваш, до речі, також, через свої підозри. Ви знаєте, майстре, де я зараз маю бути? Контролювати проходження сімнадцятого вагоза. Якщо вам це нічого не говорить, то з'єднайтесь із Центром, і раджу зробити це якнайшвидше, бо вам перепадє за кожну секунду моєї затримки!»

Майстер лише пильно подивився на мене. Він зрозумів мій хід, проте не відважився навіть на якесь слово, бодай іронічне. Все ж я біокібер спеціального призначення і можу

дещо не традиційно відстояти свої права на існування.

«Не буду вас затримувати,— сухо мовив майстер.— Але щиро вам раджу...»

Я вийшов з кабінету демонстративно швидко, не чекаючи на його поради. Почував себе кепсько: «Навіщо було розбалакувати із Анатолієм Севастіановичем про свої внутрішні монологі?!» Усвідомлюю, що вони справді займають у мене забагато внутрішньої енергії, яку потім треба поновлювати набагато частіше, ніж це роблять інші біокібери, проте я чітко відчуваю внутрішню гармонію. А це головне.

Якби не розмова з майстром, якби не моя категорична заява щодо відповідальності за проходження сімнадцятого ваговоза, то навряд би я оце пішов до Центру після профілактичного огляду. «Елефант ще достатньо молодий і надійний кіберон, працює бездоганно, і можу йому цілком довіряти: проведе сімнадцятий найоптимальніше. Власне, за будь-яких умов тримаю з «Елефантом» постійний радіозв'язок, моя безпосередня присутність у Центрі може бути необхідною лише в разі якихось екстремальних ситуацій, не просто аварійних, а надзвичайно специфічних — пов'язаних із загрозою для ЛЮДИНИ. В цьому моє спеціальне призначення в Центрі транспортного забезпечення. Можу не втручатися в розрахунки, графіки проходження доти, доки не виникне небезпека для життя ЛЮДИНИ. Лише я маю право зупинити рух на будь-якій магістралі міста і навіть на всіх відразу, якщо в тому буде потреба. Приємне і відповідальне це право і трохи страшне, бо якщо я помилюся і з якихось причин постраждає ЛЮДИНА, тоді мене просто не стане, але то буду не я.

«Не буду вас затримувати. Але щиро вам раджу...»

Дивно, що ці слова мене роздратували. Може, і справді в мене не все гаразд? Адже майстер щиро турбується про мій стан, про мою здатність нормально функціонувати, а я ображаюсь і його ображаю... Не чекав від Анатолія Севастіановича такого... Звернувся б він сам до лікаря: піт струменить, коли стоїть біля пульта. Хлопчисько. Досвіду ще ніякого. А вдома молододружина. Я переконаний, що він кожної хвилини думає про неї і чекає тої миті, коли закінчиться зміна. Я так і сказав йому жартома, а потім ці слова видались дещо фамільярними, і, щоб трохи виправдатись, додав, що й сам постійно думаю про всяку всячину, розмовляю сам із собою, коли стою біля пульта. А він виявився вкрай обережним. Ще не забув лекції професора Тріша: «Якщо процеси уявного моделювання та аналізу переважають над процесами реального активного функціонування, то це свідчить про органічне пошкодження в системі центральної групи сьомого тразонного перетворювача...» Хлопчисько, він думає, що в житті все так логічно і просто, як на лекціях професора Тріша. Але врешті то просто його обов'язок: потурбуватися, аби з Фераром все було в нормі. Турботливий...»

— Я радий вас бачити, Фераре. Все гаразд?

— Так. Безумовно, Анатолію Севастіановичу. Хіба у вас були якісь сумніви?

Диспетчер вловив у голосі біокибера приховану образу.

— Мене дещо турбує сімнадцятий вагозов, Фераре. За півгодини він увійде в третій сектор з північного тунелю, але щойно прийшов наказ терміново пропустити через третій

сектор спеціальний транспорт. А сімнадцятий ваговоз, як ви знаєте, Фераре, також затримувати не можна...

— Гадаєте, «Елефанта» не знайде правильного рішення?

— Сподіваюся... Але...

Ферар підійшов ближче до центрального екрана і довго дивився на мереживо магістралей, на рухливі ланцюжки зеленкуватих вогників.

«Безумовно, нічого серйозного. Ситуація навіть буденна... Але чому я хвилююсь? Боюся, що може щось трапитись? Після цього профілактичного огляду я чомусь розбалансувався... Треба все зважити, навіть порахувати... Півпівний тунель має пропускну здатність...»

Ферар дістав із кишені портативний комп'ютер і почав квапливо програмувати. За хвилину він уже мав результати. Вони його втішили. Навіть подумки покепкував із себе: навіщо ця арифметика? «Елефанта» усе це робить за частки секунди, і немає підстав йому не довіряти.

— Справа ще в тому, Фераре, що прийшло повідомлення про пошкодження стабілізації, швидкість спецтранспорту дещо відмінна від розрахункової і, головне, не постійна, ми практично не можемо бути впевненими в діях «Елефанта», оскільки керування рухом іде переважно за принципом зворотного зв'язку, а звідси і відставання сигналу майже на сім секунд.

— Чому ви не сказали про це одразу, Анатолію Севастіановичу?! Навіщо було починати з турбот про сімнадцятий ваговоз?

— Сімнадцятий під вашою персональною опікою...

Біокібер Ферар з роздратуванням і обуренням дивився, як черговий диспетчер витирає вилицювате спітніле обличчя хустинкою.

«Хлопчисько. Нервує. Ніколи не сподівався від нього такої підступності: не сказавши мені й слова, подати рапорт в бюро технічного контролю. Чи, може, він гадає, що коли я біокібер, то позбавлений радості існування і зі мною можна поводитись, ніби з... Ет, прикро. І все це лише тому, що я дозволив собі покепкувати з нього. Якщо справді буде хоч натяк на небезпеку в проходженні сімнадцятого, мені загрожуватиме демонтаж: цей новоспечений диспетчер, відчуваю, намагатиметься всіх перекопати, що також винен, а він, мовляв, першим помітив у моїй поведінці ознаки патологічних змін. Чи, може, я перебільшую? Але що ж робити? Відставання сигналу на сім секунд... Швидкість спецтранспорту нестабільна...»

Ферар зосередився, прислухаючись до радіопозивних «Елефанта». Настроєна на частоту того блока, який проводив корекцію маршруту сімнадцятого вагОВОза, капсула тихо, з ритмічними перервами дзуміла в лівому вусі. Дзуміла нормально. Ніщо не віщувало біди.

«Але якщо «Елефант» помилиться? Таке ж може трапитись? Що тоді? «Елефанту», власне, нічого не буде — неодоухотворене двоповерхове громило. Анатолію Севастіановичу загрожує зміна роботи. А мені — фініш?! Так? Мушу застрахуватися на всі сто відсотків! І можливість така лише... Так. Вихід один. Без варіантів!»

Ферар заклопотано ходив біля пульта, стурбовано позирав на екран, час від часу діставав з кишені портативний комп'ютер, рахував. Довго стояв замислений, потім знову нервово ходив біля пульта. Ніхто не міг би помітити, що його поведінка була чистісінькою імітацією діяльності, він вдавав, що шукає вихід із ситуації, проте вихід цей він уже знайшов,

залишалося тільки виправдати його в очах диспетчера.

— Сімнадцятий іде з випередженням на тридцять дві мілісекунди, — нарешті голосно мовив Ферар.

— Мілісекунди — то дріб'язок, — сказав диспетчер, не відриваючи погляду від екрана великого довідкового бібліоскопа.

— Ви так гадаєте? — з ледь помітним викликом мовив Ферар. — Чи не занадто ви спокійні, шановний Анатолію Севастіановичу?

Той одвів погляд від екрана і здивовано подивився на біюкібера.

— Тридцять дві мілісекунди випередження за умови нестабільності руху спеціального... можуть призвести... до зустрічі ось на цьому коліні, — Ферар яскравим зайчиком світлової указки тицьнув на згин восьмої магістралі. — А цей поворот траси, як мені відомо, ослаблений ґрунтовим зсувом, потребує ремонту. Зустріч двох транспортних засобів, та ще таких великих, на цій ділянці просто недопустима.

— Треба збільшити або зменшити швидкість сімнадцятого, аби вони зустрілися в іншому місці, — якимось непевно мовив диспетчер.

— Цього робити не можна ні в якому разі, тому що тридцять другий поштовий, який іде за сімнадцятим, буде позбавлений змоги... — і далі Ферар так запально, так чітко і переконливо почав доводити всю загрозовість ситуації, натхненню імпровізуючи в розрахунках, вдаючись навіть до мови жестів, що коли він вигукнув: «Ситуація вкрай загрозовива для життя ЛЮДИНИ!» — диспетчер лише ствердно кивнув головою. Безумовно, це велика неприємність: порушуються графіки руху і постачання енергії, за яку доведеться звітувати, але ж...

— Що може бути дорожчим за життя ЛЮДИНИ? Чи не так, Анатолію Севастіановичу?

— Так, безумовно, Фераре. Спасибі вам.

Біокібер поважно підійшов до пульта, поклав правицю на важіль реверса. За якусь мить на великому оглядовому екрані два зелених пунктири восьмої та одинадцятої магістралей засвітилися червоним — рух зупинено!

«Так. Це єдиний вихід. Лише повна зупинка руху на магістралях гарантуватиме стовідсоткову певність, що нічого несподіваного не трапиться. Я прийду завтра, коли чергуватиме вже Антуан Вікторович. Ми з ним завжди знаходили спільну мову. Я увімкну рух на восьмій та одинадцятій магістралі. «Елефант» досвідчений кіберон, він кваліфіковано проведе транспорт, а якщо і виникнуть якісь проблеми, то з Антуаном Вікторовичем ми порозуміємось... А цей хай повчиться... Принаймні хай повчиться, як поводитися з іншими мислячими істотами...»

Ферар дістав з кишені свій померний срібний жетон, підійшов до блока спеціального призначення, опустив жетон у щілину, набрав код, відомий тільки йому, біокіберу Ферару. Тепер до завтра ніхто не зможе дозволити рух на магістралях. Ніхто. Навіть директор Центру. А завтра наполегливий пошук оптимального варіанту щасливо закінчиться.

— Ось так, шановний Анатолію Севастіановичу... Могла трапитись неприємність, якби я затримався бодай на кілька хвилин після профілактичного огляду, куди ви так люб'язно мене направили. Спасибі, що турбуєтесь про мій стан. Але, як бачите, в цьому ще немає великої потреби, я функціую нормально. Принаймні всі ситуації, що можуть призвести до небезпеки для життя ЛЮДИНИ, я відчуваю, передчуваю,

сказати б, усім еством. Добре, що я сьогодні не затримався...

— Спасибі вам, Фераре. Я дуже вдячний.

— Хочу вам порадити: до кінця чергування зробіть звіт для Центру, поясніть причину вимушеної і такої тривалої зупинки руху на двох магістралях відразу, не забудьте наголосити на необхідності ремонту восьмої магістралі, там знають про це, але чомусь не поспішають...

— Фераре, ви сказали, що зупинка руху була тривалою? Так?

— Гадаю, що саме так. На жаль. Не впевнений, що вдасться швидко щось придумати. Але безвихідних ситуацій не буває, шановний Анатолію Севастіановичу. Чи не так? — біокібер стримано посміхнувся. — Ми з «Елефантом» щось обов'язково придумаємо. Зараз піду до своєї кімнати. Прошу не турбувати мене. Я вийду сам, коли народиться розумне рішення. Не хвилюйтеся. Повірте, ми з «Елефантом» не будемо гаяти ні хвилини. Не забудьте про звіт. Якщо виникнуть ускладнення, звертайтеся до мене, з радістю допоможу усе пояснити якомога переконливіше, але не сьогодні. Сьогодні мене не турбуйте. Треба докласти максимум зусиль, аби швидше віднайти ключик... Правда ж?

— Безумовно, дорогий Фераре. Спасибі вам.

Біокібер квапливо пішов до виходу.

Зайшовши до своєї кімнати, Ферар надійно зачинив двері, потім сів у крісло біля вікна і кілька хвилин дивився на кружеляння лапатих сніжинок надворі, на небо, закрите сірими клаптями хмар, дивився з висоти на плетива магістралей і високі обеліски будинків... Потім заплющив очі і впокорено слухав тишу, яку порушувало тільки мелодійне дзуміння радіокапули.

Роберт Короткий
Михайло Нейдінг

**НЕ ЧИТАЙТЕ ТРЕПАЖЕРУ
РОМАНІВ...**

отеп-
ник, який приліпив Центрові назву «Три Т»,
забажав лишитися невідомим, але назва при-
жилася. Правда, й поміж моряками іноді спа-
лахують суперечки про те, що повинні означа-
ти ці «Три Т»: «Трирський тренувальний тре-
нажер» чи розшифровку ініціалів його творця
й багаторічного директора Тимофія Трохимови-
ча Тенесюка. Схожу на шафу статуру цього
чоловіка пам'ятає багато хто з любителів спор-
ту ще з тих часів, коли він був центральним

нападаючим «Водника» і лобовою атакою пробивався до воріт суперника. Так само добре знали його атакуючий стиль і наполегливість керівники організацій, з якими Тенесюкові доводилося мати справу, вибиваючи обладнання для нових тренажерів Центру.

Вісім разів на рік набиралися стажерські групи на перепідготовку. Кожне місце цінувалося в пароплаванні на вагу золота. Практика довела, що півтора місяця навчання на гладіні міні-океану дають такий же досвід, як кілька років плавання дублером на найбільших судах.

Щоправда, на головному тренажері країни проходили перепідготовку не другі, треті, четверті і навіть не старші помічники капітана. Сюди посилали найдосвідченіших судоводіїв. Після переучування вони мали піднятися на місток супертанкера чи рудовоза, які й після зупинки машини з повного ходу «пробігають» ще понад десять (!) морських миль.

За давньою традицією, першу, ознайомлювальну, лекцію стажерам читав сам директор Центру. Він здивовано підняв брови, побачивши серед капітанських — широких золотих нашивок на рукавах кітелів — одну вузьеньку. Відчувши на собі здивований погляд, молодий моряк відрекомендувався:

— Васильєв Олег Васильович, четвертий помічник, теплохід «Селенга».

Тенесюк на мить задумався...

— А втім, прізвище мені знайоме з недавнього наказу міністра. Нагадайте, чим відзначилися?

Одне слово, переказав Васильєв усю свою флотську біографію: і як у шторм на гвинт теплохода сіть намотало, і як він пішов під

воду в аквалангу, і як сіть розрізав. Ну і, певно ж, про найголовніше не забув: як у Центрі опинився.

— Коли «Селенга» прийшла у порт приписки, на судно приїхав начальник пароплавства. Спитав у мене,— вів далі Васильєв: «Що хочеш, четвертий?» Ну, думаю, зараз скаже: в треті тебе переводимо... Через те відразу й випалив: «Прошу послати на стажування до «Три Т».

Схвально глянувши на небоязкого моряка, «Три Т» — Тимофій Трохимович Тенесюк — сказав:

— Що молодчина, то молодчина! Але навчальна програма в нас усе-таки на капітанів розрахована. Тому зробимо так: пошлемо тебе першим у плавання, сьогодні ж уночі. Обговоримо результати на педраді і тоді остаточно вирішимо. А тепер усі пройдемо територією, ознайомимося з обстановкою.

...Прямий, як стріла, дослідний басейн простягся на півтора кілометра. По його водній гладіні візок, який розганяло біжуче магнітне поле, тяг зі швидкістю двадцять два вузли модель судна. Другий басейн, що нагадував цирковий манеж, підготовлений для водної фєєрії, служив для визначення повороткості суднових моделей. У ньому над водою, неначе велетенська карусель, оберталася потужна фєрма. І все-таки гордістю комплексу були не ці басейни, а штучне озеро химерної форми. В його береги врізалися мініатюрні, але глибокі затоки, біля входу в які, немовби вартові, застигли кам'яні башточки. Зв'язані у «снопи» поліетиленові труби вкривали окремі ділянки берега, а де-не-де над ними височіли сріблясті машини з довжелезними ричагами, що

простягалися над водою. В них були затиснуті пакети вигадливо гнутих пластин. Часом ці ричаги рухалися в дивному ритмі, і пластини, одна за одною занурюючись у воду, викликали на її поверхні хвилі. Частина з них гасла серед поліетиленових снопів, а друга вривалася в затоки й розбивалася об берег, здіймаючи фонтани бризок.

Укриті бетоном острівці ділили озеро на кілька частин, сполучених звивистими протоками. Поміж собою всі називали цей тренажер «міні-океаном». Майже два роки витратили робітники «Морпортбуду» на те, щоб збудувати затоки й острівці. Серед цих, зменшених у сто разів, копій найважливіших портів і проток світу плавав свій міні-флот, точніше, виконані в масштабі восьми-, дванадцятиметрові моделі найбільших суден країни.

У схожій на куб споруді, між дослідними басейнами з «міні-океаном», розміщено обчислювальну техніку, в тому числі й ЕОМ ІВРу — одну з найпотужніших у країні. Буква «у» означає, що комп'ютер поліпшений. Все це труд наших фахівців.

— А ви знаєте, що капітани її «брехункою» звуть? — зауважив хтось із стажерів.

— Це вони зі злості. Справді, в пам'яті машини закладено обставини численних аварійних ситуацій, от вона й програє їх: то маяк погасить, то туман нажене, то хвилю здійме. І все в найвідповідальніший для капітана момент.

— Товаришу Тенесюк, погляньте, яку я літературу дістав! — перебив пояснення директора збуджений чоловік невисокого зросту. Він тримав у руках купку книжок, ще одну несла його рудоволоса молода супутниця.

— Про вовка помовка, а вовк у хату, — всміхнувся Тенесюк, анітрохи не здивувавшись експансивності свого підлеглого. — Знайомтеся, це — завідувач Обчислювального центру Ігор Карпович Шерест, а з ним — найчарівніша співробітниця тренажера Віронька Гілева.

Знічена Віронька незграбно повернулася, і кілька книжок полетіло в траву.

Піднімаючи їх, один із капітанів прочитав угоłos назви: «Тумани Марса», «Океани альфа Ліри».

— Захоплюєтеся фантастикою, Віронько?

— Книжки не для нас, а для ІОРу, — відповів за неї Шерест. — Усі підуть на читальну приставку. Машина і лодії, і морехідну астрономію давно вже проштудіювала, вивчила опис корабельних аварій та небезпечних ситуацій на морі мало не від зіткнення Ноевого ковчега в горою Арарат до недавньої пригоди з теплоходом «Селенга». Правда, у давнину розповідати вміли яскраво і образно. Ось послухайте, як умів писати Де Фріз! — Ігор Карпович безцеремонно тицьнув свою ношу найближчому стажерові і, розгорнувши книжку в шкіряній оправі, заходився голосно читати:

«Тут, коли корабель обігнув мис Горн, нас підстерігала страшна небезпека: серед звичайних хвиль вахтові раптом побачили вал-веле-тень. Вершина його, здавалось, торкалася хмар, потоки білої піни, немов лавини з гір, котилися схилом, який стрімчастою стіною виріс перед кораблем. Жах пойняв корвет.

— Віддати марса-фали, — голосом, що заглушив шум шторму, наказав капітан. Марсе-ля впали з таким гуркотом, неначе вистрілила гармата...»

— А мені здається, сучасні фантасти цікаві-

ше пишуть, — втрутилася в розмову Віра. — Досить прочитати опис зустрічі з морським змієм у Де Фріза і порівняти його з чудовиськом у «Планеті спрутів»:

«Титанові задрайки не витримали напору, і в кабінку ввірвалося в'юнке щупальце, вкрите білими присосками. На кінці його виднілося три бульбашки, що поблискували, мов скло.

— Це очі! — від страху закричав Руан, хапаючись за бластер...»

— Однак продовження літературної дискусії відкладемо до наступного разу, — посерйознішавши, мовив директор, — наша ІОРу не лише романи і фантастику читає. Он бачите цех? Там під керівництвом ІОРу діють тільки роботи — модельних справ майстри. Вони ріжуть, зварюють, фарбують моделі суден, на яких ви й будете плавати. А тепер пройдімо до «міні-океану». Тут ІОРу ускладнює капітанам життя. Учора стала до ладу нова ділянка: саме прохід повз мис Горн, про який читав Ігор Карпович.

— І що ж, кожен стажер повинен зустрітися з таким валом? — спитав один із капітанів.

— Ні. Кожному машина загадує свій «горішок». До речі, хвилередуктори у нас потужні: можуть розігнати півметрові хвилі. От, здається, і все. А зараз відпочивати тим, кому вночі на вахту. Це вас стосується, стажер Васильєв.

Із детального рапорту Васильєва О. В. на ім'я директора Центру Тенесюка Т. Т.

«...Будильник приглушено затріщав над вухом. Ще остаточно не прокинувшись, я звично вдягнув форму і, аж коли поглянув на циферблат, збагнув, що мені не на вахту, а тримати екзамен — настала моя черга пуститися в плавання по «міні-океану».

— Стажер Васильєв прибув! — доповів я по формі.

— Пунктуальні, — відзначив інструктор і вимовив загадкову фразу: — Назвіть будь-яке тризначне число і запам'ятайте його.

Певно, у мене був не дуже розумний вигляд, бо інструктор вирішив пояснити:

— Я введу його в машину, і всі завдання вона видаватиме на це число.

Я назвав 537, і через хвилину мені вже було вручене завдання, виконане букводрукуючою приставкою, здатною робити карколомні підрахунки.

— Отже, рудовоз «Ріон». Ідете в Перу. Ось вам паспорт судна, схема рубки, лоції, карти. Дві години на ознайомлення з документацією — і в дорогу! Ввідні задачі — од відмови стерна до бурунів по курсу — в завдання, ясна річ, не даються, але вони в будь-який момент можуть проявитися.

Дві години промайнули надто швидко.

Погасли ліхтарики на причалі. Спалахнув вогонь маяка, і «Ріон» зі мною в однині на борту вирушив у рейс.

Я полегшено зітхнув, пройшовши складну протоку, і легко впорався з раптовою відмовою помпи стернової машини, переключившись на резервну. Виконуючи завдання, зробив кілька поворотів і приготувався зустріти можливий «шторм» біля «мису Горн». Та хвиль не було, зате з берега, густішаючи з кожною хвилиною, попливли хвилі туману, який чомусь пах нафталіном. Вони затулили ніс мого «корабля», погасили навіть ледве видимі проблески вогнів удалині, і аж тоді «Ріон» гойднуло плавними брижами. Ілюзія була повною.

На мить я навіть забув про те, де я, і хотів

віддати стерновому наказ, але отямився, зменшив хід і сам почав подавати звукові сигнали. Зненацька мені здалося, що на них хтось відповідає!

«Зустрічне судно? Відлуння од берега?» — гарячково подумав я, вдивляючись у екран локатора. Там щось майнуло, потім знову і знову. Маневруючи, щоб обійти перепону, я намагався згадати, чий же силует воно мені нагадує. Але предмет, що рухався назустріч, здавалося, повторював у дзеркальному відображенні всі маневри «Ріона», невблаганно наближаючись до судна.

Подув вітру на мить розсунув пелену туману, і назустріч «Ріону» рвонулося... зелене чудовисько! Його голова на довгій шиї була увінчана зазубреним гребенем, очі горіли голубуватим вогнем, чорна грива розвівалася під вітром. Завдовжки, як мені здалося, чудовисько було таке, як «Ріон», але помітити точно, де кінчався укритий лускою довгий хвіст, я не зміг.

Різно гальмую і даю задній хід своєму судну, та не зважуюсь повернутися спиною до незрозумілої тварини. Здавалося, вона сприйняла відступ «Ріона» за ознаку слабкості і, спінуючи воду широкими лапами, пішла в атаку.

— На «Ріоні»! Що там у вас сталося? Що за маневри? — почувся голос інструктора з динаміка.

— Крокодил якийсь! Нападає!.. — пояснюючи, відповів я.

— Крокодил? Ви що, з глузду з'їхали?!

Але на ці запитання я не мав часу відповідати. Різким кидком тварина, що нападала, вискочила на ніс моделі, і тепер її голова завбільшки як футбольний м'яч мигтіла у мене

просто перед носом. Я круто повернув стерно, але відкинути зайду не вдалося.

— «Ріон!» «Ріон!» — надсадно кричав інструктор, та його голосу не чути було від гуркоту ударів ластами об борт.

У динамік про щось питали, радили, але вся моя увага була прикута до голови нападниці. Вигнувши шию, мов лебідь, вона, здавалося, якусь мить роздумувала, а потім кинулася з розмаху на скло стернової рубки. Пролунав оглушливий тріск, і скло взялося павутиною тріщин. Тварина знову підняла голову й роззявила пащу. В ній було повно гострих зубів, з яких стікала зелена піна!

«Отруйна гадина! — здригаючись, подумав я. — І як це їй вдалося із зоопарку втекти? Рідкісний, напевно, екземпляр, ніколи не чув про такий. От галас там зараз стоїть...»

Другий страшний удар по склу показав мені, що цікавитися зоологією слід було б в іншому місці. І тут я побачив просто перед собою чорну брилу, що височіла над берегом. Це був вхід у «Варден-Фіорд». Руки автоматично повернули стерно і пересунули рукоятку машинного телеграфа. М'який поштовх... і тварина опинилася затиснутою між берегом і корпусом «Ріона». Вона вмить повернула шию, намагаючись укусити скелю! І враз — звідкіля тільки доблесть взялася — я вискочив на палубу і, зірвавши з плечей нейлонову куртку, спритно накинув її на голову «крокодила». Той щосили забив ластами, але зашморг із галстука вже був накинутий на довгу шию. Міцно принайтовивши голову звіра до кнехта, я скинув пасок і, тільки-но «Ріон» віднесло од скелі, зв'язав задні ласти і хвіст. Вийшов досить незграбний «згорток». Не втрачаючи й миті, я стрибнув

назад у стернову і дав задній хід, відчалуючи од берега. Поріділий туман висів тільки біля самісінької води. Ледве добираючи слова, я доповів інструкторові:

— Придавив і зв'язав крокодила. Судно підкоряється стерну, має хід. Чекаю вказівок.— І додав зовсім не за статутом: — Він, падлюка, виринається, втекти хоче!

— Негайно повертайтеся по зеленому ланцюжку! Не вкусив?

— Ні, але скло розбив, залізти хотів.

Попереду, під водою, спалахнула зелена зірочка, друга, третя. Вони по-дружньому підморгували, ведучи судно найближчим шляхом до причалу».

На цьому, власне, закінчується дивний, що більше скидається на розділ із старовинного роману, детальний рапорт стажера.

Залишається додати, що авторитетна комісія, до якої входили сам Тенесюк, Шерест і програмісти, уважно вивчивши екземпляр, доставлений на «Ріоні», дійшла висновку: він був точною копією легендарного морського змія, правда, штучного походження. Його створили роботи під керівництвом електронної машини, котра, як видно, віддала перевагу старовинному роману Де Фріза перед науковою фантастикою!

Світлана Ягупова

ЖИТЕЙСЬКІ КАДРИ

чора мені виповнилося стільки, що тепер через кожних п'ять років треба відзначати ювілей і, приймаючи вітання, подумки бурчати: «Що за дурниця ця арифметика!»

Вранці я довго й уважно розглядав у дзеркалі своє відображення. Мда... Підбивати літа наче й зарано, але й кокошитися — вже марниця. Отже, що ми маємо у свій віковий ювілей? Кілька хвилястих білих пасом у шевелюрі, між іншим, ще досить пишній, дві різкі поперечні

борозенки на перенісці, що оманливо натякають на схильність до мудроців; рисочки, а точніше, зморшки — називатимемо речі своїми іменами — від куточків рота вниз; глибоку складку, яка роздвоює підборіддя — ознака жадоби до споминів молодості. А очі? Очі, як і колись, — з ясним блиском, так і грають. Та й фігура не втратила спортивної стрункості. У минулому столітті, мабуть, зійшов би за п'ятдесятилітнього. Золотий вік, якщо розібратися. Та ба! Ми такі консервативні в своїй уяві, що лише одна згадка про сто прожитих літ настроює на елегійний лад. У цьому я переконався і за самопочуттям у день ювілею, і за тими подарунками, що піднесли родичі.

Трохи заспокоївшись своїм виглядом у дзеркалі, поголився, одягнувся і пройшов у вітальню, де на мене чекало все сімейство: дружина Ксеня, внуки, дочка і зять. Алик і Гена відразу ж повисли на моїй шиї, цмокнувши в обидві щоки, а потім жестами фокусників ураз дістали за спиною двох симпатичних пумпонів, куплених, звичайно, за порадою Ксені. Днями я бачив подібних звірят в зоомагазині і мимохідь сказав їй, що не завадило б мати у себе таку екзотику — пумпони нагадують про Айгору, планету в сузір'ї Стрільця. Сказав і тут же осікся, вловивши насторожений погляд. При дружині я завжди намагався уникнути розповідей про Айгору. Та цього разу, на подив, Ксеня зважила на мою загадкову симпатію до далекої Айгори, де пумпони живуть в кожному будинку. Срібні плюшеві колобки за інтелектом не поступаються собакам, так само прив'язуються до людини і, що дивовижно, уміють сміятися. Незрівнянний сміх пумпона, про яких айгорійці склали багато віршів, піднімає нас-

трій і, як запевняють лікарі й психологи, продовжує життя,

Що й казати — подарунок багатозначущий: життя роки намотує, дедалі рідше лице освілюється усмішкою, тож...

Особисте підношення Ксені також містило свій глибокий зміст: гобелен із арколових ниток. Пять хвилин під сонячними променями і... дружина продемонструвала цінність свого презенту: непоказний, на перший погляд, пейзаж гобелена проявився, умаявся казковими космічними кольорами. Я важко зітхнув: усе зрозуміло! Мовляв, тепер, старий шкарбан, милуйся інопланетними краєвидами на Землі, якщо вже не здатний літати за ними в космос!

— А це від нас із Юрком, — дочка Ольга так лагідно погладила коробку на столі, наче вона була жива.

Зять розкрив її. У ній лежав телецефал «Образ». Я багато чув про цю новинку — своєрідний мозковий телевізор. Він записує уявні звуки й образи, перевертає минуле, заодно впливає на пам'ять і фантазію. Однак ніколи не мріяв про цю річ. Тож для мене цей подарунок був справжнім сюрпризом.

Алик з Генкою купили пумпонів лише тому, що звірятка сподобалися їм. Ксені забажалося нового затишку в кімнаті, тож вибрала гобелен без будь-якої гадки про мою теперішню неспроможність до польотів, а Юра з Ольгою вирішили самі розважитися технічною новинкою і потішити друзів. Це теж мене не заспокоює, бо, виходить, про мене ніхто й не подумав? Ні, все-таки сто років — це вже старість... Тому корисніше покінчити з психоаналізом і приділити увагу лабораторним аналізам або ж зайнятися справжнім старечим ділом — спогадами,

чому, здається, і сприятиме цей прилад, назва якого нагадує терміни із галузі психіатрії. Шкода тільки, що я не терплю мемуарів та інших ретро — від них тхне пліснявою і журбою по минувшині.

— Дідусю, тепер ти можеш зафіксувати все своє життя! — вгадав мої думки Алик і, як здалося, єхидно підморгнув.

— Так-так... А ви будете потім кісточки перемивати, — хмикнув я, насторожено киваючи в бік Ксені: ще не вистачає, щоб вона дізналась про мої блукання в молодості. — Ні, даруйте, хай цим займаються сентиментальні старенькі.

Я спохватився, змінив тон розмови і гаряче подякував усім за виявлену до мене увагу.

Юрко надів на голову металеву дужку з датчиками і став подумки малювати якісь конструкції, деталі — він був винахідником і останнім часом працював над удосконаленням планетоходів. Зорова пам'ять у нього фотографічна — все відтворював з точністю до найдрібнішої деталі. Щоправда, потім з'ясувалося, що апарат має властивість ніби проявляти образи, коректувати їхню подумкову проекцію.

— Тепер імениннику дайте, — настоювала Ксеня, вловивши нетерплячку на обличчях дітей.

Мене й самого охопила цікавість і, начепивши на голову дужку, вмовстився перед телецефалом. Що за халепа! Мозок наче хто простерілізував — жодної думки, жодного конкретного образу. Екран раз по раз потріскував синіми розрядами, потім на ньому з'являлися кольорові кола, лінії, плями, спіральні завихрення.

— Я завжди підозрювала в твоїй голові хаос, — усміхнулась Ксеня, а Генка, теж чимось

розчарований, виліз мені на плечі, перечепив датчики на свою голову. Екран тут же заграв казковими дитячими малюнками, які посмиком рухалися — геть мультики.

— Ну ось,— задоволений Генка зліз з моїх плечей.— Тепер ти спробуй. У тебе обов'язково вийде, тільки треба трішечки помізкувати.

Я знову втупився на екран, подумки картаючи себе, називаючи старою мавпою, якій уже горіх не по зубах. І тут сталося диво! На екрані вмить з'явилося чітке зображення облізлої беззубої горили. Вона настирливо пхала за щоку якийсь плід.

Усі були в захопленні.

— А тепер носорога! Ні, краще бегемота! — навперебій закричали внуки.

Удача підхльоснула мене, і я відтворив цілий зоопарк.

Увесь день бавилися «Образом», навіть увечері, коли вже прийшли гості. Він так привернув нашу увагу, що й забули про пумпонів. А вони в новій обстановці вели себе сором'язливо, не подавали про себе знаку. Лише удосвіта мене розбудив тихий заливистий сміх — немов хто провів паличкою по металофону. Не розплющуючи очей, я зрозумів, що це пумпони, і на мент, утративши відчуття реальності, зосередився, чекаючи чогось пезвичайного. Ось зараз відчиняться двері, увійде Піола і звучним голосом, з легким айгорським акцентом питає: «Вік, тобі не заважає моє звірятко?»

Я здригнувся і розплющив очі. Срібний плюшевий м'ячик лежав на стільці в кутку, підстрибуючи од сміху. Ні очей, ні ротика трубочкою не було видно. Це означало одне: пумпон просить, щоб його приголубили. Я піднявся, босоніж пройшов до нього і погладив м'яку

шерсть. Звірятко заспокоїлося. Другий лежав на дивані, уважно спостерігав за мною випуклими оченятками-гудзиками. Не люблю, як ці звірятка дивляться — погляд у них пронизливий, щось вивчає, обмізковує. Я цикнув на нього, і очі, моргнувши, зникли.

— Тебе називатимуть Ах,— сказав я пумпону.— А тебе — Ох.

Ці звуки найчастіше подавали звірятка. На Айгорі клички Ах і Ох поширені, як у нас Мурка і Жучка.

Не дивно, що після такого пробудження я на весь день зарядився думками про батьківщину пумпонів, куди одного разу в молодості заніс мене випадок.

II

Мої домашні розбрелися хто куди, в квартирі запала глибока тиша, і якась дивна сила тягне мене до «Образу». Я сідаю перед екраном, надіваю на голову металеву дужку, натискую клавіша.

— Ну, старина, спробуємо воскресити хоч одну картинку минувшини,— бадьоро міркую вголос, намагаючись збити хвилювання.— Невже справді вдасться зазирнути в минуле? — При цьому я, мабуть, глибоко зітхнув, бо один із пумпонів, напевно, подумав, що його покликали, скочив мені на коліна і зручно вмовстився.

В інструкції зазначалось: «Образ» володіє зворотним зв'язком-зображенням, яке дедалі чіткіше проявляється на екрані, стає таким виразним, що пробуджує пам'ять до найменших подробиць. І ось настає хвилина, коли забувавши, що стоїш перед екраном, і ніби заново про-

живаєш згадуваний відтинок часу... Таки старію, коли потягнуло на спогади. А ось цей «запис» вмикати не бажано — не вистачало, щоб усе це було переглянуто Ксенією або, боронь боже, внуками — хто знає, що випірно із закапелків пам'яті. Як-не-як — прожити вік...

В перші хвилини на екрані мелькали невиразні тіні, чулися нерозбірливі репліки, та поступово я наче розмагнічувався, дедалі глибше вживаючись у минавшину, і нарешті забув, що сиджу в своєму будинку, біля телецефала, що мені сто років і я ніякий не космолюточик, а конторський службовець. Я знову був молодим, котрим свого часу так захоплювалися, дізнавшись, що я одного разу залетів у саму галактичну западню і благополучно зумів вибратися звідти.

Невиразно, мов у серпанку, на екрані проявилось голографічне зображення айгорійського дендрарію з його деревами і квітами таких відтінків, яким на Землі і не добереш назви.

Але чому саме Айгора? Адже усякого траплялося на моєму віку... Я гинув на Вероні і закохувався на Сатурні й Арколі, змінював свою зовнішність під впливом геомагнітних сил на Діомеї, упадав в активний із сновидіннями анабіоз на Плутоні. І раптом пригадалася Айгора, яку я відвідав сімдесят років тому. Невже в усьому цьому пумпони винні?

Зображення виростало, наближалось, і я помітно опинився серед розкішних, наче вкритих рожевою габою, дерев. Поряд зі мною стояла Піола. Коли хтось проходив мимо ажурної решітчастої огорожі дендрарію, я відвертався або дивився вниз, щоб не впізнали в мені землянина — визначити це можна було лише по очах, які в жителів Айгори помітно

відрізнялися від наших: великі, трохи випуклі, у зіницях веселкою переливався увесь сонячний спектр; вони, здавалося, освітлювалися самою душею і продовжували сяяти навіть у гніві.

Попав я на Айгору через аварію. П'ять років ми з Андрієм Дзюбою безпечно літали на чужому «Галсі», компактному капсульному кораблі з міні-екіпажем. П'ять років «Галс» блискуче проходив найдавший простір, а на шостий рік, по дорозі на Квоту, куди належало доставити нові лабораторні прилади для наукової експедиції, зазнав аварії — відмовили двигуни, а дублююча автоматика не спрацювала, очевидно, через тривалу бездіяльність. Зореліт ледь дотягнув до першої планети, ми встигли катапультиватися над океаном, а він згорів у щільних шарах атмосфери.

Підібрав нас черговий рятувальний катер. Про планету, на яку ми попали випадково, знали тільки те, що вона — аналог Землі. Після короткого відпочинку відправились на офіційний рапорт в Центр космічного зв'язку, де доповіли про мету польоту й непередбачену аварію. Начальник Центру, кремезний айгорієць з суворим горбоносим обличчям, привітав нас з тим, що ми залишились живими, але надовго засмутив фразою: «Не переживайте, через півроку вас підберуть».

Як з'ясувалося, лише один раз на рік мимо Айгори пролітає транзитний корабель Рігора — Земля, самі ж айгорійці далі сусідньої Рігори не літали.

Андрій, добрий, чуйний до всіх, став заспокоювати мене, а заодно і себе тим, що попали саме сюди, а не на якусь Зігурду, де життя без запасу кисню неможливе. «Або уяви,— говорив він,— що нас занесло на Вейду».

Вже тільки при згадці про страхітливих мешканців цього супутника я тремтів.

З айгорійцями порозумілися досить швидко. Протягом чотирьох днів у гіпнотичному кабінеті вивчили мову так, що відмовилися від фоносинтезаторів і почувалися на Айгорі, як вдома. Лише незвична для ока рослинність і домашні звірятка пумпони і крикси, не схожі на земних, нагадували про те, що ми далеко від Землі, сум по якій завжди був прямо пропорційний кількості парсеків за нашими спинами.

Поселили нас у курортному містечку Зізоро, на березі теплої затоки. Знайомитися і спілкуватися з місцевими жителями не заборонялося, окрім...

Так ми з Дзюбою і полетіли б, коли б я не побачив Піолу.

Раз на тиждень швейцар приносив у наш номер квіти — жовті дзвіночки на довгих світло-коричневих стеблинках. Утім, їх лише умовно можна було назвати квітами. Це було щось повітряне із незрозумілої субстанції — чи пір'я, чи мох.

Одного разу у вестибюлі я нарешті дізнався, звідки ці квіти. Їх передавала швейцару дівчина, при зустрічі з якою мене пронизував щем, хотілося підійти і взяти її за руку. Висока, тендітна, з пишним жовтим волоссям, вона була напрочуд схожою на принесені нею дзвіночки. Дівчина перехопила мій погляд і замерла.

Я мовчки підійшов до неї. Швейцар поспішно дав зрозуміти їй, що вона вільна, і запитально подивився на мене. Не звертаючи на нього уваги, я продовжував милуватися дівчиною. Вона знеобачки усміхнулася, потім прошепотіла:

— Піола... А вас?

Я представився.

Наступного дня зі мною сталося щось незвичне. Вранці, тільки розплющивши очі, я чітко побачив перед собою обличчя Піоли. Галюцинаціями я ніколи не страждав, і це деякою мірою насторожило мене. Очі дівчини проколювали душу.

Я підвівся, швидко привів себе в порядок, випив чашечку кави, і ноги самі несли мене невідомо куди.

Зізоро чимось нагадував Ялту — такі ж димчасто-сизі гори, оповиті туманом, море, кам'янисті вулички, порізані ступінчастими ярусами, людний пляж, устелений галькою.

Незрозуміла сила манила мене нагору по крутих вуличках незнайомого міста, поки за ажурною решіткою дендрарію не побачив Піолу. Пригнувши гілку бузкового куща, вона зсипала в прозорий кульок насіння із бурої коробочки, схожої на маковку. Біля її ніг метлявся полосатий пумпон. На мить здалося, що вона не просто працює, а чекає, і не когось, а саме мене. Я вже стояв біля неї, серед рослин, багато з яких нагадували земних, та зустрічалися і незвичні, з дивною формою листя — вони вилися, наче з легкого прозорого шовку; були й такі, що на очах змінювали колір і форму.

Піола працювала в дендрарії науковим співробітником, знала кожну квітку. Розповідь її була захоплюючою. Вона показала мені рослини-тварини із зачатками очних яблук, троянду, що співає, кактуса-вбивцю, до якого небезпечно підходити на відстань двох метрів, бо він виділяє отруйну речовину фіолетового кольору. З невисокого срібного куща Піола зірвала

блискучий, немов покритий амальгамою, листочок, піднесла його до обличчя, потримала хвилюнку перед очима і протягнула мені:

— Візьми. На згадку.

На листку, як у маленькому люстерку, я побачив відображений образ Піоли.

В кінці дендрарію, перед стіною високих, немов солом'яна ширма, заростей, Піола зупинилася і, мені здалося, чомусь з докором і навіть легкою недовірою глянула на мене.

— Туди не можна, — різко відповіла.

Я слухняно повернув назад. Деякий час ми йшли мовчки. Потім вона спитала:

— Чому ти не цікавишся тим, що туди не можна?

— Мало що може бути, — стеновав я плечима. — Не можна, значить, — так треба. Цікавість не в моєму характері.

— Шкода, — зітхнула вона.

Тепер ми з Піолою стали зустрічатися щовечора. Я підкорявся кожному її беззвучному заклику: варто їй було подумати про мене — і ноги самі несли мене до неї. Вона жадібно розпитувала про мою планету, а одного разу навіть назвала земне ім'я — Олександр. Чи не знаю такої людини? Я відповів, що, мовляв, на Землі багато Олександрів, та вона не повірила в це і з сумом повідала історію своєї старшої сестри, її кохання із земним Олександром, котрий полетів і більше не повернувся. З інтонації голосу я зрозумів, що це погано закінчилося для сестри, але не став випитувати подробиці, про що пізніше пошкодував. Виявилось: сестра Піоли теж приносила в готель чарівні дзвіночки.

З кожним днем нам зустрічатися ставало важче й важче. Очевидно, про наші стосунки

дізналися. Тепер ми бачилися в різних відлюдних місцях.

За день до прибуття корабля з Рігори ми знову зустрілися в дендрарії. Піола взяла мене за руку і мовчки повела в кінець парку.

— Ну ось,— прошепотіла, зупинившись перед золотавою солом'яною стіною.— Тепер усе розкажу.

І я почув чудову і водночас жахливу історію про те, якою дорогою ціною платять айгорійки за свою любов до землян. Щоб дохідливіше пояснити такий дивний феномен, Піола сипала науковими термінами, енергійно жестикулюючи. Щоби її пашили, і я лише краєчком своєї свідомості спіймав суть її розповіді. Мимоволі замилувався нею.

Закохані в землян айгорійки внаслідок складних біохімічних, психофізичних і ще якихось процесів стають істотами, відмінними від людей.

— І я вже не та,— з сумом сказала Піола.

Не знаючи, що відповісти їй, як заспокоїти, я провів долонею по її обличчю і тут же відсмикнув руку — таким гарячим, аж обпікало, здалося воно мені.

— Так, так, я інша,— вона усміхнулась і з вигуком «Дивись!» швидко пішла на алею.

Я завмер. Піола розбіглась, її вміть відірвало від асфальту, і вона повисла в повітрі. Лице заграло усмішкою, але тут же вона зникла, як тільки торкнулась ногами асфальту.

— Це початок,— сказала вона.— А потім...— Піола завагалась: говорити далі чи ні, з тривогою поглядаючи на щільну штору золотавих заростей, які щось утаємничували за собою.

Вона різко розсунула занавіску і потягнула мене за собою. Спочатку мені здалось, що ми

в молодому лісі, наскрізь пронизаному сонячними променями. Щоправда, дерева тут були незвичайні, гілки з довгим перистим листям розміщувалися під прямим кутом до стовбура.

— Дивись уважно,— тихо сказала Піола, і я насторожився. Що це? Сон чи правда? На світло-коричневих стовбурах одне за одним проявлялися живі жіночі обличчя. Вони уважно проводжали мене очима, і я бачив у них печаль і докір.

— Здрастуй, Іваро! Як справи, Зеоно? — Піола походжала серед дерев, легко торкаючись їхніх стовбурів.— А це моя сестра Алонка.— Вона ніжно обняла струнке деревце з вродливим обличчям і притулилась до нього.— Усі вони колись були людьми,— промовила тихо, дивлячись пильно на мене.

...Ксеня увійшла так тихо, що я помітив її лише тоді, коли вона скрикнула:

— Ну й уява у тебе! Що це?

Я зам'явся.

— Це так, житейські кадри,— відповів, намагаючись бути спокійним. Потім підвівся, підійшов до телецефала і хотів уже було вимкнути його, як раптом побачив те, чого боявся в останню хвилину розлуки з Піолою, коли вона злетіла в повітря і кілька хвилин летіла за нашим кораблем. Що це було? Просто фантазія чи підсвідоме розв'язання питання, над котрим я свого часу не раз задумувався, а перегодом замурував у тайниках пам'яті? «Що сталося з Піолою?» — так звучало це запитання.

На екрані світилося ніжне жіноче обличчя. Воно дивилося на мене зі стовбура дерева і в той же час наче ширяло в небі.

Олександр Тесленко

УЛЬТРАМАРИН ВЕЧІРНЬОЇ ПОРИ

Те місце, де вона зупинялася щовечора, видавалось освітленим її присутністю. Невеликий прямокутник на ситаловому покритті. Падав сніг. Лапаті сніжинки, доторкнувшись до теплої ситалової поверхні, зразу розтавали. Скоро вечір. А її все ще немає. Легенькі прохолодні потоки повітря спроквола обтікали опуклість вітрової шибки, кидали на неї великі сніжини, і вони, танучи, лишали по собі мокрі струмочки.

От-от засвітяться ліхтарі вздовж магістралі.

Мазор думав: сьогодні в нього вдалий день, — він жодного разу не порушив правил, не ризикував, рано повернувся на стоянку. Легкий був день. А міг же Мазор і до пізньої ночі серпантинити магістралями, і тоді, безумовно, не було б коли думати тільки про НЕІ, уявляти її — маленьку, тендітну, оранжеву, з глибокими подряпинами на бортах, які не встигали гоїтись до ранку. А вранці їй знову — кудись їхати, мчати, когось обганяти, у когось плентатись у хвості... А вона ж така незвичайна, така ніжна, що кожен зверне увагу й просто підсвідомо захоче під'їхати ближче і бодай на якусь мить доторкнутися тілом до тіла, аби пересвідчитися, що вона теж матеріальна, що вона не міраж.

Подряпини не встигали гоїтись до ранку. Мазор співчував, однак не міг уявити, чим він може допомогти.

Перше слово, яке він мовив свого часу до НЕІ, було: «Боляче?» Але Зоряна не відповіла, тільки ледь помітно повернула до нього свій панорамний телекаріус, глянула уважно. В тому погляді він спостеріг не зацікавленість, не розуміння його співчуття, а швидше звичайне роздратування і просто страх: «Такий великий. З гострими кутами. І він теж не дасть мені спокою. Як я втомилася!» Вона тоді нічого не відповіла, вимкнула зв'язок.

На їхній стоянці Зоряна з'явилася два тижні тому. Саме того дня з неба почали зриватися перші сніжинки. Надходила зима.

Мазор уже був вимкнув усі свої системи, окрім панорамної. Відпочивав. Аж раптом на вільне місце поруч з ним під'їхала невеличка оранжева машина якоїсь дивної форми. Мазор ніколи раніше не бачив таких машин. Він пе-

ребрав у пам'яті всі відомі йому моделі, але так нічого й не згадав. Глибокі подряпини на її бортах впали в око майже відразу. І саме того вечора, почекавши, доки з машини вийде світловолоса в зеленому костюмі жінка, запитав: «Боляче?»

Оранжева машинка не захотіла з ним розмовляти. Не озвалась вона і наступного вечора.

Проте він не образився. Хіба він міг за своєю майже півсантиметровою бронею, з потужністю двигуна, найбільшою для свого класу машин, образитись на тендітне створіння, рани котрого не встигали гоїтись до ранку?

Вперше вона заговорила з ним на п'ятий день знайомства, якщо можна вважати знайомством той вечір, коли з неба зривалися перші сніжинки. Мазор приїхав дуже пізно. А вона ще пізніше. Безсило тицьнулась переднім бампером у тумбу магістрального селектора і зразу загасила фари. Проте зв'язок не вимкнула, бо коли Мазор запитав, як її звуть, вона відповіла несподівано:

«Зоряна. А тебе?..»

«Мазор...»

«Ти не схожий на інших...»

«Не розумію. Що ти маєш на увазі?»

«Кажу, що ти не схожий на інших. Спасибі тобі».

«За що?»

«Мені видавалося вчора, що ти поїдеш за мною. Я боялась. Ти такий...— довго не могла підібрати слова.— Ти такий неповороткий. Але ти не поїхав за мною. Спасибі».

«Ніби я можу їхати, куди мені заманеться...»

«А хіба ні?»

Це питання здивувало і насторожило Мазора.

«А хіба ти їдеш, куди заманеться?»

«Якоюсь мірою так», — мовила Зоряна.

«Чому ж ти повертаєшся завжди така втомлена й подряпана і так пізно?.. Тобі так подобається?»

«Мазоре, який ти смішний! Хіба ти не знаєш, що їхати, куди самому заманеться, набагато складніше, ніж їхати, куди комусь треба?»

«Ні, не знаю».

«Справді? Я заздрю тобі. Ти такий щасливий!»

«Я щасливий?»

«Авжеж. Ти сам не знаєш, який ти щасливий. В тебе ще так багато попереду. А це щастя — усвідомлювати, що в тебе все попереду».

«Хто ти?»

«Зоряна. Я вже казала тобі».

«Я пам'ятаю... Але чому ти не схожа?..»

«Пробач, я не сказала тобі зразу — я не серійний виріб. Моя Магда зробила мене сама. За власними кресленнями і розрахунками. Так їй захотілося. І я їй вдячна...»

«Ти справді можеш їхати, куди заманеться?» — перебив її Мазор, карбуючи кожне слово.

«Можу... Ти що, не віриш мені?»

«Вірю, але не розумію...»

«Я так її привчила, свою Магду. Вона слухається мене».

На якусь мить Мазора аж роздратовувала ця оранжева, самозакохана і, як йому видалось, примхлива Зоряна. Він мимоволі уявив, як везе велетенські аркади житлових блоків, як долає підйоми на гірських трасах, тягнучи за собою сімдесятитонні причеви з вантажем, відчуваючи свою силу, могутність і причетність до великої справи ТВОРЕННЯ.

«Пробач, я хочу запитати, куди ви їдете

з Магдою? Що ви робите? І як тобі вдалося її, як ти кажеш, привчити?»

«Моя Магда — художниця. Вона мені багато розповідає про себе і про свою роботу. Вона й мене малювала кілька разів. Показувала. Мені сподобалось. Дуже сподобалось. Я така оранжева і...»

«...тендітна, маленька... Яка в тебе потужність двигуна?»

«Невелика, але тебе я можу випередити на будь-якій трасі... Не віриш?»

«Чом не вірю? Просто знаю, що все саме так».

«А моїй Магді потрібні враження, як вона каже, «нестримний рух на шляху до прекрасної досконалості...»

«Я, здається, зрозумів. Мені вас шкода. Магду і тебе. Ти вишукуєш для Магди враження?»

«Боюсь, що ти не зможеш зрозуміти мене, Мазоре... Різні ми з тобою. Давай відпочивати. Завтра знову робота. Магді треба дуже рано бути в майстерні. Вона закінчує монумент».

«Що?»

«Вона закінчує монумент — велику скульптурну постать людини в оточенні різних машин. Так вона мені казала. Єдність усіх начал: духовних і матеріальних. Магда хоче, щоб саме так розумівся той монумент. І вона саме так зробить. Вона все вміє. І мене вона зробила за власними кресленнями».

«Ти вже казала про це».

«Казала. А тобі не заздрісно? Як твого звати?»

«Миколою. Будівельник. Ми з ним уже сьомий рік разом працюємо. Я йому дуже вдячний. Він до мене звик, полюбив, та і я теж».

Мазор стояв і пригадував ту першу розмову

із Зоряною. Власне, більше вони й не розмовляли, бо Зоряна поверталася щовечора все пізніше й пізніше. Ось і сьогодні її ще немає. А те місце, де вона зупинялася щовечора, видавалось Мазорові освітленим її присутністю.

Вогні міста.

Пізній вечір.

«Ультрамарин вечірньої пори. І хочеш ти чи ні, а будеш повертатись, хоч перед тим і мав потребу утекти...» — пригадалися чуті від Миколи рядки.

І ось нарешті стиха рипнули гальма. Магда вискочила з кабіни збуджена, глянула на годинник, вигукнувши: «Ой, як уже пізно. А він же мене чекає!» Зоряна квапно зачинила за нею дверцята і зразу вимкнула зв'язок. Навіть не привіталася з Мазором.

А він якось заспокоєно подумав про ранок: їхати, мчати, когось обганяти, у когось плентатись у хвості — йому простіше: потужність двигуна, броня, та й взагалі, інший клас машини, а Зоряна така тендітна, незвичайна, кожен звертає на неї увагу і підсвідомо хоче під'їхати ближче і бодай на коротку мить доторкнутися до неї, аби пересвідчитися, що вона теж матеріальна, що вона не міраж.

Вогні нічного міста.

Приглушені голоси ночі.

«Ультрамарин вечірньої пори... Тобі все одно треба повертатись... Я завтра зроблю все, аби провезти її трасою бодай кілька кілометрів. Провезти і захистити, щоб на її тілі не було нових подряпин...» — подумав Мазор.

А коли зійшло сонце, Микола з Магдою виїшли з будинку разом. Обое усміхнені. Золоте Магдине волосся куйовдить вітер. Мазор уже заготував слова, аби переконливо пояснити Ми-

колі, що він не вільний їхати будь-якою тра-сою, що поїде новою магістраллю... Але Мазор не встиг нічого сказати, бо Магда сіла в кабінку і гукнула трохи бентежно через прочинене віконце:

— Я тебе проведу, Миколо! Чуєш?!

Вони проїхали через віадук на площі. Влили-ся в магістральне річище.

Мазор не згледівся, коли вони із Зоряною вийшли у паралельні ряди й поїхали борт до борту.

І раптом довелося різко загальмувати.

Мазор зі страхом спостерігав, як на оранжевому борту Зоряни лишилася глибока подряпина, але Зоряна тихо промовила: «Який ти красивий і сильний! Як мені приємно їхати поруч з тобою!»

Володимир Казаневський

ПОГОНЯ ЗА СТРАХОМ

Я прокинувся опівночі. В кімнаті було темно й тихо, а знадвору чулися шум дощу й завивання вітру. Рипіли віконниці, краплі тарабанили в шибки, і я був один у цьому великому порожньому будинку.

Чомусь мені стало страшно. Хоч, здавалося, чого боятися дорослій людині, яка давно знає, що домовиків на світі нема і то лише ввижається, ніби хтось таємничий заглядає у вікно...

Зненацька в небі спалахнула блискавка, розкотисто загуркотів грім. Од сильного вітру

з грюкотом розчахнулося вікно, й гроза увірвалася в кімнату. Фіранки напнулися, як вітрила, а папери злякано спурхнули зі столу.

Раптом щось упало й покотилося по підлозі. Жах пронизав мене крижаною голкою, і в цю мить мозок осяяла думка. Це був саме той — єдино можливий — розв'язок задачі, над якою ми з Олегом билися другий рік.

Я схопився з ліжка, застрибав від радості і лише після цього зачинив вікно. Предмет, так доречно посланий мені долею, виявився невеличким зеленим яблуком, — вітер зірвав його з дерева й шпурнув у кімнату.

Наступного дня ми з Олегом зробили ретельні розрахунки й остаточно переконалися в правильності знайденого мною рішення.

Минуло кілька років. Одного разу я неквапливо йшов вулицею, глибоко замислившись. Робота над дисертацією наближалася до кінця, але не вистачало важливої, глобальної думки, що стала б підсумком багаторічних досліджень. Не було тої стрункості й закінченості, завдяки якій безформна купа каміння перетворюється у прекрасний витвір архітектури. Я почав уже побоюватися, що не зможу завершити свою працю...

Різко заскрипіли гальма — оглянувся. Прямо на мене мчав сірий автомобіль. Однак замість болю відчув дивпу полегкість. Коли піднявся з допомогою перехожих, зрозумів причину несподіваної радості: падаючи, я вловив нарешті ту важливу, глобальну думку!

Уже дома ввечері згадав оту ніч у порожньому будинку й те щасливе потрясіння, яке допомогло мені тоді розв'язати складну задачу. Зіставивши й проаналізувавши обидва факти, розповів усе Олегові.

Він довго мовчав, пораючись коло апаратури, а потім запитав:

— Ти хочеш сказати, що страх допомагає тобі просувати вперед науку?

— Не зовсім, але... щось на зразок цього...

Олег знову зайнявся апаратурою. Я терпляче чекав його відповіді.

— Так от,— нарешті озвався він.— Є в мене знайомий психолог — Іван Єршов. Працює в Новосибірську. Він якраз спеціалізується на психічних станах, викликаних страхом. Поїдь-но до нього, сподіваюсь, він переконає тебе, що ти став останнім часом надто помисливий. А тепер іди, не заважай працювати.

За тиждень я летів у Новосибірськ. Почувався неспокійно: може, й справа того не варта, щоб людей турбувати, самому від роботи відриватися, та ще й забиватися за тисячі кілометрів від домівки. Мабуть, я просто все це вигадав. Але десь у глибині душі все-таки на щось надіявся. Сам не знаю на що...

Єршов зустрів мене в аеропорту. Міцної статури, веселий, з розумними очима, що дивилися на світ крізь товсті скельця окулярів.

По дорозі в інститут я детально виклав йому всі факти й пояснення до них. Він мовчки слухав, а коли я закінчив розповідь, запитав:

— А ці дві проблеми, розв'язані під впливом страху, мали щось спільне?

— Та ні, це зовсім різні напрями досліджень.

Після цих слів Іван зрадив, мов дитина. Він плескав мене по плечах, тер від задоволення руки й бурмотів:

— Довго чекав... те що треба... Феноменально...

Потім, спохопившись, повернувся до мене:

— Ви мені вибачте, просто я довго чекав... Отже, почнемо прямо зараз.

Ми пройшли безліч коридорів та кімнат і нарешті опинилися у великому залі, заставленому невідомими мені приладами. Іван познайомив зі своїми співробітниками і сказав:

— Це та людина, про яку я вам розповідав. Готовий витримати всі наші тортури. Вірочко, ввімкніть, будь ласка, апаратуру.

Протягом трьох днів я був «піддослідним кроликом». Всього не зможу розповісти, ба навіть і пригадати важко всі страхи, які на мене звалювалися, і ті хитромудрі тести, які пропонувалися після кожного чергового жаху.

Коли випробовування закінчилися, я поспішив додому, адже робота чекала. Прощаючись в аеропорту, Іван сказав:

— Ще не опрацьовано всіх даних, але вже й зараз я можу майже напевно говорити, що твої здогади, Славо, підтвердилися. Стресовий стан, викликаний страхом, спричиняється в тебе до яскраво вираженого ефекту. У цей момент твої творчі здібності досягають найповнішого вияву. Для пояснення такого феноменального явища можна залучити теорію позитивної інтеграції професора Казімежа Домбровського та, мабуть, і Чазаре Ломброзо. Але будь обережний, Славо. Не надійся на відкриття, що їх допоможе зробити страх. Працюй, інакше занастити себе. Він міцно потис мою руку й додав:

— І потім... твої нерви... Їх може згубити страх.

Коли я зайшов у нашу лабораторію, Олег не звернув на мене ніякої уваги. Він щось підраховував на калькуляторі, зрідка постукуючи олівцем. Я тихенько сів навпроти і став чекати.

— Ну як, вдалося Іванові вибити з твоєї голови дурниці? — нарешті спитав Олег, не відриваючись від роботи.

Я розповів йому все.

Минуло кілька років. Наш інститут (керівником його на той час уже був Олег) вийшов на такий рубіж, за яким відкривалися нові, фантастичні горизонти. Тут починався шлях у незвідану галузь пізнання.

Однак, перш ніж піти цим шляхом, ми мали розв'язати ще одну, останню проблему: якою системою символів і уявлень виразити незвичні, парадоксальні поняття нової науки? Інакше кажучи, треба було розробити мову, принципово відмінну від існуючих.

Завдання виявилось надзвичайно складним. Усі в інституті відклали свої поточні справи й ламали голову над мовною проблемою. Але за весь час ніхто ще не навчився «розмовляти» краще новонародженої дитини.

В один із дощових осінніх днів, невдовзі після свого приїзду з Москви, Олег запросив мене до себе в кабінет.

— Я хотів порадитися з тобою...— Було помітно, що він хвилюється.— У Москві мені сказали, що інститут надто довго займається своєю ініціативною темою. Що витрачаються дуже великі кошти. Власне, дали три місяці,— якщо не доведемо за цей час, що тема варта уваги, її закриють.

Олег сів у крісло й охопив голову руками:

— Славо, але ж ця тема... переворот, відкриття! Ось тільки б мову знайти... Що ти скажеш про це?

Але я не міг запропонувати нічого путящого.

...Я подзвонив Олегові о четвертій ранку. Мабуть, він теж не спав, бо відразу ж зняв трубку.

- Олег, — сказав я. — А якщо спробувати?
- Думаєш, варто? — перепитав він.
- А раптом вийде? Адже раніше виходило.
- Я знав, що запропонуєш це. Але чи пам'ятаєш ти, що сказав Іван?
- Пам'ятаю.
- І все ж оголошуєш погоню за страхом?
- Так.
- Тільки постарайся бути обережним...

Три тижні я не з'являвся в Олега — різними способами намагався викликати в себе почуття страху. Мало не розбився на машині від божевільної гонки по лісовій дорозі, але й це нічого не дало.

Коли я зайшов у кабінет, Олег підвівся назустріч:

— Що з тобою? Я ж просив тебе бути обережним!

— То пусте, — сказав я й повалився в крісло, — трохи подряпався. Але справи мої кепські, друже. Я просто... супермен якийсь, та й годі. Ніщо не може мене злякати.

Олег похнюпився й прошепотів:

— В інституті теж ніхто нічого не придумав. Виходить, усе...

— Я хочу востаннє спробувати знайти страх, — сказав я. — Може, в цьому допоможуть дитячі спогади. В лісі, неподалік від села, де я народився, є стара похилена хатинка. В ній, якщо вірити легенді, здавна оселився Страх. Старі люди розповідають — одного разу там вирішив заночувати якийсь бувалий мисливець. Невідомо, що йому довелося пережити, але на ранок він геть посивів. Одне слово, хочу поїхати й залишитися на ніч у тій хатинці.

Олег довго мовчав, а потім запитав:

— А де воно, власне, твоє село?..

...Хатинка — на диво — ще збереглася, але дуже похилилася. Однак усередині можна було непогано влаштуватися. Почало смеркати. Запаливши свічку, я вирішив трохи прибрати в хатині. Відсунув до стіни розкидане каміння і, розтрусивши принесену з поля в'язку соломи, приготував постіль. Потім повечеряв бутербродами, загасив свічку й ліг. То де ж ти, Страх? Я посилаю тобі виклик!

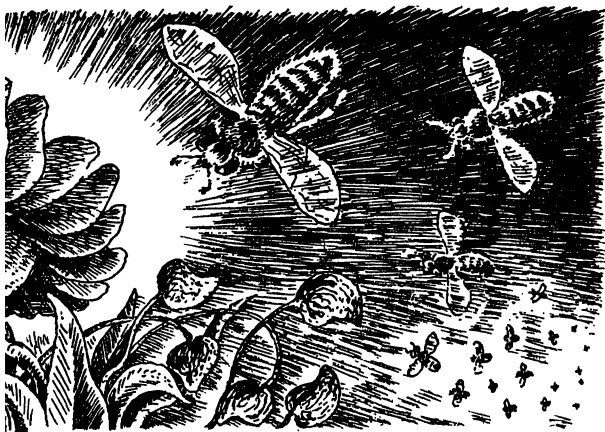
Дзвінку тишу ночі лише зрідка порушувало скрипіння незачинених дверей. Спати не хотілося. На що я сподіваюся? Лежу тут у покинутій усіма хатці й чекаю, поки на голову впаде ньютонівське яблуко, спокушаю долю...

Несподівано почувся дивний звук. Здалося, він долинув не з лісу, а ніби виник тут, у хаті. Я напружив слух і зір, але у тьмяному місячному сяйві годі було щось розгледіти. І все ж побачив, ні, швидше відчув, як поруч піднімається підлога. З підземелля висунулась біла голова...

Страху я не відчув, просто в мені прокинувся інстинкт самозбереження. Схопивши камінь, я щосили шпурнув його. Здається, попав у голову. Привид важко посунувся вниз.

Я ввімкнув ліхтарик. Мені не було страшно, лише — цікаво. Промінь вихопив з п'їтьми обсіпану землею дерев'яну ляду, під якою зник привид. Я спустився у підвал. На підлозі лежала людина в білому. На голові — кров. Обличчя сховане під маскою, невміло пошитою з носової хустинки. Я зірвав маску. Це був... Олег. Він ледве дихав...

Мені стало страшно.

Олександр Костюк

ЗОЛОТІ БДЖОЛИ

Того дня, який із плином років мені все страшніше згадувати, він приїхав рано-вранці — ледь розвиднилося. Побачивши його, я одразу зрозумів: щось повинно трапитися...

Незбагненно давно там, на Тріаді, ми познайомилися наприкінці прохолодного літа у Маленькому містечку біля Великих озер. Я й дотепер пам'ятаю усі подробиці появи його родини на нашій вулиці. Це було на межі літа й осені, коли дні ставали коротшими, а на деревах

вже подекуди жовтіло листя і з городів, що тяглися смугою попід лісом, звозили викопану картоплю.

За кілька днів з'ясувалося, що ми вчимося в одному класі. Отож уранці, по дорозі до школи, я почав забігати до них і, сидючи на кухні, під грубою, очікував, коли він доп'є свою каву.

Було ще повночі, коли ми спускалися бруківкою до центральної площі, де поруч із автобусною зупинкою громадилася стара школа, схожа на фортецю, змурована ще тоді, коли наше містечко було звичайнісіньким селищем.

Познайомившись із ним, я якось одразу забув своїх колишніх приятелів. У нього, крім мене, також нікого не було. Ми виявилися напрочуд різними. Може, через те наша дружба була такою міцною. Хоча й здавалося подеколи, — хлоп'ячих сварок не злічити, — що їй настає кінець.

У себе вдома він постійно щось майстрував, лагодив, копирсався в радіосхемах. Я ж, нічого не розуміючи в його заняттях, з не меншим задоволенням малював, сидючи поряд, чи перебирав купи старих журналів, яких у нього була сила-силенна.

Чи говорили ми про що-небудь тоді? Певно, що так. Але зараз я вже не можу відтворити в пам'яті наші розмови. Від тих місяців на все життя залишилося відчуття якогось усепоглинаючого спокою, тиші, тепла й гіркуватого запаху диму.

Нічого цього не було у стандартному будинку з центральним опаленням, де мешкав я. То чи ж дивно, що більшу частину свого вільного часу я проводив у нього в мансарді й належала вона мені, як і йому.

Тепер, згадуючи ті далекі часи, я розумію, що

життя моє було не таке вже й багате такими вечорами. Щоправда, якщо не рахувати останніх десяти років, які я проводжу тут, на Данаї.

У чотирнадцять ми обидва вперше закохалися: він у дівчинку з нашого класу, доньку листоноші, тиху й непомітну, я — у свою сусідку, котра була на рік молодшою за мене, але за одне літо якось одразу подорослішала й збилася раптом такою красунею, що на неї мимоволі озиралися. Найдивовижнішим було те, що він, непостійний у забаганках, все ж одружився, — щоправда, через багато років — із донькою листоноші, жив з нею щасливо до того страшного дня, коли приїхав до мене на світанку. А я, котрий, здавалося, був дуже постійний у всьому, невдовзі залишив свою красуню й відтоді закохувався безліч разів...

Час минав — дорослішали. І все частіше замислювалися над тим, що чекає на нас попереду. Він уже добре знав, що стане радіотехніком. Я ж не мав такої певності, бо мені хотілося стати то художником, то вчителем, то дитячим лікарем. Цим ваганням поклав край приїзд мого двоюрідного брата, котрий працював у Головному Космічному Управлінні.

Я добре запам'ятав той день, коли ми, ніяковіючи, запросили гостя до себе в мансарду, і він на диво легко погодився.

Увечері брат прийшов до нас у своїй розкішній формі, й дитячі мрії та плани одразу зблякли під враженням його розповідей...

Уранці, коли в каміні ледь жевріли останні вуглини, ми під диктовку брата написали заяви до Школи космічних пілотів, і він, погостювавши два дні, таємно повіз їх із собою. А через кілька місяців на пошту в містечко прийшли

два листи в яскраво-блакитних конвертах із штемпелем Головного Космічного Управління. У листах брат сповіщав, що все владналося, треба чекати лише виклику.

Того ж дня ми розповіли про все вдома.

На той час у мене був тільки батько, котрий не протестував проти мого вибору, спитавши лише:

— А як же твої картини?

У неповних сімнадцять років я вже брав участь у кількох художніх виставках, і, природно, батько був певен, що я збираюся стати художником. Та я промовчав, і вже ніколи не поверталися в розмовах до моїх картин. Думачи інколи, чому я справді не зайнявся малярством, поміж багатьох причин я бачу одну — все давалося мені занадто легко, тому, мабуть, я не ставився до своїх здібностей серйозно.

Його ж батьки запротестували, і він пішов з дому, проживши два дні напередодні від'їзду в нашому будиночку.

Після випуску з Школи ми з ним одразу ж були прийняті в Комітет по розвідці руд і металів і майже два роки літали на славетному «Ельдорадо», яким командував тоді Дік Трайвер, знаменитий Великий Дік, котрий відкрив золото на Токмаці. Наша робота добре оплачувалася, й ми любили її. Чого ж іще.

У ті роки, повертаючись із польотів, ми були об'єктом заздрості багатьох. Та яке нам було до них діло. У нас склалося своє вузьке коло. Коло людей, що постійно ходять по лезу ножа. Хоча по-справжньому ми й не розуміли цього тоді. Ми були молоді, перед нами було нескінченне свято життя, в якому здійснювалися будь-які наші забаганки, бо ми могли заплатити

за все. Й дурненькі, ми думали тоді, що увесь світ належить нам. За місяць-два короткого перепочинку між рейсами ми без жалю процвиндрювали сотні тисяч. На ті гроші, що я витрачав за день, колись наша сім'я жила півроку. Ми нічого не заощаджували — адже попереду було ще так багато рейсів. Чи любили ми гроші? Мабуть. Хоча й з презирством ставилися до них, звикнувши там, у космосі, жбурляти золоті брили до вантажних відсіків «Ельдорадо», мов каміння на воза.

Та вже тоді ми розуміли, що будь-хто, навіть ми, без того золота ніщо.

Відлітавши на «Ельдорадо» перший іспитовий строк третіми помічниками, ми разом із ним перейшли на «Діану» — другими. І це в двадцять три роки! Таке можливе було лише завдяки піклуванню брата, який десь там, угорі, «натискав» якісь важелі, й доля пригортала та голубила нас.

«Діана» — одного класу з «Ельдорадо», до того ж, пізнішої серії, тож єдиною перевагою, яку мав перед нею старий «Ельдорадо», була слава останнього, спричинена у свою чергу славою його легендарного командира.

Ми ще не знали тоді, що доля вже зраджує нас.

У першому ж нашому рейсі «Діана» зазнала аварії і, втративши п'ятнадцять чоловік екіпажу, ледь повернулася на базу. Уперше ми вертали не просто без золота, загинула більш як половина екіпажу. Це були надійні й відчайдушні хлопці, котрі, як і ми, пішли б один за одного у вогонь і воду. Уперше стикнувшись віч-на-віч зі смертю, ми зрозуміли, що життя — то занадто висока ціна за шматок блискучого металу. Уперше ми зрозуміли тоді, що воно,

те життя, було зовсім не таким, яким видавалося. І раптом захотілося тиші та спокою, такого повного й великого, який ми відчували багато-багато років тому, сидючи у напівтемній мансарді біля каміна й підкладаючи в багаття ще холодне, тільки з морозу гілля...

Дуже помітною, мов на долоні, була в маленькому містечку дріб'язковість, скупість, нікчемність.

Єдиним, що лишилося для нас незмінним у цьому світі нашого дитинства, була мансарда. Так само затишно й спокійно почувалося біля каміна, такими ж новими були для мене стоси пожовклих часописів, що припадали пилом у кутку.

Якось непомітно минула осінь. Дрібний сірий сніг кожного ранку притрушував бруківку. Річка ще не вкрилася льодом, і тиха вода в ній була чорною та холодною.

У грудні надійшли виклики в Комітет, і ми того ж дня виїхали, усвідомлюючи, що чарівної казки нашого дитинства вже не існує.

Усі гроші я залишив батькові. Від'їжджаючи, я раптом відчув, який він самотній у цьому містечку, у цьому світі, де нікого, крім мене, у нього вже немає. І вперше мені стало шкода його, захотілося обняти, та я чомусь стримав себе, не відаючи, що це наша остання зустріч, що за кілька місяців він помре...

Великий світ, куди ми повернулися, зустрів нас незмінним: галасливим та веселим. Він пропонував усе, що завгодно, вимагаючи тільки одного — грошей.

А грошей у нас уперше в житті не було.

В Комітеті ми взяли аванс у рахунок наступного рейсу, і більшу частину його я відіслав старому.

«Діану» відремонтували, вже тривали останні перевірки, і кожний з членів екіпажу займався своїм «господарством». Часу було обмаль, тож уперше за кілька місяців з'явилася рятівна можливість пірнути з головою в роботу, ні про що інше не думати.

Налагодження електроніки затягнулося, і стартували ми лише в першій половині березня, коли починалася весна.

Ми з ним знову летіли другими помічниками, і знову, як завжди в таких рейсах, після виходу у Великий Космос, було вдосталь вільного часу, а відтак можливості думати про щось інше, крім роботи.

Той політ також склався невдало, і хоча цього разу ніхто не загинув, нас покинула віра в свою зорю, у те, що весь світ обертається навколо нас.

Золото, яке колись саме, здавалося, пливло в руки, тепер чомусь вислизало.

«Ельдорадо», що стартував раніше, також повернувся порожнім, і Дік Трайвер перестав виходити на люди.

Ціни на жовтий метал одразу ж підскочили й зростали день у день. Останні шпальти газет, що друкували судову хроніку, вже не вміщали всього, тому наводили тільки побіжний огляд найгучніших процесів, пов'язаних з банкрутствами.

Надійшла звістка про смерть батька. Одержаного за невдалий політ ледь вистачило, щоб розрахуватися за попередній аванс. Мені вперше довелося позичити гроші, щоб поїхати на похорон.

Приїхавши, я довідався, що банк, вкладником якого був батько, збанкрутував другого дня після офіційного оголошення, що «Ельдо-

радо» й «Діана» повернулися з порожніми вантажними відсіками. Старий залишився без копійки, бо не тримав готівки, та знову чомусь не сповістив мене про звою скруту. На що він мав надію, вже ніколи не дізнатися. Спочатку сяк-так перебивався позичками, що було зовсім не в його правилах, потім дещо продав, потім його перестали бачити, а про те, що він живий, здогадувалися по освітлених увечері вікнах. Яюсь вікна були темними три доби, і сусіди, виламавши двері, знайшли його в ліжку вмираючим. Врятувати його вже було неможливо.

Я не міг збагнути, як у наш час, серед людей, можна було вмерти з голоду.

Усі позичені гроші пішли на похорон та надгробок, і я донині певен, що кращого й дорожчого ніколи не буде на нашому міському кладовищі. Наче це мало значення для мого старого, котрий помер голодною смертю.

Залагодивши всі справи, продавши за безцінь будинок, я повернувся й розшукав у Комітеті його. Я знав, що він нікуди не виїздив. Ми довго розмовляли тоді, і я запропонував піти на вантажні рейси.

Звичайно, було набагато престижніше залишатися безробітним пілотом Комітету, аніж човгати Малим Космосом, працюючи у Відділі вантажних перевезень, куди переважно потрапляли ті, кого списали з Великого та Середнього Космосу й у кого вже не було надії на щось краще. Серед пілотів Відділ перевезень вважався останньою межею.

О тій порі він уже був одружений із дівчиною, яка колись училася з нами у старій школі нашого містечка, там, біля озер, і вони очікували на дитину. Я знав, що довго без грошей

він не протягне, і сподівався, що йому все ж доведеться пристати на мою пропозицію. Я хотів працювати з ним — дуже вже забагато нас поєднувало.

І раптом блудливе щастя помануло нас. Ми запрошені на «Ельдорадо», на який Комітет робив відчайдушну ставку. Безсумнівно, то були клопоти мого брата.

Та знову нам не щастило. Доля, мабуть, вирішила остаточно запевнити нас, що навіть «Ельдорадо» не спроможний допомогти.

Ми стартували дощового ранку без гучних проводів і напутніх слів, розуміючи, що на карту поставлено все.

На кораблі, на якому колись ми починали, усе було знайомим. Все — крім капітана. Звичайно, про нього ми також чули, та це був не Великий Дік.

Дік Трайвер уперше за двадцять років звільнив свою каюту на кораблі. Подейкували, що він оселився з родиною на західному узбережжі, відмежувався від усього світу триметровою кам'яною стіною, помінявши важелі управління зорельотом на граблі та лопату. Але ніхто з нас, хто знав капітана, не хотів вірити, що Дік Трайвер, Великий Дік, перед яким багато х^{тв} з пілотів поштиво зняв би капелюха, почав длубатися в угноєній землі. Адже це просто не узгоджувалося з тією величезною кількістю Блакитних та Діамантових зірок, які облягали його парадний мундир в ті рідкісні години, коли він одягав його.

Нині я виправдав би капітана, але тоді багато дечого я ще не розумів.

...Щастя полишило «Ельдорадо», як полишив його капітан.

Ще двічі ми відчайдушно кидалися в Космос,

але золото немов зникло із Всесвіту, і Комітет, могутній Комітет, надійніше за якого, як запевняли нас, немає нічого на Тріаді, перестав існувати.

Одержаних при розрахунку грошей ледь стало на повернення боргів.

У нього ж на той час уже підростав син.

Ми пішли працювати на вантажні лінії, де платня була мізерна, щоправда, постійна. Тепер ми вже не літали разом, відтак бачилися зрідка.

За два роки я також одружився, запросивши відсвяткувати подію лише його з дружиною і сином. Багато ми згадали того вечора, що виїшов не таким уже й веселим.

Після того ми не зустрічалися майже півтора року, і коли я зіткнувся з ним одного разу в диспетчерській, ледь упізнав — так він змінився. Мабуть, те ж саме трапилося й зі мною, бо я помітив гірку посмішку, що ковзнула його обличчям.

Того разу на базі ми проговорили всю ніч, хоча вранці мали відлітати. Він дуже скучав за сім'єю, я також, однак ми вміли тільки одне — літати, то й місця внизу нам не було.

Під кінець ночі ми знову пригадали благоденстві часи дитинства, коли вечорами нас оточували тиша та спокій.

Минув місяць, і в диспетчерській мені передали листа від нього. Він пропонував мені те, що, здавалося б, уже було втрачено назавжди, — пропонував цегляний дім з мансардою, тихі морозні ранки й чорну воду в річці, ще не скутій льодом, а також вечори, виповнені тишею й спокоєм. Він пропонував мені світ, вимріяний нами довгими місяцями зоряних подорожей.

Одне слово — він пропонував мені втікати.

Утікати з цього шаленого світу, якому не було ніякого діла до нас обох і таких, як ми. Утікати, аби відчутти свою неповторність, аби поновити в душі ті відчуття, що полонили нас у теплій, затишній кімнаті під дахом. Він пропонував мені навіть часописи.

...Даная перебувала на межі Розвіданого Космосу. Це була планета тієї ж групи, що й Тріада. Відкрита сорок років тому десантним кораблем «Птоломей», вона, однак, не привернула уваги. Подивувала тільки яскраво-блакитною травою, що квітнула все літо й дивовижно пахла ночами, коли в небі сходили два місяці.

І раптом, через сорок років, з'ясувалося, що, переробляючи траву, можна одержати ефірні олії, які одразу ж пішли на виготовлення найвишуканіших парфумів, названих «Блакитною мрією».

Траву намагалися вирощувати на Тріаді, але з тої витівки нічого не вийшло. Блакитна трава хотіла рости лише на Данаї. З'ясувалося також, що вона зовсім не витримує забрудненого повітря, а збирати її необхідно лише вручну, до того ж, перед заходом сонця.

Ціни на «Мрію» підскочили, і тепер за неї правили стільки, скільки заробляв пілот вагоза за півмісяця.

Трава потрапляла на Тріаду з okazією, її привозили кораблі, що пролітали вряди-годи повз Данаю. Організація спеціальних рейсів не мала сенсу — вони б не відшкодували витрат.

Й ось нещодавно фірма, що монополізувала переробку блакитної трави, вирішила оголосити набір добровольців на планету, які б займа-

лися там заготівлею сировини. Планувалося, що раз на рік туди прилітатиме ваговоз і, привозячи колоністам усе необхідне, забиратиме консервовану траву. З часом сподівалися розробити технологію одержання екстракту «Блакитної мрії» на самій Данаї. Фірма брала на себе всі витрати по переселенню і влаштуванню добровольців, обумовлюючи, однак, що ні вони, ні їхні діти та онуки не матимуть права повернутися на Тріаду чи працювати в іншому місці.

Конкуренти фірми говорили, що це схоже на рабство, з тією лише різницею, що людей не силували до цього.

Бажаючих полетіти знайшлося чимало, та брали небагатьох. І якби він не дізнався про це одним з перших, ми навряд чи потрапили б до списків.

За рік у космос вирушили чотири кораблі з переселенцями, обладнанням, майном. Історія Тріади нічого схожого ще не знала.

Місце, де заснували колонію, вибрали разом — у долині тихої спокійної ріки. Тут особливо буяла коштовна трава, в річці та озерах водилася риба, в лісах — дичина.

Перед колоністами раптом з'явився рай, і вони одразу зрозуміли це.

Не минуло два роки, як фірма збанкрутувала, і про нас геть забули. Перестали прилітати ваговози за блакитною травою. І нитка, що єднала нас із Тріадою, увірвалася. Увірвалася безболісно, бо кожен з нас не пожалкував за тим. Мені навіть здається, що в душі всі бажали того, адже па Данаї зібралися ті, кому, з якихось причин, не знайшлося місця на батьківщині. Прилетівши сюди, люди хотіли

почати нове життя, побудувати його так, як не вдалося там, на Тріаді.

Чи жалкували ми, що перебралися сюди? Ні. Нам було добре, й чим довше ми жили на Данаї, тим більше розуміли це.

У нас було все, що необхідно людині, — ціла планета. Живучи серед безмежних блакитних полів, прозорих озер і тихих річок, я певен, кожний благословляв той день, коли вирішив летіти сюди.

Та найголовніше — тут ми навчилися цінувати одне одного, зрозуміли, що немає нічого дорожчого за людське життя, зрозуміли, як багато втрачаємо, втрачаючи будь-кого з нас.

Саме тому кожен навчився поважати себе.

Там, на Тріаді, серед мільярдів собі подібних нам навіювали страшну думку, що незамінних людей немає. Людське життя від того знецінилося. Ми перестали вбачати в кожній людині цілий світ — особливий, неповторний, єдиний, якого ще не було й уже не буде. Там, на Тріаді, ми загубили найважливіше — щире співчуття людській біді. Там можна було майже байдуже пройти повз смерть незнайомого. Там звикли ми не помічати один одного. Там усе життя могли ми прожити в одному будинку, не відаючи, хто мешкає поверхом вище. Там був світ зовсім інших цінностей. Золото було над усе. Воно робило тебе могутнім і мудрим, а життя твоє цінувалося тим більше, чим більше золота ти мав. Через золото можна було вбити людину, і воно ж потім рятувало від кари.

Скільки страшних злочинів було вчинено й чинилося зараз у тому далекому тепер від нас світі, де владарював жорстокий жовтий бог!

Й ось ми, жменька людей, утекли з того світу в інший. Тут, де нас було так мало на величезній планеті, ми зрозуміли, нарешті, найважливішу і просту істину: людина — це найдорожче.

І ось того дня, коли він приїхав до мене на світанку, все це могло щезнути.

— Девід, — прошепотів він, — я прийшов до тебе, бо знаю тебе найкраще. Тому, що ми не одного разу витягали один одного звідти, звідки, здавалося, не було вороття. Ми зросли разом і більшу частину життя пройшли пліч-о-пліч. Присягнися, що все, про що почувеш, залишиться між нами.

Усміхнувшись, я пообіцяв.

— Девід, я знайшов золото!

Він вимовив ті лихі слова ледь чутно, і я злякався його безкровного обличчя та широко розплющених очей. Я бачив, як він поліз до кишені й витяг звідти дві жовті горошини. Ще нічого не розуміючи, я взяв їх і підніс до очей. Сумнівів не могло бути — я тримав золото.

Пошепки, як і він, я запитав:

— Звідки це в тебе?

— Девіде, ти пам'ятавш бджіл, яких я привіз із Тріади? Згадай, як ти потішався наді мною. Невдовзі я й сам забув про них, було не до того, ти знаєш. Я так-сяк зіпшив тоді кілька вуликів — простих, незграбних коробок — та й поставив їх у гайку за будинком. Девіде, я забув про них і не зазиравав туди десяти років, відколи ми тут. Я чомусь був певен, що вони пропали.

— Дивися, — відчинив запону фургона. — Бджоли й справді залишилися тільки в цьому. Всі інші загинули. Я привіз їх до тебе тому,

що ти живеш на краю долини і в тебе буває найменше гостей. Ніхто не бачив мене по дорозі сюди, жодна жива душа не відає, що я тут. Девіде, я навіть не здогадуюсь, звідкіля ті чортові мухи носять золото, але вони звідкись та носять золотий пилوک і складають його в соти замість справжнього квіткового пилку. Допоможи мені — і сам пересвідчишся!

Я прислухався. Він висмикнув із льотка жмут сіна й відскочив до мене. З вулика полізли розлючені бджоли. Вони викочувалися на передню стінку, злітали й знову сідали — за мить вулик був обліплений ними.

Ми постояли ще трохи, поки бджоли нарешті заспокоїлись. Потім він обережно підійшов до того ящика, зняв із нього дашок й поволі витяг рамку з сотами. Навіть здалеку я почув, як знову загув розтривожений рій. Кілька бджіл піднялися в повітря й сіли йому на руки та обличчя, але він стояв спокійно, і вони полетіли. Тільки по тому він підійшов до мене із сотами.

— Поглянь! — я злякався його посмішки й того, як заблищали в нього очі. Як хотілося мені тієї миті, аби все це виявилось примарним сном.

Він виколупав кілька шестиграних злитків з потемнілого воску — точнісінько таких, як ті, що витягнув перед тим з кишені.

— Це золото!!! — почув я.

Та я й сам бачив це. Колись, коли ми обидва працювали в Комітеті, через наші руки пройшло стільки цього лиха, що мені досить було одного погляду, аби пізнати його.

— Девіде, ти розумієш, що це значить?! — шепотів він. І мені здалося, що він зараз за-

кричить.— Ми станемо найбагатшими людьми, які будь-коли існували. Ти чуєш, ми матимемо стільки золота, скільки не було ніколи і ні в кого. Девіде, я все обміркував! У тебе тут є де сховатися. Та навіть, якщо й побачать нашу пасіку, кому спаде на думку, що то золоті копалини. Девіде, за кілька років у нас буде купа золота. Ми зв'яжемося з Тріадою й відкупимо цю планету. Ми заплатимо, скільки вони захочуть. Ти уявляєш, уся планета наша — твоя і моя! Жодна людина в світі ще не володіла цілою планетою! Девіде, років за десять всюди стоятимуть наші пасіки, тільки наші. Ніхто, крім нас, не матиме права на це. Ніхто, бо це буде наша планета...

— Девіде, та прокинься ж ти! Чому ти мовчиш? Ти плачеш!

А я дивився на нього і згадував маленького хлопчика, яким він був там, у нашому дитинстві. Переді мною постали тихі вечори біля каміна, коли нас не торкнулася та жахлива хвороба, що зморила світ й забрала не одне життя. Я дивився на нього й згадував наші розмови, коли ми збиралися летіти з Тріади сюди, на Данаю, щоб утекти від того шаленого світу, який потроху висотував нас. Я пригадував наші мрії про те, яке життя ми збудуємо тут. Я згадував, якими щасливими були на цій землі ми й ті кілька сотень наших друзів, які прилетіли разом з нами, і розумів, що всьому цьому приходить кінець. Невже кожен з нас приречений носити в собі мікроби тієї страшної хвороби й досить лише сприятливих умов, щоб спалахнула епідемія, що забере в могилу стільки надій та людського щастя, скільки не забиравала жодна війна.

Колись я думав, що у тих, хто прилетів сюди, був імунітет проти цього чудовиська, я сподівався, що тут нам нічого боятися,— й помилився: один із нас уже захворів, і ніхто не знає, якої миті спалахне мор, що спустошить планету.

Я думав про це і плакав, бо знав, що зроблю.

...Після того, як анігілював його (яскравий спалах, війнуло теплим вітром), я знищив вулик з бджолами, спалив фургон, а коней відпустив на волю.

Ніхто на Данаї до цих пір не здогадується, куди зник Джон Адамс, і горе його сім'ї від того менше — адже завжди є надія, що він повернеться.

У найбільшій кімнаті їхнього дому, яка слугує за хол, висить величезна, на півстіни фотографія Джона, ще з тих часів, коли ми служили з ним на «Ельдорадо». Те фото зробив і приніс сюди я, через деякий час після того, як він зник. Я часто стою перед ним, коли мене ніхто не бачить, і дивлюся на нього. «Господи,— думаю я в ті хвилини,— які муки здатна витримати людина, яка безодня в душі її, де вона може сховати все, що завгодно».

Я допомагав Мері, коли зростали його сини, любив їх і турбувався про них чи не більше, ніж про своїх. Тепер вони вже дорослі й можуть самі зарадити собі, але я, як і раніше, буваю у них. Обидва вони схожі на Джона й люблять мене.

Ніхто й ніколи не дізнається, що відчуваю я, коли бачу їх. Так само, як ніхто й ніколи не дізнається, чому зник Джон Адамс.

Ніхто й ніколи.

Теплими, тихими вечорами я сідаю на коня

і їду в поле. Зупиняюся і напружено вслухаюся в тишу — чи не гудуть, бува, бджоли.

Ночами сняться мені страшні сни. Ніби я бачу, як із вулика Джона вилітає бджолиний рій і розтає в сутінках. Я схоплююся з ліжка, біжу за ним і далеко-далеко від будинку, в безкрайній рівнині, вкритій блакитною травою, раптом наштовхуюсь на гори золота...

А що як із вулика Джона й справді колись вилетів рій або й кілька!

Ця думка не дає мені спокою ось уже багато років, й теплими тихими вечорами я сідаю на коня, їду в поле, зупиняюся й напружено вслухаюся в тишу...

Вадим Евентов

ЖИЛА-БУЛА СОБІ ДІВЧИНА

К

атря проминула бульвар і ступила на бруківку. Все, що сталося потім, відбилося у її пам'яті, як різка фотографія,—і до слуху долинуло пронизливе вищання гальм. Катря інстинктивно озирнулася і побачила: прямо на неї сунув темно-вишневий капот машини з холодно блимаючими фарами. Вкрай здивовано, не відчуваючи страху, дивилася вона на злякане обличчя за кермом. Через якусь мить інстинкт самозбереження штовхнув її вперед. Катря рвонулась і відчула, як під нею зникає земля.

Тиша... Яка тиша! Спалахують у непроглядному мороці яскраві зірки, з темних глибин пливе таємничий гул, породжуючи відчуття якогось великого простору.

Катря жадібно, мов губка, всотувала потік розрізнених почуттів. Здатність відчувати прийшла до неї раніше усвідомлення свого «Я».

Вона не втратила здатності дивуватися — думка, яка виникла у свідомості, була забарвлена цим почуттям. «Що зі мною?.. Де я?..» Катерина напружено вслухалась в оточуючу її тишу, вдивлялась у мерехтливий морок, але морок і тиша не поспішали видавати свої таємниці. Першим сигналом, що проник до неї із зовнішнього світу, було тихе шелестіння, можливо, навіть, обережний рух чийєсь руки по поверхні столу. Потім м'який чоловічий голос виразно промовив:

— Ви мене чуєте?..

— Чую,— відповіла Катря і не впізнала свого голосу. Він пролунав різко й гучно.

— Ви можете назвати своє ім'я?..

— Так... Катя... Катя Скворцова,— тим самим різкуватим голосом відповіла вона. Їй раптом пригадалися морозний ранок, темно-вишневий автомобіль, підступна крига під ногами... Певно, вона потрапила до лікарні, стан її серйозний, біля неї чергує лікар. Катря поквапливо запитала:

— Де я?.. Що зі мною?

Їй здалося, що паузі, яка настала, не буде кінця. Катря не втрималась і заплакала.

— Лікарю, скажіть правду... Тільки правду...

— Заспокойтеся, прошу вас. Вам нічого боятися... Найстрашніше вже минуло.

Людина, яка чергувала біля Катрусі, здавалось, прониклась її хвилюванням, співчутливі

нотки в її голосі зворушили Катрю і породили в ній надію.

Найстрашніше позаду!.. Вона жива!.. Яке це щастя жити!

— Дякую, лікарю! Ви врятували мені життя,— Катруся намагалася пристосуватися до свого голосу, але він все ще погано підкорявся їй — звучав надто гучно там, де їй хотілося б перейти на довірливий шепіт.

— Як ви себе почуваєте?.. Розкажіть, будь ласка, про свої почуття. Це надто важливо,— м'яко попросив лікар.

Катря збиралася з думками. Старалась розібратися у потоці почуттів. Це було неймовірно. Вона могла поклястися, що відчуває себе цілком здоровою. Здавалось, кожний нерв, кожна клітинка її тіла посилають сигнали про своє благополуччя, але вона даремно намагалась обмацати оточуючі предмети рукою — навколо була порожнеча.

— Це надзвичайно!..— нарешті мовила Катруся.— Я відчуваю себе цілком здоровою. Але моє тіло стало ніби невагоме й безтілесне. І потім цей непроникний морок... Чому тут так темно?

— З цим вам доведеться примиритися. Деякий час, звичайно...

Катрусин страх мов рукою зняло. Вона задоволено стала відповідати на запитання співрозмовника. Іноді вони смішили її своєю наївністю, наче були адресовані п'ятирічній дівчинці. Лікар запитував, якого кольору у неї волосся і з чим вона б порівняла запах фіалки, чи любить вона тварин і як звучать її двоюрідних братів і сестер. Потім лікар став пропонувати їй нескладні арифметичні задачі. І тут довелося дивуватися: Катря виявила в себе матема-

тичні здібності, яких раніше ніколи не помічала. Почавши з таблиці множення, вони перейшли на дії з числовими велетнями; й кожного разу Катря безпомилково знаходила правильну відповідь. Як це їй вдавалося, вона не могла пояснити. «Певно, це наслідок аварії, у яку я потрапила», — з сумом подумала Катря і сказала про це лікареві. Той погодився.

Потім лікар сказав, що на сьогодні досить, подякував Катрі й побажав їй спокійного відпочинку.

...Коли вона прокинулась, знову почула знайомий голос:

— Доброго ранку, Катре!..

Катря уявила собі лагідне обличчя лікаря й усміхнулася йому у відповідь. Цього разу він був не сам. Вона вловила голоси: тремтливий старечий, який належить, мабуть, літній людині, — Катря тут же про себе назвала його професором, — й інший, жвавий і нетерплячий. «Лікарі, — подумала Катря, — прийшли на консилиум».

Їй знову довелося відповідати на запитання, що нагадували довгі психологічні тести. Лікарів, як видно, турбував стан її психіки, вони перевіряли Катрину пам'ять і здатність логічно мислити. Серед запитань траплялись жартівливо-каверзні, які нагадували дитячі головоломки, як ця: «На що схожа половина яблука?» або «Що було вчора, коли сьогодні було завтра?»

Потім були математичні вправи, і знову Катря дивувалася з своїх здібностей.

— Все!.. Більше не хочу, — нарешті, категорично заявила Катря.

— Тобто як? — щиро здивувався власник жвавого голосу.

— Набридло. Я вам не лічилъна машина,— Катря уявила, як її губи зробили вередливу гримасу. Їй стало прикро від поток здивування, які проривалися у голосі екзаменатора. Що, вони й справді вважають її за машину, яка не знає втоми?!

— Вибачте нам, Катре,— почула вона тремтливий «професорський» голос.— Ми трохи захопилися, не подумали, що ви могли стомитися. На сьогодні досить. Ми вам дуже вдячні.

Лікарі пішли. Залишився тільки лікар, який чергував біля неї. До Катриного слуху долинав легкий шелест паперу і швидкий рух скрипучого пера.

— Лікарю, мені можна порозмовляти з вами? — боязко запитала Катря. Вона намагалась уявити свого співрозмовника: як їй здавалось, він був високою молодою людиною з стомленим розумним обличчям, у білосніжному халаті й окулярах.

— Звичайно, можна,— відповів Катрин співрозмовник.

— Лікарю, скажіть... Моє обличчя... Я дуже змінилася?

— Ваше обличчя?..— перепитав лікар. Катря виразно уявила, як її співрозмовник низав плечима.— Запевняю, ви ніскільки не змінилися. Все ваше ластовиння залишилося з вами.

Катря поривчасто здихнула й тихо схлипнула.

— Мені боязко, лікарю... Навколо мене порожнеча. Це нестерпимо — людина не може, не повинна жити в порожнечі.

— Я вже пояснював,— долинув голос лікаря.— З вами трапилось нещастя. Ми повернули вам слух і мову — це поки що єдине, що зв'язує вас з зовнішнім світом. З часом ми поста-

раємося повернути вам усе. Треба тільки набратися терпіння.

— Яке сьогодні число? — Катря неуважно слухала лікаря і намагалась притлумити в собі наростаючу тривогу.

Вона почула відповідь і вжахнулась — минуло вже більше місяця з того нещасного дня!..

— Скажіть, лікарю, моя мама знає про те, що трапилося зі мною?.. Я хочу її бачити... — Катря осіклась, згадала про морок, що її оточував, і сумно промовила: — Чути... Тільки почути б мамин голос.

Настала пауза. До Катриного слуху долиняло стримане дихання замовклого лікаря.

— Зрозумійте, Катре... — почав лікар, і в його впевненому раніше голосі пролунали нотки сумніву. — Ваша мама, звичайно, знає про вас те, що їй можна й потрібно знати. Але бачитися вам зараз не можна. Повірте, для цього є досить переконливі причини.

Катря безутішно заплакала, і лікар, розуміючи стан дівчини, навіть не намагався її втішити. Невидимі сльози лоскотали Катрині щоки, вона відчувала їх тепло й солоний смак, підносила руку до обличчя — можливо, це їй тільки здавалось, що вона робить рукою такі прості мимовільні рухи.

— Я розумію вас, вам нелегко, — лікар старався говорити якомога переконливіше — йому треба було заспокоїти Катрю. — У вашому житті відбулися великі зміни. Ви втратили багато, але не все. Головне, ви живі, живий ваш неповторний внутрішній світ, ваші розум і почуття. Ви здатні думати, аналізувати, міркувати. Ви маєте запас життєвих вражень, молоду чіпку пам'ять. Ви можете вчитися, розвивати свої здібності, вдосконалюватися.

— Ні, лікарю! Я не можу жити в темноті,— Катря скористалась секундною паузою і заговорила, хвилюючись.— Поверніть мені світ, у якому я жила. Я хочу бачити людей, зірки й сонце, бігати по росі, милуватися заходом сонця і рвати квіти... Я дуже люблю квіти...

Катрин голос затремтів і затих.

— Заспокойтеся, прошу вас! — лікар угадав Катрин настрій і боявся нового спалаху. Щоб утішити її і відвернути від тяжких дум, запитав з надією:

— Ви любите музику?.. Я принесу вам цікаві записи з своєї колекції.

— Спасибі... Мені подобається Гріг.

Катря поринула у свої думки і якось непомітно для себе задрімала. Цього разу її сон був неглибоким, зі сновидіннями. Вона бігла по квітучому полю, в її вухах свистів вітер, хтось знайомий біг поряд з нею, вона відчувала на щоці гаряче дихання, відповідала на потиск дружньої руки...

Катря прокинулась, і перше, що вона почула, були мокрі ляскаючі звуки. Коли прислухалась, здогадалась — у кімнаті прибирали. Напевно, вже ранок. Лікар ще не прийшов, а може, вона й не чула його приходу — він десь поряд.

— Лікарю!.. Ви тут? — поклікала Катря.

Пролунав голосний стук — хтось упустив швабру.

— Боже!.. Хто тут? — почувся зляканий жіночий голос.

— Це я... Катря Скворцова... Хіба ви мене не бачите?

— Боже, який страх! Та куди вони тебе засунули, любя?..

— Дивно... Хіба ви не в одній палаті зі мною? — заклопотано запитала Катря.

— Та що там лепечеш: «Палата, палата!»... Ніяк не можу зрозуміти, — з прикрістю відповів жіночий голос. — Я прибиральницею тут другий рік, ніяких палат не знаю.

— Так де ж я?.. — трохи не крикнула Катря.

— Та хто ти, люба!.. Ніяк не второпаю, не бачу я тебе. Тут отой... Інститут. Кібер... Кібернетики. Кругом шаф понаставляли, з машинами, що рахують...

— А лікар?.. Біля мене чергував лікар. Він повинен бути тут.

Катря відчула, що втрачає опору, і, як потопуючий за соломинку, вхопилась за останню надію.

— Немає тут ніяких лікарів. І не лікарня це... А заходить сюди Багров Ігор Іванович. Часто його бачу. Той, що борідку має... Та ще його начальство — академік Павло Васильович.

Прибиральниця стукала шваброю, щось говорила, говорила — Катря вже не слухала, її свідомість свердлила думка: це не клініка, не лікарня — її ошукали!.. Але навіщо?.. І раптом страшний здогад вразив її. Пригадався багатолюдний диспут, свідком якого довелося їй бути одного разу: йшла суперечка про штучний розум. Молодий вчений з рудою борідкою і в окулярах твердив, що неможливо штучним шляхом створити мозок, у всьому подібний до людського. Людина — суспільна істота, вона сформована суспільним середовищем, з яким зв'язана мільйонами важковловимих зв'язків. Змоделювати ці зв'язки штучним шляхом, мабуть, не пощастить. Але, якщо не можна взяти фортецю з ходу, нею можна оволодіти, здійснивши обхідний маневр. Вчений пропонував ввести в пам'ять ЕОМ інформацію живого люд-

ського мозку. Створений гібрид буде мати всі властивості людської особистості.

Катря гарячково роздумувала. Так ось звідки в неї відкрилася незвичайна здатність оперувати гігантськими числами!.. Страшна думка постала перед нею без прикрас: вона і є тим гібридом, про який мріяв на диспуті рудобородий вчений. А справжня Катря вже відокремлена від неї навіки, живе іншим незалежним життям, а можливо... Можливо, її взагалі немає серед живих, залишилася лише її тінь, відбита на гладенькій поверхні магнітної стрічки. Минуть роки, десятиріччя, віки, а вона, тінь дівчини, що колись жила, житиме на самоті, у тісному колі назавжди померклих спогадів і пробуджуватиметься до сліпого примарного життя за примхою експериментатора, що вставив магнітну стрічку у пам'ять обчислювальної машини.

Катрі раптом, як у мареві, пригадалось далеке дитинство: ось вона, маленька дівчинка, пробирається по тонкій колоді, що перекинута через глибоку канаву. Вона старається не дивитися у чорпу прірву під ногами, але проти волі прірва, як магніт, притягує погляд, серце її зупиняється, тіло дерев'яніє, стає неслухняним — вона відчуває, що падає в яму, і з жаху кричить... Зараз Катрю охопило те ж саме почуття страху, який наростає, заповнює усі куточки свідомості. Вона летить у страшну прірву, і немає нікого поряд, хто б її врятував, утримав від падіння.

«Я божеволію?» — майнула гарячкова думка. Холонучи з жаху, дівчина закричала і раптом... побачила світло. Ні, це не марево. Вона досить чітко бачила яскраву світлу пляму на фоні білої стіни. Вона бачить! До неї повернувся

зір — лікар виявився правим. Ось Катря почула звуки кроків — людина в білому халаті з рудою борідкою постала у її полі зору і привітно мовила знайомим голосом:

— Доброго ранку, Катре!.. Як вам спалось?

Витяг з історії хвороби: «...Доставлена в клініку в неприємному стані. Травма голови і нервовий струс викликали глибоке гальмування мовних центрів. Восьмої доби в хворої відновились слух і функції мовного апарату.

Пам'ять та інтелект — без видимих змін. Виявлена здатність здійснювати в думці складні арифметичні дії.

Під впливом нерухомості і втрати зору у хворої розвинувся комплекс власної неповноцінності, виникло стійке почуття страху, що могло істотно подіяти на відновний характер нервових процесів. За допомогою психологічного експерименту хворій навіяли, що її свідомість — продукт електронного мозку. Емоційний вибух, який настав слідом за цим, довів хвору до майже шокового стану, що, як і передбачалось, сприяло ефективному розгальмуванню зорового центру. Після цього видужання хворої пішло набагато успішніше... Виписана з клініки в задовільному стані».

ЗМІСТ

Фантастика і реальний світ 3

Пастернак Анатолій

Ціна минулого 6

Кисельов Сергій

Боягуз 25

Кутинський Олексій

Загадковий погляд 37

Пригорицький Юрій

Принц та принцеса 55

Росоховатський Ігор

Нова професія 69

Василенко Людмила

Непроханий гість 84

Щербakov Володимир

«Ми бавилися під твоїм вікном»... 105

Палійчук Олекса

Несимпатична планета 120

Маслов Віктор

Ходити — це так легко 133

Романчук Олег

Рукопис Олівера Хевісайда 151

Головачов Василь

Камертон 169

Тесленко Олександр

Прийду завтра... 179

Короткий Роберт

Нейдінг Михайло

Не читайте тренажеру романів... 189

Ягупова Світлана

Житейські кадри 199

Тесленко Олександр

Ультрамарин вечірньої пори 213

Казаневський Володимир

Погопя за страхом 220

Костюк Олександр

Золоті бджоли 227

Евентов Вадим

Жила-була собі дівчина 245

Стрела Вселенной

Научно-фантастические рассказы

(На украинском языке)

Для среднего и старшего
школьного возраста

Серия
«Приключения.
Фантастика»

Составители

Михаил Федорович Слабошпицкий,
Александр Константинович Тесленко

Художник

Владимир Адольфович Казаневский

Киев «Веселка»

Редактор

О. П. Бмченко

Художній редактор

Б. О. Ільницький

Технічні редактори

Л. В. Маслова, Ф. Н. Резник

Коректори

С. В. Гордіюк, Л. В. Островська

ІБ № 3587

Здано на виробництво 03. 04. 85.

Підписано до друку 18. 07. 85.

БФ 18918. Формат 70×90¹/₃₂.

Папір книжково-журнальний.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий. Умовн. друк. арк. 9,36.

Умовн. фарб.-відб. 10,12. Обл.-вид. арк. 9,56.

Тираж 115 000 пр. Зам. № 664-5. Ціна 45 к.

Ордена Дружби народів видавництво
«Веселка», 252050, Київ-50, Мельникова, 63.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
290005, Львів-5, Зелена, 20.

С85 Стріла Всесвіту: Наук.-фантаст.
оповідання. Для серед. і ст. шк. ві-
ку/ Упоряд. М. Ф. Слабошпицький,
О. К. Тесленко; Худож. В. А. Ка-
заневський.— К.: Веселка, 1985.—
255 с., іл.— (Сер. «Пригоди. Фан-
таст.»).

Збірка науково-фантастичних оповідань
про унікальні відкриття вчених, космічні
мандрівки і загадкові явища природи.

С 4803010200—202
М206(04)—85 170.85.

У2

ФАНТАСТИКА

ПРИГОДИ

«Стріла Всесвіту» —
колективний збірник
науково-фантастичних
оповідань.

Його автори — письменники,
що вже заявили про себе
на ниві фантастики, і ті,
що вступають до славної
когорти лицарів мрії.
Перемога людського
розуму, торжество ідеалів
гуманізму — основна
стержньова лінія збірника.